

Lató

2023. április
XXXIV. évfolyam
4. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
CODĂU ANNAMÁRIA
DEMÉNY PÉTER
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZÓCS KATALIN

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

- MARKÓ BÉLA:
Életrajz szonettben; Halálrajz szonettben (Szonettek) ■ 5
- TÓFALVI ZSELYKE:
Ez van (Novella) ■ 7
- DEMÉNY PÉTER:
Diótörő (Vers) ■ 13
- VARGA LÁSZLÓ EDGÁR:
Berszán gróf (Novella) ■ 14
- CSÓSZ GERGŐ:
svung; 400K; sztent; szkúzi (Versek) ■ 17
- FARKAS ARNOLD LEVENTE:
A félrevezér (Vers) ■ 19
- LOKODI IMRE:
Nyomhagyó (Novella) ■ 21
- KISS LÁSZLÓ:
A mi hordóink (Regényrészlet) ■ 31
- OLÁH ANDRÁS:
mozdulat; a hídon (Versek) ■ 34
- NAGY ATTILA:
Bántottak – bántottam; Míg elszárad a fű (Versek) ■ 36
- F. BAKÓ ENIKŐ:
Könyvklub; Multikauzális érzélem; Kézkrém (Novellák) ■ 38
- KESZTHELYI GYÖRGY:
Rőzsehordó; Vándormadár; Óda a Földhöz; Péntek tizenhárom
(Versek) ■ 45
- SZENTE B. LEVENTE:
Ahogy ösvényekre szokás (Vers) ■ 49
- KISS LÓRÁND:
Kiszsolna (Novella) ■ 50
- NAGY TÍMEA:
Árnyékos helyen; Road to the Kalahari (Versek) ■ 57
- OZSVÁTH ZSUZSA:
Történet (Vers) ■ 58

TAMÁS DÉNES:

„A leplezetlen őszinteség híve vagyok” (Levélbeszélgetés Radics Viktóriával) ■ 60

PUBLIUS OVIDIUS NASO:

Callisto (Az *Átváltozások* második könyvéből; Csehy Zoltán fordítása) ■ 71

LÁNG ORSOLYA:

mit rejt a kő; bontás; Trintignant-ok a villamoson; Az első ember, akit fénykép őriz (Versek) ■ 76

PETŐFILÁTÓ 200

KARSAY MAGDOLNA:

„Féltem tőled s bámultalak, Midőn beszéltél.” – Olvasunk még Petőfit? ■ 79

SÉTATÉR

NOVÁK ÉVA:

Kiválni, elvegyülni ■ 85

FÓRUM

BALÁZS IMRE JÓZSEF:

Önolvasatok, múltolvasatok (Huszár Sándor: *Magamtól féltem eleitől fogva*) ■ 93

TÉKA

ÁDÁM SZILAMÉR:

Az elnyomás abszurduma (Visky András: *Kitelepítés*) ■ 103

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Maszk és metropolisz (Garaczi László: *Wesztég*) ■ 107

TALÁLT VERS

JÉKELY ZOLTÁN:

Mint kőkoporsón ■ 110

NÉVJEGY

LÁNG ORSOLYA ■ 111

Markó Béla

ÉLETRAJZ SZONETT BEN

Azt hittem, elfelejthetem a formát,
pedig nem tűnt el, valahol belül
tovább él, és mint víz alól a korlát,
amikor kell, majd úgyis felmerül,

mit ellepett az ár, hiszen mindvégig
itt volt, s szabadság nincs, csak lázadás,
hogy új medret szabj végre, míg a régít
legfeljebb elrejtí az áradás,

de közben változatlan lent a mélyben
szinte minden, csupán egy-két kanyart
vágthatott le a víz, bizonyoságképpen,

hogy lázadt egykor, s hogy amit akart,
teljesült is belőle valamennyi,
talán kevés, ám mégis több, mint semmi.

HALÁLRAJZ SZONETT BEN

Miért ijesztő végül is a forma,
ha úgysem lehetsz teljesen szabad,
s előbb-utóbb majd úgyis félbehagy,
aki teremtett, és szanaszét szórja

sok-sok használhatatlan részedet?
Nem hittem sohasem a túlvilágban,
inkább minden egyes sort végigjártam,
mert nem én voltam, s nem is én leszek

a vers előtt, a vers után. Belátni
kezdettől, hogy a tizennegyedik?
Hogy többre semiképpen sem telik?

És kevesebbre sem? Történhet bármi,
ugyanakkor érsz csak ugyanoda?
Íme, a versem utolsó sora:

EZ VAN

Az Istennek elege lett belőlünk, anyám kétszer mondta ezt nekünk, gyerekeinek, olyan hangsúllyal, hogy most is borsószik a hátam, ha eszembe jut. Először akkor mondta, amikor már hatvanhárom napja egy csepp eső sem esett, és olyan szárazság volt, hogy a legelőre kicsapott tehenek mind az egy szem vadalmafa alá tömörültek, beletörődve abba, hogy a legyek teljesen ellepik őket.

Másodszor pedig Csernobil után mondta anyám azt, hogy az Istennek elege lett belőlünk, amikor a szomszéd Bilja nevű gyerek, akivel az anyja az atomerőmű-balesetkor terhes volt, szóval ez a Bilja nemcsak félkarúnak született 1986. szeptember 26-án, a katasztrófa után pont öt hónappal, hanem az se volt biztos, hogy fiú-e, vagy lány, mindenki hímnősnek hívta, de ezt leginkább a bongyor és nagyon nagy haja miatt. Még hogy atomerőmű-baleset, mormogta nagyapám is, anyám apja, akit cipeltünk magunkkal mindenhova, ahol épp megtelepedtünk. Nem volt ő kolonc, még igazából teher se, de hozzánk tartozott, mint az égbolt a csillagokkal. Míg kisgyerekek voltunk, játszott is velünk, megtanította a fiúkat kacsázni, engem is próbált, de reménytelen eset voltam ilyen ügyeskedő dolgokban. Lyukas markú voltam gyerekként, minden kiesett a kezemből, a kútból se mindig sikerült kimerni a vizet, a tűzgyújtásról nem is beszélve. Nyáron anyám nem használta főzésre a konyhát, kint az udvaron történt minden, az állatok se voltak elzárva, mindenki tette a dolgát. Alkonyatkor kezdtük el a tűzrakást, szigorúan a kiolvasott újságokkal lobbantottuk fel a tüzet, a fadarabokat piramis alakba helyeztük, aztán alágyújtottunk. Nekem sose sikerült, pedig teljes tüdővel fújtam, két kezemmel legyeztem, *jó kürtös lesz belőled a katonaságnál*, cukkoltak is a nővéreim, míg én Héphaisztoszhoz imádkoztam. Nővéreim nem bántottak, csak cukkoltak, és amikor egyszer emiatt anyámnak kifakadtam, akkor azt mondta: *ők hárman vannak, ennyi belefér.*

Én voltam a legkisebb négyünk közül, a vakarék. A családi legenda szerint anyám szó szerint kipottyantott, nem volt akkor még se ultrahang, se inkubátor, *nem csináltak ügyet belőle*, ezt is anyám mesélte utólag. Csak egy kicsit korábban jöttem a világra a kelleténél, a szülésznő azzal nyugtatta anyámat, hogy *az a csecsemő, amelyik úgy tud visitani, ahogy ez, mindössze másfél kilósan, az túlél majd mindent, s mindenkit, meglátja, aranyom.* Szüle-

tésem után két hónapig még kétesélyes volt, hogy a torkomból felszabaduló sikoly elég lesz-e az élethez, hisz besárgultam, vérátömlesztést kaptam, a nővéreim később hergeltek is épp eleget ezzel, hogy *ki tudja, kinek a vére folyik benned, te!*

Nagyapám szerint anyám még ekkor se imádkozott az életemért, azt hajtogatta, ha csak az ima segít rajtam, az régen rossz. Anyán nem volt hitetlen, csak egyszerűen nem imádkozással és templomba járással gyakorolta a hitét. Ismerte a Bibliát, néha olvasott fel nekünk *A példabeszédek könyvéből*, de gyakorlatias ember lévén, nem tudott azonosulni az értelmetlen emberi szenvedés létjogosultságával. A halált elfogadta, apánk halálát, majd a nagyapámét is olyan szépen, józanul kezelte, hogy valóban azt gondoltuk, hogy ez az élet része, a vég pedig az, ahonnan elindulunk. Anyám a papokat ki nem állhatta, és ugyan rosszat nem mondott róluk, de mindegyiket álszentnek és álságosnak tartotta, akiknek a misebor és a perselypénz számít, nem az, hogy a falu legidősebb asszonya siratja egy szem tehenét, amibe belesapott a ménkű.

Anyám erre is azt mondta, hogy ez van, ezt kell szeretni, de ahogy egyre több dolog bosszantotta, sőt, dühítette a kereszténységet zászlójukra tűzőkkel kapcsolatban, azt mondta: ez van, de nem kell szeretni. Egy ideig próbált még harcolni, magyarázni, jobb belátásra bírni, de ha látta, hogy veszett fejsze nyele az egész, akkor feladta. Ilyenkor költöztünk, mentünk tovább. Ez van, harsogtuk mi is, követtük anyánkat.

Nővéreim közül a legnagyobbak ikrek, aztán következett Héra, a kedvencem, az anyámé is, mert akkora szíve volt neki, meg kerek, pirozspozsgás arca, és olyan tiszta tekintete, hogy ha belenéztem, láttam azt a végtelen kékséget, amely a tengert összeköti az éggel. Nagyapám egyedül Hérát vette rá arra, hogy a vízen kacsázást ne papírlap vékonyságúra kopott kövekkel, kavicsokkal próbálja, hanem olyan követ dobjon a vízbe, amely úgy néz ki, mint a krumpli. *A nehezebb kövekkel vicces dolgok történnek*, ezt mondogatta nagyapám, a keze remegett, a nővérem meg bajnökként ünnepelte, ha háromnál többször ugrott egy krumpli a vízen.

Anyám mind a négyünknek ókori görög nevet adott, többször is hallottuk tőle, hogy ha törökök lennénk, akkor gyönyörű nevünk lenne, mert a török neveknek jelentésük van, a *Muge* tavirózsát jelent, a *Jilhan* világegyetemet, de anyám ismert egy lányt, akit *Zerdalinak* hívtak, ami vad sárgabarrackot jelent. Valahányszor a törökökkel rukkolt elő anyám, én mindig azzal ütöttem el a poént, hogy nem vagyunk törökök, csak görögök (név szerint).

Nővéreim olyanok voltak, mintha Csehov róluk mintázta volna Olgát, Mását és Irinát: Heléna kiköpött Irina, Olga Héra, csak Héra jobb kedélyű, Mása pedig Iphigeneia, aki egyszerűen hű ahhoz, hogy erősnek született. Később természetesen megértettem és felismertem azt, hogy ha ilyen szimbiózisban élünk anyámmal, az a nővéreim számára az örökölt magányt jelenti.

Így éltünk mi, erre emlékszem, aztán jött a szárazság, majd a Csernobil. Nagyapám meghalt, mi meg anyánkkal maradtunk négyen, összenőve. Csernobil után nekünk is menni kellett, csak a nagyon öregek vagy elvetemültek maradtak, sokszor megjelentek ők álmomban, különböző szellemek formájában.

Anyám gyorsan döntött, egy-egy hátizsákba pakoltuk a dolgainkat, kicsi életünket. Napokon át utaztunk, mentünk, hosszú vonatutakra emlékszem, a koszos, homályos ablakokon át ugráló szemem előtt elvonuló tájakra, erdők, birkanyáják, bivalyok, havas csúcsú hegyek, és a végtelen idő, amelybe belefolytunk, mint patak a folyóba, vonat az alagútba. Ha anyánkat kérdeztük, hogy most akkor mi van, és főleg, mi lesz, akkor erősen a szemünkbe nézett, és ennyit mondott: ez van. Mindig ez.

Harminchatodik napja már, hogy ítéletidő tombolt a telepen, ahol az elmúlt ötvennégy évben erre nem volt példa. Hektort, akit mindenki csak Hektornak hívott, ez az állapot kezdte aggasztani, pedig róla igazán nem mondható el, hogy aggódó típus volna. Ötvennégy éve, mióta a telepre költözött, feljegyzett kis noteszébe minden szokatlan, vagy, ahogy ő mondta, *erősen fura* természeti jelenséget. A notesz lapjai az évek során teljesen megfakultak, hol a nap szívta ki, hol a kávésbögre alja hagyott a papíron mély, barna nyomokat, de előfordult, hogy egy hétig verte az eső, majd beborította a hó a füzetet, amely ennek megfelelően változtatta lapjainak színét és állagát. Hektor olyan makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy feljegyezze a megszokottól eltérő, a telepen előforduló természeti jelenségeket, hogy amikor az a bizonyos notesz a hó alá került, ő pedig, mint egy megszállott, kereste, már akkor az Istentől származó vészjósló harang első kongatását vélte hallani. Ahogy egyik volt munkatársa harmincnyolc éven át minden péntek reggel, akkor is, ha vénasszonyok potyogtak az égből, felhúzta a cipőjét, és elgyalogolt a legközelebbi postahivatalba, amely tizenöt kilométerre volt, és feladta/megtette a lottószámait. Harmincnyolc év után egy márciusi pénteken Hektor volt munkatársa arra ébredt, hogy a macskájába beléütött a ménkű, és kinyúlva, háton fekvé, lábait a mennyezet felé tartva feküdt megdermedve. A megrökönyödéstől szóhoz se jutó volt munkatárs isteni jelnek

tekintette macskája mennyből jövő kivégeztetését, így azon a pénteken nem gyalogolt el a legközelebbi postahivatalba. És mit ad isten, pont akkor, harmincnolc év után először történt meg, hogy Hektor volt munkatársának a meg nem tett számaint húzták ki. Hogy ezek után mi történt pontosan Hektor volt munkatársával, arról sok legenda keringett nemcsak a telepen, hanem a legközelebbi kocsmában is, maradjunk annyiban, hogy Hektor volt munkatársa többet nem az az ember volt, akinek előtte hitték. Egyesek szerint dühében teljesen megzavarodott, és olyan dolgokat kezdett el művelni, mint a bálnavadászat, csakhogy a telepen és a környékén sehol egy tó, nemhogy tenger vagy óceán. Egy kisebb folyó egyik elágazásáig elég sokat kellett gyalogolni. Mások szerint az elpusztult macska lelke költözött Hektor volt munkatársába, s ezt azzal magyarázták, hogy a jóembert többször hallották hangosan nyávogni.

Ekkor fogadta meg Hektor, hogy amíg csak tud, minden természeti furcsaságot feljegyez a noteszébe rendületlenül. De hát ő sem volt hülye, hogy amikor a füzetete eltűnt, ne tekintse azt isteni jelnek. Összepakolt egy hátizsákba, ahogy az anyjától tanulta, és útnak indult. A hátizsák oldalába rakta anyja hamvait, egy kancsóba. Elhatározta, hogy annyi év után megkeresi nővéreit, hogy együtt szórják szét a hamvakat a Duna-deltába, a Szent-György-ág torkolatánál, a Sacalin-szigeteknél.

Menne a Bisztróje-csatornához, de a háború miatt nem mer. Valamikori térképrajzolóként nehezebbre esik elfogadnia, hogy az évtizedeken át készített légifotók alapján térképek, különböző finomságú csótollakkal, precízen, hibátlanul, semmit se érnek. A hazai térképészeti feladatokon kívül számos atlaszhoz is ő készítette a térképek vonalas rajzait, a munkáját mindig áhítattal vették kézbe a munkatársak. Természetesen a háborút az egykori térképész szemével is nézi, Kijev, Lvov és Harkov hajdan még a Szovjetunió részeként szerepelt, aztán Ukrajna önálló lett, a városnevekből pedig Kijiv, Lviv meg Harkiv.

Biciklire ül, elhagyja a telepet. Végigteker az utcákon, amelyeket ő vezetett el ötven évvel ezelőtt. Mosoly, Kedély, Derű, Nővér, Testvér, Öröm, Tűz – ilyen utcanévek vannak. Könnybe lábad a szeme, megjelenik előtte egyik nővére, Héra pirospozsgás arca és üde tekintete.

Az anyját utoljára a hetvenötödik születésnapján látta. Volt egy furgonja, azzal ment mindenhová, gyakorlatilag abban lakott. Nem fogadott el segítséget. Egy évvel korábban tüdődaganattal műtötték, kissejtes karcinóma. Az orvosok azt mondták, hogy agyi áttétes. Akkor hét-nyolc hónapja

volt még hátra. És akkor azt mondta, hogy elutazik, visszamegy a Duna-deltához, mert szép emlékei voltak onnan.

Anyámnak volt egy könyve, a *Végső kiút*, ami tippeket adott az öngyilkossághoz, ha szeretnénk véget vetni az életünknek. Olyan, mint egy receptkönyv, anyám magánál hordta a biztonság kedvéért. Nem akart már több időt kórházban tölteni. Kösz, nem, mondta nekem. Jó élete volt, azt is mondta. Imádott minket, gyerekeit, és sok szép helyre eljutott. Látott szarvasokat a vadonban. Nagy fehér pelikánokat a Duna-deltában, ahogy ereszkednek le. Ezeket újra akarta látni, és úgy elmenni. Segíteni akarok neki.

Ugyanolyan a vonatszag, mint hatvan éve, állapította meg, ahogy felszállt rá. A telepen volt egy régi 740-es Szedán Volvója, egyetlen tulajdona. A műszakija rég lejárt, de ott az senkit se érdekelt. Régi térképe volt, attól is tartott, hogy túl kevés már az ő tudása az új utakhoz. Nem tévedne el, ahogy anyánk se tévedett el soha, pedig ő sokszor nem tudta, hova tart. A vonaton észrevétlen volt, végig a tájat nézte a koszos, homályos ablakon át. Pihenésképpen térképet rajzolt.

Ahogy a vonat befutott a fővárosba, Hektor hirtelen indíttatásból úgy döntött, hogy leszáll, és megkeresi nővérét, Hérát. Ösztöneit követve zuhant bele a nagyvárosi estébe, magával sodorta a fény- és emberáradat, a külvárosi szemét- és rothadásszag, minden, ami annyi év után szembejött vele. Forgott a gyomra, öklendezett, úgy érezte magát, mint a beteg műtőasztalon, amikor elkábítják, de még érzékeli a valóságot maga körül. Teljesen kiszolgáltatottan.

Rettenetesen éhes volt, két napja nem evett rendesen, de ez nem volt újdonság, így élt, annyit evett, amennyit a szervezete minimálisan igényelt működéséhez. Az eleje volt nehéz csak, nem sanyargatta magát, talán egy kicsit mégis, de hamar alkalmazkodott ehhez az új helyzethez. Mindent meg lehet szokni. Egy útszéli bódénál shaormát vett, sört kért hozzá. Jól esett. Kicsit műíze volt, el is mosolyodott azon, hogy a hús a shaormába nem is állatból, hanem a hűtőládából került. Gondolta, megkérdezi, biztos bárányhús-e, de letett róla. Tudta, de nem firtatta.

A bódé körül ólalkodó suhanc némi pénzért cserébe vállalta, hogy elkaulauzol.

– Hová kísérem? – kérdezte.

– A Kamilliánusokhoz – mondtam, amire a fiú nagyot nézett, de a pénzt már eltette, nem volt visszaút.

Ennyi idő után lenyűgözött a város. Tempósan haladtunk, a fiú bizonyára nem először kalauzolt megfáradt idegeneket. Nem beszélt, nem kérde-

zösködött, ha megálltam valamit megnézni, türelmesen várt, nyomogatta közben a telefonját.

Belevitt a város sűrűjébe, azt hiszem, amit pár óra alatt látni lehetett. Mindent láttam. És hallottam. Beszédfoszlányokat kocsmák előtt, az utcákon, a járdaszéleken. Lányokat, ahogy illegetik magukat épületek kirakataiban. Tolvajokat, akik rendőrök üldözése elől menekülnek. Csapkodó ablakokat, ajtókat, a csapkodást követő néma csendet. Ahogy nyakamba vettem a várost, onnan kezdve szabadesés volt, és nem tudni, kinyílik-e majd az ejtőernyő.

Bementem egy szórakozóhelyre. A suhanc ekkor le is lépett. Megittam még egy sört, egy hölgy teljesen átlátszó ruhában odajött az asztalomhoz, majd hirtelen az ölembe huppant. Hány éves? – kérdezte, de meg se várta a választ, és folytatta, hogy milyen fiatalosan nézek ki, ritka az ilyen manapság, a férfiak meggyötörtek, elhasználtak, *bátulról liceum, előlről múzeum*, mondta ő, akinek pár foga volt csak. *Az aszalt szilva is gyümölcs*, folytatta nevetve, aztán kajánul rám vigyorgott. Ekkor hirtelen ott termett két tagbaszakadt férfi, az egyik lefejtelt, a másik gyomron vágott. Erre emlékszem csak, meg a gyorsuló szabadesésre. Még hallottam, ahogy a bankkártyám, telefonom után kutakodtak, hiába, egyik se volt nálam. Térképrajzoló vagyok, és Hérát keresem, nyöszörögtem, de valószínűleg már csak gondolatban. Összecsuklottam.

Arra ébredtem, hogy az aszfalton fekszem, a járda szélén, mindenem fáj, sós véretem nyelem. Próbálok a szememet kinyitni, óvatos vagyok, okkal. A hátam rettenetesen fáj, eltörhették pár bordámat, gondolom. Nem merek mozdulni, minden mozdulat életveszélyes lehet.

A végtelen kékség beszél hozzám, vagy csak hallucinálok. Neked mi a kereszted? – kérdem tőle. Az önsorsrontás. Hogy nem tudok magammal, a helyzettel, a romló világban a romló világgal együtt élni. Gyűlölöm azt, ami van, a háborút, az inflációt, a mindent felülíró keserűséget. Hogy mindenki meghal körülöttem, körülöttünk, a férjem, anyánk, én meg itt élek. Hogy nincs vége.

És nekem mi a keresztem? – teszek fel újabb kérdést, a szemem még mindig csukva. Jobb is így, a kinti sötétséghez nem kell látni.

Jó pár perces csend következik, már azt hittem, hogy ez is csak a hallucinációm része, amikor a kékség végre megszólal: A te kereszted az, hogy máshol, máshogy szeretnél lenni, mint ahol és ahogy vagy. Nem baj ez, csak fogadd el. Ez van, és ennek így kell lennie.

DIÓTÖRŐ

1.

Szomorú vagy – állapította meg
kétszer is a barátom ma sörözés-borozás
közben, és annyira meglepett ez a magabiztosság,
amellyel rátapintott a vereségemre,
mégiscsak azt mondtam egy nőnek, hogy
szeretlek, elvettem feleségül, és most
meg rosszakat álmodom, holott
azt gondoltam, hogy komolyan
gondolom, és akkor mi van az
én szeretetemmel, hol van
az, milyen állapotban őrzi
milyen isten, ha rettegek, hogy
én magam sem számíthatok
rá, mért álmodom mindig,
hogy valaki áll az ablakban,
és merőn figyel?

2.

És belészerettem egy másik nőbe, és
ezt is komolyan gondolom, edzésben
kell tartanom ezt a komolyat,
különben ráfázok megint, és
a boldogságom megtelik
ecettel, vagy ez nem is
vereség, csak élet, vagy
az élet maga vereség, hol van
az én szívem, milyen diótörőkben
lapul rettegve, várva, hogy
rányomják a két szárat, a
többiek örüljenek annak, ami
előbukkan, ő pedig csak
repedjen és repedjen?

BERSZÁN GRÓF

Berszán gróf öreg napjaira a téli vadászkastélyában rendezkedett be, amely itt van épp nálunk a hegyi tisztáson, s amit a népnyelv három generáció óta már csak Palotadombokként emleget. A gróf, amikor Nichi Ulrache orvos ezredestől megtudta, hogy a szíve hamarosan elviszi, népes személyzetéből – tetemes végkielégítések mellett – mindenkit szélnek eresztett, egyedül Lit Ritát, a szobalányát tartotta maga mellett, aki akkor már két éve a szeretője is volt.

Berszán gróf úgy tervezte, nem spórol a puskaporral, ha már a szomorú vég úgyis elkerülhetetlen, így aztán attól kezdve mindketten meztelenül kószáltak minden különösebb cél nélkül a pincétől a padlásig a harminchat szobás ódon épületben, és ha egymásba botlottak – ez viszonylag gyakran előfordult –, eszeveszett szeretkezésbe kezdtek, teszem azt, a biliárdteremben, a szaunában, a borospincében, a konyhapulton vagy a télikertben. A kéjsóvár Berszán gróf tudta jól, hogy a túlzott szenvedély okozza majd szívének azt a Nichi Ulrache által megjósolt végzetes botlását, mégis minden alkalommal önfeledt, kamaszos hévvel engedett a kísértésnek, ha Lit Rita, bodor fürtjeit meglíbbentve, a tavasz illatát csapta felé. Lit Rita épp ellenkezőleg: a Berszán grófból áradó késő őszi esőszag bűvöletében élt, amely apró kristálypoharakat pendített meg a szobalány ernyedtt kamaszlelkében.

Berszán gróftól valóban úgy érte a vég egy késő júliusi éjszakán: a lány még elélvezett, ő már nem. Úgy merevedett meg, ahogy volt: álló micsodával. Az már barátok közt is kétszeres merevedés. Isten ezzel a groteszk szoborral kívánt emléket állítani a kontrollt vesztett kéjenceknek. Van ilyen.

Lit Rita egyáltalán nem esett kétségbe a gróf halálától, mivel előtte sem volt titok, hogy ez bármikor kilátásban lehet. Bebalzsamozta hát Berszán gróf testét, háziköntöst adott rá, beleit és belső szerveit pedig két nagy borlán formalinban a gróf ágya lábához állította. Attól kezdve a halott Berszán gróftól szolgált tovább – akinek a köntösből kikandikáló tekintélyes hímtagja naponta többször is bűnös gondolatokat ébresztett benne –, a különbség lényegében csak annyi volt, hogy azontúl ő maga számolta ki magamagának a havi bérét és a konyhapénzt, minden hónap 13-án, egyetlen alkalommal sem mulasztva el, hogy aláírja az év végéig gondosan előkészített bizonylatok közül a soron következőket.

Lit Rita még Berszán halálának napján kiszámolta, hogy a gróf fiókjában csak karácsonyig van elég pénz a számára, így aztán fontolóra vette, hogy akkor ő maga is befejezi a földi pályafutását. De akkor még a számtalannak tűnő lehetőségek közül nem tudott volna rábökni csupán egyre, ami a kilépés módjának szerinte legalkalmasabb lehetősége lehetne – és ez természetesen az ő helyzetében tökéletesen érthető.

Melyik nő ne akarna még élni, ha a szerelmének egyfolytában áll a mi-csodája?

Mi tagadás, Lit Rita az elkövetkező hónapokban több alkalommal engedett is a kísértésnek, és – bár tudta, hogy ez nem helyes – ugyanúgy vonaglott és nyögdecselt Berszán megmerevedett testén, mintha a gróf még mindig élne, és bohókás beceneveket sugdosna a fülébe, miközben ő a képzelet fenyőszagú tisztán újabb és újabb duci kis őzgidát simogat meg, és ettől minden alkalommal nevetgetnékje támadt. Ha van igaz szerelem, akkor Lit Rita ezekben a pillanatokban valami ilyesmit érzett – kár, hogy a gróf már nem volt abban az állapotban, hogy bármit is érezhetett volna. Van ilyen.

Teltek-múltak a napok, hónapok, és Lit Rita boldog volt. Minden nap elvégezte a kastély körüli teendőket, ebédet, vacsorát főzött két személyre, igaz, a gróf nemigen nyúlt a saját adagjához. Amikor augusztus végén a kamrából elfogyott az összes tápszer, Lit Rita gondolt egyet, és szabadon engedte a gróf díjnyertes agarait, azok pedig csaholva, felpezsdülve szétfutottak a környező erdőségekbe. Vadnyulat évekig nem is lehetett látni aztán az egész környéken, csak miután az erdészek nagy ügyel-bajjal kilőtték végre az elvadult vadászkutyákat, kezdtek el újra szaporodni a fülesek.

De Lit Rita minderről mit sem tudott. Képzeletében megérkezett a boldogság szigetére, egy elvarázsolt kastélyban élt, amelynek egyszerre volt úrnője és szobalánya, és ha elunta az évekkel korábban elhunyt grófnő ruháit, ékszereit próbálgatni a tükör előtt, ha betelt a pincéből ládászámra felhordott nemes borokkal, még mindig ott volt a Berszán gróf fallosza, amely gazdája halála után sem kívánt lankadni, megszámlálhatatlan gyönyört szerzve a szobalánynak.

November végén Lit Rita még összegereblyézte Berszán udvarán az avart, egy rozoga talicskával behordott annyi tüzelőt a kandalló elé, amennyi számításai szerint december végéig kitarított, majd becsukta a kastély hatalmas ajtószárnyait, és attól kezdve nem nyitotta ki többé. Utolsó heteit a szóltan szerelem édes bűvöletében töltötte, többnyire Berszán baldachinos ágyában, szorosán a gróf testéhez simulva. Ha a gróf egyik éhes agara kitarítóan vonyított a kastély előtt, leakasztotta a falról az egyik mives vadászpuskát,

résnyire nyitotta az ablakot, és vaktában belelőtt az éjszakába. Ettől aztán újra csend lett.

Karácsony este Lit Rita feldíszítette az előre bekészített fenyőfát, megajándékozta magát a grófné egyik gyémánt nyakékével, Berszánt pedig egy vadonatúj köntössel lepte meg. Aztán az ágyban, a gróf mellett üldögélve elköltötte az utolsó vacsoráját, bebalzsamozta a saját testét is, és bevette Berszán összes altatóját. Nem meghalni akart, csak tovább álmodni a már ébren elkezdett álmot a boldogság szigetéről, az elvarázsolt kastélyról, ahol végre zavartalanul boldog lehetett a szerelmével, aki ráadásul szintén nem zavarta.

Így találtak rájuk néhány hét múlva az erdészek is, akik végül mégis rászánták magukat, hogy a szétszéledt agarak ügyében felkeressék a grófot. Ott feküdtek a baldachinos ágyban, Berszán új köntösében, amelyből kilógott a micsodája, Lit Rita pedig szorosan mellé bújva, anyaszült meztelenül. Olyan volt az egész, mint egy pajzán festmény, és bár mindketten halottak voltak, kétség sem fért hozzá, hogy iszonyúan boldogok. Ha már meg kell halni, csakis így érdemes – mondogatták a kalapjukat a kezükben tördelő megrökönyödött vadászok, akik még jó sokáig bámészkodtak a baldachinos ágy előtt, és közben mindenre gondoltak, csak épp az agarakra nem.

Csősz Gergő

SVUNG

már túl messze, ahol feketébe karolt a sötétkék,
ring a ladik katatón, bent, az opál kacsatón.
két árnyék ül a víz tetején, ott én, te pedig kint.
semmi sem úgy alakult, hinta helyett katapult.

400K

állapotom rég volt már ideális. kvázi egyensúly.
folyton váltakozó a nyomás, extrém a körülmény.
konstans váltólét, mezofázis, örület-érzés.
hinta-palinta a parttalan örvénylés, valamint az
ólmos apátia, néma ridegség közt. legyen átko-
zott ez a hexatikus fázis meg a rendparaméter!

SZTENT

egy kis ballont fújnak fel majd benne, anyám ezt
így magyarázta, az érfalakat tágítani tudják,
egy speciális fémháló lesz fenn a fedélze-
ten, gyékényből font kosarat látok, mini orvost
vérárammal szembe repülni, egy orrspekulummal
fúj riadót, fény csillan, a homloktükre talán, ő
néz a magasba, a hóna alatt alumínium és pár
horganyzott réz vérelemez, abból áll a kerítés
majd, meg a barnás kertkapu, rajta megint a neveddel

SZKÚZI

nem fogadunk el több kifogást már nem fogadunk el
több kifogást már nem fogadunk el több kifogást már
nem fog fog fog nem fogadunk már több kifogást el
nem kifogás ez nem kifogás ez nem kifogás de
nem volt nem jött nem lesz már elaludt a kutyája
annak a kölke mert nem mimiattunk luxusadózás
vészhelyzet kultúrharc és trianon spekulánsok
migráns brüsszeliták soros ellenzék meg a gyurcsány
elmúlt nyolc év szar sargentini merkel a juncker
elvesztette a jelleget átalakult a piac hisz'
választás van nincs választás védeni kell a
gyermekeinket átolthatatlansági arányok
egy szavazat nem számít egy szavazat sem
karrierista anyák és alkoholista apáink
extrém terhelt gyermekkor mint szellemi mankó
nem süt a nap vagy esetleg túl csapadékos egy év volt
bölcsei fölött ha utána szivárványos lesz az égbolt
isten akarta ezért holnap le is hozza a közlöny
null-négy szent rezsicsökkentés kiemelt beruházás
egy nokiás doboz és zsák burgonya nemzeti érdek
jókor rossz helyen ő is akarta erőszak a folklór
nem marad itt majd senki az út szélén egyedül már
ott maradunk mind mindig akad kifogás sose fogy ki

Farkas Arnold Levente

A FÉLREVEZÉR

A félrevezér tükörbe
néz. Meglepő talán, de nem
azt mutatja a tükör, hogy
elsimulnának a ráncok.

Nyugodtan alszik. Álmában
mégse mosolyog őszintén
a ráncos tükörkép. Talán
csak egy mosoly a hazugság.

A félrevezér fekete-
kávét iszik. Írjon ide
a keserédes. Nem jól lát.

Álljunk meg itt, és forduljunk
vissza. A félrevezérről
némán hallgatunk. Annyira
nincs értelme semminek. Ha

létezik hatalom, nem én
vagyok, ki birtokol. Édes,
keserű és csípős ízek
tolulnak nyelvem hegyére

most. Homlokom mögött másik
nyelv emlékezik. Versemben
bujdosnak tétova árnyak.

Barátai temetésén
a félrevezér a saját
temetésére gondol, mert
a sírt, hol nemzet süllyed el,

népek veszik körül. Akad,
aki sír, és akad, aki
örül. A lényeg, hogy rólam
utcát neveznek el. Szobrom

zölden mered majd a kék ég
felé. Hiszen én jó vagyok.
Hiszen én jó vagyok nagyon.

Félvezérünk feleség
nélkül fölösleges férfi.
Képzeld el, hogy az asszony
a férjét szereti nagyon.

Arra ébred egy hajnalon,
hogy a férje rút békává
váltott. Megváltoztatja
a sok hazugság az embert.

Minden félvezetettet
egy félvezetett vezér
vezetett félre. Azt hiszem.

NYOMHAGYÓ

elképzelhető, nyomhagyó a kaptatók előtt megpihent, mert mélyen hóba süppedt a lába, kifújta magát, a levegőben fennmaradt valami apró szilánkos gőzpamac, ami még nem tudta, mi legyen, hulljon, ne hulljon, aztán mégis, mert a sóhegyek alatt teleszívott tüdőből áradó kilégzés pillanatok alatt szétporlasztja, a nyom a hóban nem tűnt merészebbnek, se félénkebbnek, mint amit az apróvadak hagynak, erősen kétséges volt, hogy hosszú út vándora lett volna, itt kellett járnia valahol, mintha a hátam mögött, roppant az ág, vagy csak árnyéktól félelmében tört ketté, nyomhagyó nem juthatott messze, csak az erdő széléig, tétovásága kiolvasható volt a fagyott kéregre esett hóhulláson hagyott lépésekből, a fagyban megüvegesedett mozdulatok bizonytalanságából, mint lőtt sebbel katona tántorog fedezék környékén, összevissza taposta a havat, etetők környékén riasztott, ahol suták, szarvasok a vékony, leheletfinom hullást a havon hagyják, mert az ösztönük a teremtséssel egyidős, résen lenni, mert általában utolsó falásoknál ugrik a farkas, porzik a hó, sárga ordasszem fitymálóan néz a sápadt holdra, elejtett dúvad üvegesedő szemében a fák fekete koronái sorakoznak, ahogy a préda vonszolva csúszik a csapáson, nem sokkal azelőtt seregüstől és fegyelemmel haladtak a szarvasok előtt, reszkető horpaccal igyekeztek szerelemre az Égerfás-tó zsombékjába, viszont ez a nyom semmire sem figyelmeztetett, csak volt, lett, nagy, fehér szüzességek megcsúfolására,

mert a szüzességek mindig megcsúfoltatnak a legszebb felületen, a legérzékenyebb bársonyosodáskor, mondta nagyanyám, hogy ő is akkor, pedig csak nagy ritkán, tudom, ahogy értem, fejlődtem és csíkosodtam, mint az aranyparmen, mert mesélt a szerelemről, óvott a rossz lányoktól, ha ecet-szagot érzek rajtuk, hagyjam a fenébe valamennyit, mert bemosnak maguknak, hallottam elhűlve, arra, hogy miért mosnak be maguknak, nem kaptam választ, ültem mellette a lócán, ilyenkor elnéztem és találgattam, mi az ecet titka, aztán: a cserépkályha csempéin hova igyekeznek a zöld galambok, félénkek, ártatlanok, szép gerlicéim, mondta nagyanyám; mennek magvakat keresni, hiszen láthatom, felfelé, a padlásra vetik a szemüket, akár fel is rebbenhetnek, tollat hagyva maguk után, a semmiben imbolygó, majd körkörösén ereszkedő tollat, hajdan a tollfosztóban is felrebbentek, képzelhetem,

hogy még a szemöldökünk is, mondta nagyanyám, a pinánk is, helyesbített Rebi néni, a szádat, harsogta nagyanyám, kemence van, mondta, kemence van, helyeselt az asszony teljesen természetesen, de ma már úgy mondanám, hogy idiótán, nagyanyám dobott a tűzre, összeszorított lábakkal, fősvényen dobott, a lába sosenban télen, sosenban nyáron, összeszorítása zsugoriságát metaforizálta, és nemcsak, elképzelhetően ezért lépett le nagyapám, mert nagyanyám erősen és állhatatosan szorította, míg Rebi néni általában hozzáférhetően szélesre nyitott, nagyvonalúan töltötte az időt, a mi időnkét tulajdonképpen, neki addig se kellett dobni a tűzre, neki tüzelő embere volt ugyanis, így mondták, nem úgy értve, mint a szuka, amikor erősen vörös neki hátul, hanem melegítő embere van, nem más, a falu baktere, aki általában sötétedés után jelentkezett nála, hóna alatt a hasadt citerával, a bakterháznak államilag kiutalt kincstári bükkfával a szöttesen csikos tarisznyában, mintha folkot játszott volna Rebinek, mert az asszonynak folk kellett, és mindig egyenesen szállt felfelé a kéményük kincstári füstje, nem érttem, miért csak ők lennének igazak, kérdeztem is, amire nagyanyám akaratlanul azt találta mondani, mert Rebinek kincstári valaga van, azért száll nála egyenesen a füst, ne foglalkozzunk vele, láthatnám, a miénk is egyenesen száll, ha tiszta az idő, mondta nagyanyám, de azért ilyenkor a Rebi néni kéményére pillantott, a harmadik szomszédba, mert itt el lehet pillantani a negyedik, ötödik, sőt a kilencedik szomszédba, pontosabban rá lehet látni a telkekre, a felénk enyhén emelkedő terepviszonyok miatt, mint színházban a nézőtérről, a sasfák hajdan végletekig leegyszerűsített, mégis díszítésképpen be-rovott, leborotvált fejeit rendre lefűrészelték özvegysonon, mert ilyentájt télen többen eltávozott férjüket vélték látni a sasfák helyén állni, az özvegyek csapatosan, parázsló piszkafával, a kemence mellől elkapott bevetőlapáttal megjárták a kerteket, hátha nyomokra találnak, embereik merre mennek el virradat előtt, mint a baglyok lila hajnalokon behúzott szárnyakkal,

egyszer pedig élő, mondjam úgy, hús-vér szellemet fogtak a kertek alján, ha nincs Rebi csikos szöttestarisznyával járó folkloristája, a szellem fejét veszik ott és azonnal egy hentesbárddal, a szerencsétlen állt piros bojtos sapkával, fekete asszonyoktól bekerítve, markában sárgarépa lógott, a fasza is sárga?, kérdezte Rebi, nem hinném, rebegte a fázott ember, de el tudom érni, ha erősen akarja, artista vagyok, rebegte, hozzáadva, ő annak a vándorcirkusznak a tagja, akik egy napja a falu rétjén letáboroztak, pár órával később lopni kezdtek, járták a házakat különféle trükkökkel, derék asszonyuk, feltételezhetően artistanő, a szemöldöke állásából legalábbis, nagyanyám-

nak sajnálkozott, amiért nagyapám szellemét nem tudja megidézni, mert lehetetlen dolog életben levő emberrel ilyesmit, jobb is magának, ha nem, mondta a rézszerű asszony, de zöld galambot reptetek üres kalapból, esetleg tűzlángot a begyemből, nem versz át, fene a picsádat, recsegte Rebi néni, a szádat, mondta nagyanyám, az artistanó színhájában aranyérmék csörögtek, a csecsbimbóját kihívóan kínáló melles nő felkapta szoknyája elejét, itt van, tessék, mondta, vulvája hol szorított, hol lazára engedett, ehhez hasonló, mondjam, elképesztő izommutatványt akkor láttam csak, miután a kendermagos fél lábú tyúk szembefosta nagyanyámat, a tenyerét a szememre helyezte, enyhe bűz csapott meg, a lét altesti bűzös oldalának váladéka, Rebi néni nyerített, láttad, Rebi, szólt nagyanyám, összenőtt szemöldökű asszony ez, összenőtt, mondta félig Rebi néni, s ha pedig összenőtt a szemöldöke, akkor gonosz asszony lehet, más jelző nem jutott eszembe, aki zsványokkal jár, zsványokkal hál, és velük üzekedik, nagyanyám résen volt, az asszony semmihez hozzá ne érjen, mindössze a kapu kilincsét kellett lobogó vízzel lelocsolni, majd száraz erdei juhar hamujával felszórni a nyomát, a kezétől feltételezhetően érintett felületet, s az egy szál tearózsánk is az artistanó látogatásának áldozata lett, mert fogta a szárát, megszagolta, hozta nagyanyám a metszőollót, szoptató, mondta nagyanyám, szoptató, mondta Rebi néni, amire nem csodálkoztam rá, szükségtelen volt, láttam már csecsemős cigány asszonyt hátán kölyökkel, melle nedvezett, foltot hagyva átütött a színes réklíjén, folyt az anyatej, folyt fölösen, láttam a gyertyánosban, száraz hullást gyűjtöttek a cigányok, zsúpba kötve vették hátukra, nos, a menyecske ráhajolt a kötésre, látta, hogy ereszt, fejt magán egyet-kettőt, szólt hozzám, láttad, gyermek, láttam, mondtam, majd libasorban elmentek az ösvényen a putrik felé, és folyton vágta tejét a földhöz, mint ahogy a taknyot szokták a parasztok, jaj, a tejet, nem a taknyot,

nyomhagyó többször is megfordult, tett néhány lépést visszafelé, mint aki meggondolja magát, és elindul visszaúton, de nem, mégis valamire gondolhatott, a jelek szerint arra, hogy haladnia kell, ezért erőltette tovább, nyomás a gerincre, ahonnan beláthatók a túlsó, sötétkéken hullámzó vonulatok, alattuk villanytól ébren tartott falvak, mögöttük a távoli város enyhén bíborvörös fényei, biztosan könnyedén haladt, mintegy két szál 45-ös lábon, talpán recékkel ellátva, elfektetett z betűk gyárilag freccsentve, közepes távolságú lábnyomok, közepes tempóra utaló igyekezet, se üldöző, se üldözött, aztán mégis, mert körtáncot járnak a nyomok, összefogózva, körbe-karikába, megalázó tánc, mert milyen legyen, ha semmit sem fog a csapda,

nyomhagyó felmegy a vízmosásos kaptatón, a semmire se jó messzelátótorony nem jelent semmit, a vadőrök elkerülik, lépcsőfogai lerohadtak, nem járja senki a magasságot, úgyhogy a torony ferdén álló tartórúdjaihoz hurkot erősített valaki, elképzeltetően az idegen vetette, a vékonyan vert sodronyt belepte a hó, a hurok azt jelenti, hogy valaki egyszer visszatér hurkot, csapdát ellenőrizni, nem tudni, mikor jön, nem zárható ki, bármelyik pillanatban megjelenik a bükkös gyérebberemén, hónalja alatt szorongatott hosszú nyelű baltával, rúddal, puskával, akármivel, valami nesz, ha a bükk vörösréz leveleket hullat, hangnak kell lennie valahol, mert hangra hull a száraz levél, legalábbis így tudom, de lehet, mindig beszélünk valamiről, amikor látjuk, hogy vetkőzik a bükk, zörögve, pörögve, majd pép lesz belőle, és visszacsorog az őzsuta szájából a gyökerekre, a csepdedéből szívárványos csikot húznak a dolmányos varjak, és azt hinnénk, hogy Dodó apó, az utolsó vincellér hosszú hajszálát hordja a szél, mert az ökörnyal ősz végén felcsavarja magát hitvány kórókra, mint kapufélfára a csiklandozott szűzlány csillaghullás előtt, a szél feltekeri Dodó apó haját a hosszú, zizegő száraz fűre, dolgukat alábbhagyott sütkérező hangyák hangszere a zengőfű, rámennek seregestől zengetni, megoltják a talajról felmászott nedvet, biztosan van hangyairó, mint ahogyan a juhászoknak van írójuk tejet, savót oltani, a bolyban lesz hangyaecet, végignyáljuk a száraz, hosszú füvet, hangya, hangya, adj ecetet, adj, jaj, de keserű a hangyaecet,

boldogok lettünk volna, hogy pakulár jön szomszédnak, mert jó, ha mindennek örülni tud az ember, egy idegennek is örülni tud, mert olyan a helyzet a Zengő alatt, hogy jó, ha pakulár jött volna, vagy akármi legyen is, másként szólva juhászbojtár, aki bámulatosan erős, elképzeltetően megverekedik farkassal, medvével, őt láttán a borz pedig félúton visszafordul, mondom, akárki legyen is, mert hiszen nem állat, hanem kipróbált, magas, szálegyenes, csontos férfi, közel a harminchoz, ősszel az árnyéka hosszú, jó hetven centivel meghaladja a kerti szénaboglyák szeptember esti árnyékait, talán egy menyétugrásnál is méretelesebb valamivel, de azt már nehéz elhinnem, hogy az árnyéka megtörik a hegy tetején, a sötét kontúrokból a túlsó lejtőkre is rátelepül, mint hidat vető nem e világi tornász, nem is értem, a pakulár hogyan tud kimászni a saját árnyékából, ha való igaz, hogy a hegyen túl is marad belőle legalább akkora felületen, amit juhnyáj egynapi bóklátszással sem képes bejárni, a károgásból pedig elképzeltetőnek tartom, hogy a varjakat is feldobja a hír, lármáznak sűrűn és elképesztő légi mutatvánnyal, pedig nehézkes madarak, legalábbis úgy tűnik, amikor égre tekerjük

a nyakunkat, elhúzó vadlibákra várva, viszont előbb a varjak jelentkeznek be, biztosan a rétre kivetett marhabendőre, juhbelsőségre gondolnak, ha a varjak gondolnak valamire egyáltalán, de kell gondolniuk télre, tavaszra, nyárra, ősszel majdnemhogya a csupasz, kosztól kérges sarkamba csípnek, amikor borít a váltóeke, mert mi még lovas ekével szántunk, így megy a hegy alatt, botladozva, sírva, taposva az omlást, mert jó, ha omlik a barozda, együtt kacagva a lóval, mert azt is mondják, hogy a ló kacagni szokott, akkor elképzelve rajtam kacag, amikor a kalapomat a pofájába vágom, mert kilépett a barázdából, és én megveszek, ha kivillannak azok a rohadt sárga, gyűrűs fogai, mert húszéves ló rápillantásra, lehet több is jóval, te, szerencsétlen, laci, mert minden ló laci, fél szemedet rönkölők kiverték a havason, mert azt ki kell verni, nemcsak azt kell mondani, farkasok a beledet, hanem szaros lapáttal döngetni bordáidat, azután kell kiverni a fél szemedet, elég, ha szíjas szilvafa korbácsnyéllel ütök ki, mert az biztosra vehető, kifejezetten szemkiverésre alkalmas husáng,

ilyen szíjas szilvafajövés pedig a gerincen túl tenyészik, amerre nyomhagyó megy tovább, a Csereyné-féle gyümölcsös felé veszi az irányt, elvadult kert, hajdan szép gyümölcsös, Csereynére senki sem emlékszik, csak annyit tudni, nagyasszony volt, nagyanyám az anyjától hallotta, hogy négylovas hintóval járt a templomba, szép birtokai voltak errefelé, különösmód kerülte a férfiakat, pedig csinos volt, és szépsége túllépett minden határt, imádta a vad, betöretlen lovakat, rendszeresen kijárt a ménesbe, vesztére, négy ujjal született kocsisa kezéből elszabadult a gyepelő, a csikók Csereynét hintóstól, kocsistól szakadékbá vitték, átok volt, hangoztatták, beteljesült átok, mert állítólag agglégényeket rontott szerre, a kertje is elvadult, nyomhagyó talán errefelé vetett hurkot, csapdát, mert tudja a bozót, mint a sötét éjszaka, inkább védelem a vadnak, mint veszedelem, látszanak jól a gödröcskék, amelyeket a tavaly ősszel hagytam, mondták, jöjjetek erre, van bőven fájin vadcseresznyeafa, oltani való, a vén fák kihaltak, feketék, üszkösek, mindig felgyújtják a legelőtakarítók, de hát a vén ágak megszívják magukat nedvvel, tenyészik a gomba, a tűztől valameddig sistereg, nemsokára felkap a zöld gyepű, a szellemfák maradnak, mint egy leégett kastély, bűzös rókaverem, szép fa, szálegyenes, fénylik a tővágó kapám éle, venném a metszőollót, ne tedd, mondja a hang, hallom most is, jelenidejűleg, a hang, amely rezes bükklevelet szokott rázni valamikor januárban, ha vannak szép, szűz havak, félredobom a metszőollót, ragadom a tővágót, azért is a szívedig, Bazsa, mert kétségtelenül a Bazsa hangja volt, a szép cigánylány hangja, akinek, a

rőzsekötésre hajolva, melléből csorgott, átütött a színes réklin, menet fejte magát, útközben a földhöz kente, mint parasztember a taknyát, jaj, ne, most a szívedig tővágó kapával, a vadrózsát is, el innen veled ebből a kártékony, sötét tenyészetből, gondozott kertbe, emlékezned kell a vackorfára, amelyik rendesen megtépte a juhok gyapját, ott van, császárkörte neve a gyümölcsének, a kert császárnője,

a nyomhagyó áthaladt a zombékoson, egyre mélyebbre süllyedt a lába, most már egyre nyilvánvalóbb, hogy vad nyomába szegődött, így feltételelesen, ezért átcsörtetett az ingoványon, foltokban maradt hó, ahol az első tavaszvirágok jelentkeznek, nemhogy hóvirág, tőzike, hanem a kankalin, vaskosan tömött fűcsokrok sarjadnak Isten bárányának, erre járnak szedni húsvéti asszonyok, úgymint Jozefa, Véri, Borbála, Erzsébet, Johanna, Lídi, Lenke és Viktória, felfűzik sodrott cérnával a Korpuszra csokronként, jut töviskoszorúra, az átütött kezekre, tört csontú lábakra, támadj fel, mondják, úgy lesz, feltámadt e napon, alleluja, az emberek meghökkenve nézik az asszonyokat, hol találtak a testre ilyen szép búzavetést, mert búzavetésről nem tudnak,

a hegyek felől jött, mondták az idegenről, közeledését sokan nézték a Recsegő panzió teraszáról, pedig már nem az az idő volt, legalábbis sörözni egyáltalán nem alkalmas idő, erősen szilánkosodtak a fák ágai, ennek ellenére többen is szóltak, mert látták két szemükkel, hogy a Zengő felől idegen közelít, s ahogy elérte Csereyné szőlőjét, nem volt kétséges, hogy célirányosan a falu felé tart, meglehet, egyenesen a Recsegő panziót nézte ki, a hegyről szépen látszik a fogadó, főleg most, amikor a fűtőház kéményéből egyenes füst száll az égre, mindenekelett a keze nagysága tűnt fel, nem inkább az arca, amely sápadt és beesett, majdnemhogy közönséges, mint fehér Újholdnak az égen, ám ha összetenné a két tenyerét, öblös lapátnyi folyami kavics nem töltené fel színig, a juhfejéstől van, mondták a panzióban, a rönköléstől van, mondták a panzióban, a kubikolástól van, mondták a panzióban, a berbécsek nyúzásától van, mondták a panzióban, a farkasok fojtogatásától van, mondták a panzióban, az is lehet, hogy embert is torkon fogott már, mondták a panzióban, az is lehet, már megfojtott valakit, mert aki a hegyek felől jön, nem jó ember, akármire elszánt, senki sem tudta a nevét, korát, senki sem ismerte anyját, apját, lehet, nincs is neki, ágya sziklába vájt üreg erdei avarral feltöltve, lámpafényt a hajnal gyújt, lámpafényt esti felhőátvonulás olt, kútja Vécsey pataka, kaszálatlan rét a patikája, galagonya

és kökénybokor adjon neki pálinkát, számártövis vakarja meg a torkát, a szátokat, csattant fel a brigadéros, bolondságokat beszéltek, ha nem hagyjátok abba, száltól szálíg kinyújtóztat titeket, belenyúl a szátokba, kitepi a nyelveteket, jön a torkotok is kifelé, sőt, a tüdőtok is jön, a szívetek, ha már, és a beletek is csatlakozik, a vesétek, az epétek, mit hagytam ki, jaj, igen, a húgyhólyagotok is jön kifelé, bogra szalad a herétek, né, Nike-kalapja van, lány kalapja, faszkalapja, nyerítés a hársak tetejéig, folklór, napozókalap, pakulárkalap,

ő az, aki felér a csillagokig, mármint a pakulár, a hegyek-völgyek vándora, s ültünk a csűrben, a beszűrődő neonfényben, s néztünk az égre, mert az távolibb és titokzatosabb, nincs mit arról megjegyezni, rám tekeredve erotizál csiklandós ökörnnyál, nem mondom, félénken, sem merészen, ahogy ülni szoktunk a Katángkóro Néptáncfesztivál járulékos előadásain a leghátulsó sorban, legutóbb a meggymagfűzésről szóló szemináriumon meglepődve vettem tudomásul, hogy valaha szokásban volt mifelénk meggymagfűző népkaláka,

az idegen kalapja összetolja a csillagokat, mint valami bábokat a sakk-táblán, mondja Kopár, a brigadéros mint adatközlő, állítva, hogy a Hold rendszerint elkerüli féltestvérét, nehéz nekik együtt mutatkozni, szidják egymást, mint a bokrot, átkozódnak, képtelenek megegyezni, kinek menynyi az öröksége, az idegennek a föld jutott, a Holdnak az ég és vándorút, hogy a Hold elkerüli, hitetlenkedett egy agglegény, mert az okosabb enged, vágta rá a másik gondolkodás nélkül, egyszerre nyerítettek, lármájuk felhallatszott a Cserey-gyümölcsösig, meglépte a sejtelmes hársfákat, az idegen még távol volt, de fontos tulajdonsága máris megmutatkozott, idő előtt képes belefolyni az éjszakába, ami, lehet, nincs is, mindössze hiedelem, azt hiszem, az éjszaka mindössze képzelet, az ember találta ki, amikor sötétben látott, ami a jövőjét illeti, az önbecsapás az ember legszerethetőbb, ezzel együtt pedig legszembetűnőbb tulajdonsága,

a Hold pedig tud büntetni, visszavonni, egyelőre ő a nyerő, könnyedén elrejtőzik a felhők mögé, ha pedig az öcs elindul a vadak ösvényein, rávilágít a havakra, mindeneket meghalad az idegen árnyéka, átfekszik a dombokon, maga alatt takarja a völgyeket, hidal, a gazember, mondják arratájt, megint felgyújtott valamit, csúrt, házat, leányszobás nádfödelest, megölte az alispánt, galambot repletett be az ablakon tollfosztón, rönkfával verte a

diót őszi kertekben, kirabolt MOL-benzinkutat, Raifeisen Bankot is kirabolt, agyonvert néhány agitációs kommunistát, megszőkött a francia idegenlégióból, Szomáliából hazaverekedett, szóval a pakulár időtlen, majd-hogynem biblikusan messziről érkezik, éppen mozgóképeken mutogatták a rőzszesedő asszonyokat, közöttük láttam az idegent, a Cserey-kert felett, amikor kibukott a bátyja, a Hold, az idegen két kézre állt, összeverte vágott szárú ipari gumicsizmáját, csattogott, árnyéka mindenesetre átlátszott a hegyeken, akkor nem z mintás fröccsentésű csizma volt a lábán, hanem keresztülszántó oromzatok, ipari csizma, szára peremén elmosódott raktári számmal,

nagyon tudtuk irigyelni 240 voltos Gyurit, ez volt az ő neve, a magasfeszültséget vezető brigád csoportvezetője, zöld, vágott szárú gumicsizmában, hátsó zsebéből kilógott a kombinált fogó burkolt szára, állandóan színes kábelekkal csattogtatta kifényesedett nadrágja szárát, olyan is csak neki volt, különféle speciális és teljesen fölösleges zsebekkel ellátva, ami Gyurit teljesen menő pasassá változtatta, koros asszonyok, szeplőjüket rendre vesztítő menyecskék suttozták nevét meglehetősen eleget, férfiúi mivoltjára különösen akkor tett koronát, amikor egy elszabadult bikát, vágóhídra indítva, szarvon fogott, a bestiát egyetlen elképesztő tekeréssel földre terítette, ilyen nincs, mondták az öregek, miután betették a protézisüket, hogy tudjanak mondani valamit, mindig protézist tesznek, amikor tekintélyeseknek óhajtanak látszani, mert a mondás bizonyos kor felett nem számít, erősen fűjtatott a dög, öklelni akart, mondták, le kell lőni, de ki tegye meg, hívták Kopár brigadéros, jött egy ócska ZB-vel, ám nem vállalta a bika lelövését, folyjon ki a szeme, miközben Gyuriból erősen fogyott a szusz, szóltam, megérkezett keresztapám egy 16-as bécsi B:G:B GRÜNN rohamkéssel, gondolkodás nélkül döfött a bika szíve táján, csak akkor merészkedtünk közel, amikor szeme, mint egy fényesre fogdosott similabda zavarosan sötétedő, hideg zománcában megmutatkoztak az utca felett áthúzó párhuzamos villanydrótok, és az utcahosszt felrepült hófehér libasereg,

Gyuri a völgyben maradt még jó ideig, a parasztmenyecskék álma, kombinált fogó burkolt szára, fényes patentekkel ellátott zsebek, Gyuri derekán átkötött, színes kábelekből font öv, alatta szorult két szépen kidolgozott, kézfejet fordított bőrrel védő vászonkesztyű, protekciós, mondta Gyuri nem minden büszkeség nélkül, és ami mindenben túltett, Gyurit jobban nem is lehetett volna irigyelni, amikor a derekára karabinerekkel ellátott, magasla-

ti munkáknál nélkülözhetetlen önkikötő szíjat csatolt, és járta a falut, akár korábban a templomfestők, leginkább a kerítések mellett haladt, és türelmetlenül vártuk, hogy Gyurit lássuk már végre a felállított betonoszlopok tetején rángatni a kábeleket, de nem, Gyurit egyszer csak nem láttuk, aztán sohasem láttuk többé, nem kell áramütésre, egyéb magasfeszültségi munkabalesetre gondolni, annál szerencsésebb és közönségesebb eset, meglépett Eszttivel, átmentek a hegyen, látták a Cserey-bozótban rühelődni, megvárták az esti sötétedést, akkor Lőrinc volt a szőlőcsósz, elmondása szerint szokatlanul magas volt a Gyuri árnyéka, a szőlőcsósz azt is fontosnak tartotta megjegyezni, ő nem állít semmit, mert nem látta, hogy mit csináltak, mit nem csináltak a silóban, amit közönségesen állami rothadásnak neveztek az emberek,

a sasfákról is ment egy rövidfilm, valamiért vetítették, azt mondták, a fesztivál száma lesz, ám nem tudták feldúlni az özvegyasszonyait, tekintettel, hogy a hajdan filmezett sasfák még lefejezetlenül álltak meglehetősen jól, a filmben szépen, lilán és holdfényesen, nagy tar koponyákkal, igaz, elhullatva azokat a hosszú hajtincseket, amit fültőről szoktak átvetni, időközben hasadtak lettek a koponyák, feketék a törzsek, akkor is feketék, ha nem kaptak gázolajos átitatást, persze hogy nem kaptak, nincs más, várni kell, száltilig rohadjon ki tőből, legyen hangyavár, hangya, hangya, adj ecetet, ne nagyon keserűt,

az idegen kiszámítottan jön, nem mint aki vizitbe, nem borotválkozva és vasalt ingben, hanem régen látott zöld, vágott szárú kaucsukcsizmában, egy sört, mondta, úgy nézett szét, mint ahogyan egy idegennek szét kell néznie, a kése tokban lapult nadrágszíjon, a második sörénél tartva szólt, tud-e valaki eladó házat, mire a Recsegő panzió népe meghökkent, ilyen kérdésre idegentől egyáltalán nem számítottak, hallgattak, egyik nézte a másikat, mint mondjanak, összenéztek, ami egyezményesen annyit jelent, nem kell mondani semmit az idegennek, sem azt, hogy van eladó ház, sem azt, hogy nincs eladó ház, jobb, ha előbb megbeszéljük az öregekkel, akik poharából kihalásszák a protézist, és adják a választ, szó sem lehet, vigyázni kell a jöttmentekre, mert pakulárnak álcázzák magukat, miközben ravasz, erőszakos, vérszomjasan késelős emberek, valójában térfoglalni jönnek, pedig nem lehet igaz, mert erősen gyorsan terjedt szét az idegen bűze, tömény túrósaggal valóságos mikroklímát képez,

a vénekre erősen haragudtunk, mert nem a szemüvegüket teszik fel előbb, nekik már látni nem muszáj, mert azt mondják, van nekik mindennél előrelőbb megérzésük, pedig látták volna, hogy az idegen valódi pakulár, aki féloldalasan jött le a hegyen, aki megfoghatatlanul otthon van, azt tudja, hogy kutyaférget hordozott magával, mert ha féloldalasan jött, akkor kutyaférget,

szerre kívánszorogtunk a panzióból, magára hagytuk, kért falnivalót, szálámit szeletelve, fél veknit,

ő volt, kétségtelenül az idegen volt az, fordult felém Száraz, aki Gyümölcsoltó Boldogasszony táján látta a kertemben járni, látta a vadcserezyefám mellé letérdelni, és látta, hogy taszít egyet az oltóágon, nem sokat, pár millimétert csak,

Csereyné gyümölcsösénél az idegen nyomát vesztettem, pedig nem volt még este, se holdvilág, hanem kék mezőben a szokott sápadt sajt, ropogott az ág, felkaptam a fejem, Bazsa jött, a tört cseresznyés felé tartott, hátalni biztosan, láttam, meglehetősen magabiztosan közeledett, de hát kitől kellett volna félnie, és nem restellte, hogy koravénezen nyeszlett keble kilóg a rékliből, legalább annyira lazán, mint az öreg számár herezacskója lóg, amiben már nem a magját, hanem maradék szerencsését hordozza.

Kiss László

A MI HORDÓINK

(REGÉNYRÉSZLET)

Apuka minden évben Romániába utazott, hogy egy erdélyi bárótól fát vásároljon. A báró kikocsizott vele, együtt járták be az erdőt. Apuka köbölővel a kezében mérte, vizsgálta, próbálgatta a fákat, és amelyik alkalmasnak látszott, azt megjelölte. A hazaszállításukban a báró is segédkezett. Vonatra rakatta a kialakított mennyiséget, amit aztán Gyuláig hozott a szerelvény. Hatalmas rönkök sorakoztak a Malom utcai ház udvarán.

Amíg nem szerzett be fűrészgépet, apuka a sógorával, Miska bácsival hasogatta fel a fát. Deszkaformára vágták, lekanyarították róla a kérges héjat, és addig csiszolták szekercével, amíg sima felületet nem kaptak, amit aztán egy fogóval közepes méretű tűz fölé tartottak. A fa meghajlott, íves formát vett fel: donga lett belőle. Apuka a dongákat a műhely előtti kövezetre fektette, külön a fenékdongát és külön az oldaldongákat. Amikor egymáshoz illesztette, majd összébb húzta őket, hordóformát kapott. Erre a tojás alakú testre kerültek az abroncsok. Elkészült. Már csak locsolgatni kellett a hordót körös-körül, amit gyakran Terike csinált. Egyébként is szívesen segédkezett, apuka a gyalupadhoz is odaengedte, ahol egy íves pengéjű késsel faraghatta a még alaktalan deszkákat. Időnként kézen fogta kishúgát, Klárit, és együtt mentek át a kisromán templom mellett élő öreg esztergályoshoz, aki a káposztasavanyító hordóhoz készített prést és csavarokat. A prés súlyos volt, sokat vesződtek vele, apuka külön elmagyarázta nekik, hogyan kell felhelyezni a biciklire és egyensúlyban tartani, nehogy leessen. Terike gyakran járt a kovácshoz is, megvasaltatni az elkészült vödröket, de a legjobb az ünnepnapi vásár volt és a heti két piac, ahol mindig nagy kereslet mutatkozott a hamar rothadó kútvödrökre. Az árusításból hazaérve, a lányok anyukának számoltak el a megkeresett összeggel. A pénzügyeket ő intézte, nála gyűltek a nyugták és a számlák. Esténként a konyhaasztalhoz ült, elővette a grafitceruzát, és kunkori betűkkel egy kockás füzetbe vezette a kiadásokat és a bevételeket. Anyuka igazította el a lányokat is a piacozás előtt. Apuka mindenféle használati tárgyat tudott készíteni, a hordón kívül sokszor rendeltek tőle gyalulófát, köpülőt vagy túrónak való bödönt, de csak a munka gyakorlati részére tudott elegendő figyelmet és energiát fordítani.

Ősszel, szüret idején is sokan megkeresték, a tanyavilágban ekkor cserélték le a vödörket a kúton és az itatókban, s a közelgő disznótorok miatt dézsára és szózádra is szükség volt. Apuka ezekben a hónapokban rendszeresen hajnalban kelt, és akár házhoz is ment hordót javítani. Egyre csak érkeztek a megrendelések, néha olyan forgalmat bonyolítottak le, hogy a bevétel a következő év tavaszáig is megélhetést biztosított.

De most kora nyár volt, szép idő, és valaki dörömbölt a Malom utcai ház kapuján.

Apuka, aki másodízben volt eltávozáson, épp Miska bácsinak és a segédeknek tartott eligazítást. Három barrelt rendelt tőle a hatóság, mert mindennél jobban kellett a hordó. A rádió nemegyszer bement, hogy éheznek a német, nélkülöznek a katonáink. Segítségre van szükség. Ennek a munkafolyamatnak a részleteiről tárgyaltak. Nem sok idejük volt, apukának két hét múlva vissza kellett mennie a frontra, ahonnan jó magaviselete és a haszthatatlan szükség miatt engedték haza.

Apuka elhallgatott, és a hang irányába fordult. A kaput ekkor már ökölrel ütötték, és rúgták is. A dörömbölés rövid szüneteiben nevetgélés hallatszott. És beszéd. Idegen szavak, kurta vakkantások.

Apuka szülei odahaza anyanyelvükön társalogtak, de ő és a testvérei nem tanultak meg németül, csupán egyes kifejezéseket és szófordulatokat értettek. És ez később sem változott. Anyuka azonban kiválóan beszélt a német nyelvet. A zajra elő is jött a konyhából, Terikével a háta mögött megállt a nyitott verandán, és az urára pillantott.

Nyílt a kapu. Mintha ikrek volnának, két kedves arcú, szőke fiú lépett az udvarra.

A bejárattól a verandáig futó folyosón kaskák sorakoztak, négy kövér kosár, dugig rakva árpaérő körtével. A katonák a finom húsú gyümölcsre böktek, és udvariasan haptákba vágták magukat. Danke schön, mondta az egyik, aztán megragadtak két kaskát, és indultak a kapu felé. Odakinn egy dzsip motorja duruzsolt.

Apuka ekkor hatalmasat kiáltott. Letenni! A két katona megtorpant. Érdeklődő arccal megfordultak.

Halten, súgta anyuka.

Halten, ordította apuka, és toppantott a lábával. Az egyik katona elengedte a kaska fülét, és a derékszíjához kapott. Apuka csípőre tette a kezét, és kihúzta magát. Letenni, mondta rekedten, és állával a kaskák felé bökött. A másik katona fenyegető mozdulatot tett a mutatójával.

Csend volt, csak a járó motor hangja hallatszott az utca felől.

A katona, aki a fegyveréhez nyúlt, igazított egyet a derékszíján. A másik mondott valamit, de nem lehetett érteni, mit, mert a fogai között szűrte a szót. Aztán ő is elengedte a kaskát. Fenyegető lassúsággal kihátráltak a nagykapun.

Honnan tudtak a körtéről, kérdezte anyuka. Apuka a fejét csóválta, és visszafordult a segédeihez.

Azzal számoltak, hogy öt nap megfeszített munkával meglehet a három barrel. Fenyőből készül, tartós lesz, jobb, mint amilyenről a hivatalosság álmodik.

Munkához láttak, az udvar megtelt a kopácsolás zajával, a műhelyben felzúgott a fűrészgép motorja.

Másnap délután sürgöny érkezett, amelyben az állt, hogy apuka szabadsága nem részletezendő okokból véget ér, és a frontra történő visszahelyezés ügyében szíveskedjék huszonnégy órán belül jelentkezni. S. k., olvasta fennhangon Terike a maszatos postai lap alján a rövidítést, a vacsoraasztalnál ülve.

Az elkészült barrelek elszállításig a folyosóra kerültek. A fő oldaldongán, közvetlenül a hasabroncs alatt Miska bácsiék nyitható kis ablakot vágtak. Terikéék belestek rajta. Frissen puolt, hideg hal szaga csapta meg az orrukat. De a másik két barrel a legfinomabb ínyencségeket tartalmazta. Aszalt körtét és hitlerszalonnát. Percekig guggolva nézték Klárral.

A következő napok egyikén repülőgép emelkedett fel a városi futballpálya kezdőköréből. Terike és Klári a kertben álltak, az eget kémlelték. A gép felettük úszott el, ezüstösen csillogott a magasban. Kézen fogva nézték, ahogy viszi a hordókat. A mi hordóinkat.

MOZDULAT

málladozó vakolat bezárt spaletták
és diófa-csontváz várja a tavaszt
varjak kutatnak a hószigetek közt
ez az irgalmak kertje most
békés minden
csak a kapu lefűrészelt lakatja
imbolyog hasznavehetetlenül
a szomszéd ház kéménye
láncdohányos – füstől szakadatlanul –
lucskos tőle az égbolt
apád csontossá aszott kezét szorítod
a kifehéredett ujjak nem alakoskodnak
a simogatás nem törődés
ritmustalanság hálózza be a délutánt
mindegy mit mondasz
csak a halálról ne essen szó
már semmi sem ugyanaz
mennyi zokogás mennyi könyörgés
készül az aggályos csöndbe
vegyülni s mint kulcs a rozsdamarta
zárban – elfordításra vár a nap...

A HÍDON

bohócsapka és múmosoly – hullámszik
a Körös-hídon a szelfizők hada
mögöttük furcsa rajzolatú
templom amit anno lebontani
tervezett a Néptanács

de elmúlt ez is mint a sárgaláz
bronzba öntve új félelem
kigyózik át a fényeken
kitakarja a teret a fájdalom
másfajta árnyalat
adventi bazársor álcája vár
de a múltat nyitva hagyja
révedezve lépkedek – mellettem
írásjel nélküli mondat támolyog –
a zúzmarásra hűlt délután
átragyog a szív titkosított lapjain

———— Nagy Attila

BÁNTOTTAK – BÁNTOTTAM

Bántottak – bántottam
De soha rá nem fogtam
Senkire, hogy: akarattal –
Békülgettem – magammal

Néha sikerült – többször nem
Kyrie volt, de rekviem-
Re nem tellett haragból dühből –
S nem szállt le angyal sem az űrből

Támaszom nem volt nem maradt
Nem védett derű sem harag
Végül nem volt mit mondanom
Belém halt minden mondatom

El-elmerengek néha még
Ha éppen kéken ég az ég
És látom Santi angyalát
Viszi a múltat és a mát

MÍG ELSZÁRAD A FŰ

Anyám, ki voltál, Anyám, ki vagy,
Ajánlj be, kérlek, odafönt,
Magamra ne hagyj!

Ha szavad nem értenék
Elbúsult angyalok:
Semmint hogy vétenék –
Karodban hallgatok.

Mint eltévedt madarak,
Az elvetélt szavak –
Nem hozzák vissza
Tavaszkok, nyarak...

Anyám, ha madrigál,
Ha mozarti derű –
Föld és Menny addig áll,
Míg elszárad a fű!

Anyám, ki voltál, Anyám, ki vagy,
Ajánlj be, kérlek, odafönt –
Magamra ne hagyj...

F. Bakó Enikő

KÖNYVKLUB

Azt mondják, ha beszélgetsz a növényeiddel, azok jobban fejlődnek. Van benne némi igazság. Kora tavasztól késő őszig, a reggeli kávé színtere a terasz. Két éve fedett a teraszunk, nyitott nyári konyhával. A terasz melletti virágoskert mérete két négyzetméter. Évek óta mint autodidakta kertész-lány kísérletezek az egész évi virágoztatással.

Ragaszkodom a magas ágyáshoz és a gyógynövényekhez is. Valami füvesasszony biztosan volt a felmenőim között. Menta, citromfű, rozmaring, levendula, kakukkfű, oregánó, bazsalikom, borsika, zeller, petrezselyem és metélőhagyma. Keverek belőlük gyógyító tinktúrát, főzök teát, illatos limonádét. Nálam nem készül étel friss zöldfűszer nélkül.

Nyári reggeleken csak leszakítok egyet a nap érlelte paradicsomból, és ott helyben elfogyasztom. A gyümölcs zamata csordul ki először a számban, míg rágom. Ha ahhoz van gusztusom, oregánót, bazsalikomot vagy petrezselymet rágszállok mellé.

Élvezem a reggeli madárcsicsergéssel átítatott, gyógynövényillatú levegőt. Szívesen locsolok. A szalmával takart gyökerek mellé csorgatom a vizet.

Paradicsomjaim koktélok nagyrészt, de kísérletezek érdekesebb fajtákkal is. Idén pár paprikató is a földbe került. Hihetetlenül jó dolog ez a saját termés. Van ám újdonság is, a tojásgyümölcs. Nevezhetjük vinetének vagy akár padlizsánnak is.

Reggelente már nemcsak beszélgetek a növényeimmel, de megsimogatom őket. És élvezem, hogy még órákon át, több kézmosás után is kezeimen érzem a termények illatát.

Ezen a napfényes szeptemberi napon én vagyok a könyvklub háziasszonya. Friss limonádéval várom a társaságot. Levendula, citrom, menta egyik üvegben. Narancs, rozmaring a másikon. És jégkocka! A felkarikázott déliek az apró zöldekkel gyönyörűen mutatnak.

Bár a terasz kellemesen árnyékos, azért rásegítek némi locsolással. Folyamatosan vízesen tartom a köveket.

Tudom, hogy harapnivalóval is készülnöm kell. Ráadásul erdélyi ízeket várnak tőlem. A padlizsán lesz a főszereplő. Együtt kóstoljuk meg az ideitermést. Hét gyönyörű, sötétlila példány sorakozik a kosaramban.

Lemosom őket a csap alatt. Egy tepsi aljára sütőpapírt teríték. Egy nyers hámozott padlizsánt vékony körökre szeletelek. Ez lesz az alap. Hintek rá

friss oregánót, bazsalikommal. Olivabogyó és félbevágott koktélpáradicsom nemzeti színbe öltözteti a tepsimet. Parmezánsajttal beterítem, és 180 fokon 10 perc alatt készre sütöm. Száll majd az ínycsiklandozó illat a levegőben. Ez az az étel, ami látványnak sem utolsó. Aztán lángot, azaz nyílt tüzet kovácsolok. A rács alatt a láng már nyaldossa is a három méretes gyümölcs lila kabátját. Szemesre égetem a lila bőrt. Egészen feketére.

Forrón, a kezem hideg vízbe mártogatva, lehámozom héjukat. Fára fektetem, a szárukat levágom, és egyik oldalt felpolcolom, hogy a keserű lé könnyen távozzon a padlizsánból. Érett gyümölcsnél gyönyörű fehér a magvas belső. Az illatuk fantasztikus. A gondolatom szárnyal. Hogyan is készítem el? Nagymamám a reszelt hagymát, olajon párolva, édesanyám majonézzel, anyósom fohagymával ízesíti a krémet. Én ma natúr leszek. Úgy tanultam a felmenőktől, hogy fakéssel nyúlunk a padlizsánhoz, így marad a húsa fehér. A fektetett zöldségeket vízszintbe helyezem, majd csárdást jár a fakés az alapanyagon.

Aprólékosan ropja táncát. Én élvezem a hangot, verem a taktust, hol moderáltan, hol élesen sietősen. Üveg- vagy porcelántálba húzom a masszát. Fél deci olajjal habosra keverem, sóval, borssal és kevés citromlével ízesítem. A tengeri só és frissen őrölt bors ízt ad neki. Piritóssal az igazi. Emeletes a sütőm, így míg felül a parmezános zöldség sül, alul a szeletelt veknisereg sorakozik fel, tepsire halmozva. Nyelek egyet, pedig még hol van az illat. A krém a hűtőbe kerül.

A kosaramból kipakolom a megmaradt padlizsánt, csak úgy háttérként a piros és zöld paradicsom, paprika mellé. Figyelek ám az autentikus tálalásra. Svédasztal lesz itt oldalt a hűvösben, az asztalon a könyveké marad a főszerep.

Tervem szerint, ahogy hangulatba kerül az olvasói egylet, a mai alkalomra tartogatott Pinot Grigiót is felkínálom. Hűvösen gyöngyözik majd a poharakban a nedű, és csak élvezzük a kora őszi fenséges ízeket.

Szinte látom, ahogy Vera érkezik elsőnek, a szilvás keverttel egyensúlyozva. Mari, a szőlőfürtökkel teli kosarat cipeli az autója csomagtartójából. Réka almát és barackot hoz. Emese tuti, hogy pitét és az új könyvet szervírozza. Rita utolsónak esik be a tárgyalásról, kiskosztümben, kávéval és pezsgőborral. És a szextett ülése újra komplett.

Ez az ősz most az elmúlásról lebbent fátylat, kedvem szegve hosszú órákon át. Gyöngyházfényű rúzsom kenem ajkaimra, ránézek a rózsaszínű ruhámra, amelyet kizárólag a felfedés megkönnyítésére vettem fel. Nem akarok titkokat, se sajnálatot, de a biztatás most igazán jólesne.

MULTIKAUZÁLIS ÉRZELEM

Tibor tisztí egyenruhájában Sean Connery-re hajazott. Magas, szikár ember, hullámos ezüst haja néha szeméhez engedett egy tincset, amikor idegesen megrázta a fejét.

Melegbarna szemei úgy sugároztak, hogy még a postásfiú is a legbizalmasabb titkát elmondta neki. Szája jobb szélén az ottfelejtett mosoly igazán vonzóvá tette. A szépet kifejezetten magába integrálta, legyen az festmény, zene, nő, hiszen olyan disztíngváltan szónokolt, hogy a hallgatók szíve azonnal melegséggel telt fel iránta.

Ahogy beszélgetés közben ráhangolódott a partnerére, az olyan volt, mintha belelátna annak a jövőjébe. Jolán, az akkor még férjes asszony első találkozásukkor beleszeretett. Pedig tudta, hogy Tibor nős ember. De a férfinak egy öleléssel kísért sétán sikerült meggyőznie az asszonyt, hogy ez egy kirakatházasság, és igazából nem válhat el, nehogy lefokozzák. Ahogy nyugdíjazzák, és addig csak pár évet kell kibírniuk, azonnal rendezik a kapcsolatukat. Kettejük románca tulajdonképpen bűnben fogant, mert ekkor még mindketten házasságban éltek. Jolán időközben elvált. Nem számított neki különösebben, hogy szerető lett. Boldog volt akkor is, ha az éjszakáit egyedül töltötte.

Öt hosszú év után döntött arról, hogy Tiborék közelébe költözik. Először naponta találkoztak, majd csak hetente. Margit, a szemfüles szomszéd-asszony, mert ugye mindenhol lakik egy ilyen nőszemély, egyik reggel a rumos kávé mellett elhadarta:

– Én nem értem Tibor urat, miért nem vesz el, te is elvált vagy, és ő is. Zita, a volt felesége pedig a héten költözött Kanadába a fiukhoz.

Így tudta meg Jolán évek múltán azt, hogy Tibornak van egy fia. Az asszonynak ezután sem jutott több idő a most már egyedül élő Tiborból.

Jolán két műszakban dolgozott, fáradt volt a fizikai munkától. Tibor nyugdíjas lévén, kézműveskedni kezdett. Zita, a volt felesége drót- és bőrékszereket készített. Régebben ő is besegített az asszonynak, így nem volt idegen számára az alkotás. Bőrrel dolgozott. Hamar előkérezkedett eddig mélyen rejtett művészi vénája. Faliképek és dísz tárgyak kerültek ki a keze közül. Aki csak látta, dicsérte az alkotásait. A zsűrizett művészek közé kerülve, a kisvárosi művészeti boltjában mutathatta be munkáit. Élénk érdeklődés kísérte bemutatkozását.

Rendszeres vendége lett bizonyos Komódi művész házaspár titkos partijainak. Folyt a pálinka, a bor, sőt a szivar is megszokott volt e helyen. Mámoros hangulat uralkodott a művészek házában. Mindig sokan voltak, a furá alakok keveredtek az egyediekkel. Nem kellett mindenkit névről ismerni, a „Művészkém” megszólítás tökéletes volt beszélgetés kezdeményezéséhez. Volt, aki saját cigarettát sodort, volt, aki szónokolt, és olyan is, aki a parti végére párt cserélt.

Itt ismerte meg Verát, az ígéretes festőművészt, aki jól élt a tehetségéből. Nemesi származása lévén, kiterjedt külföldi kapcsolatokkal rendelkezett. Családjában sok volt a disszidens, így a szocializmus éveiben a külföldi galériák elismert kiállítójává vált. Visszatérő megrendelői gyűjtötték a festményeit.

Tibort megbabonázta a nő tehetsége, rajongott a művészetéért. Gyorsan alakult ki közöttük a szövevényes viszony. Vera hamar a Tibor tudtára adta, hogy ő aszexuális, de a mindennapi gondoskodást viszont igényli. A köztük lévő tizenöt év, na meg a Verával hajszálpontosan egyidős Jolán, megoldás volt eme problematikára.

A férfi energiáját ebben az időben Vera vidéki műtermének átalakítása és a napi rutin, mint főzés, mosás, rendrakás, maximálisan lefoglalta. Vera a műterem és az alkotás rabja volt, így Tibor szabadságát nem korlátozta senki és semmi. Már nem volt szüksége saját alkotásra, hiszen Vera bevétele fedezte összes költségüket.

Amikor talpig Bocskai-ruhában, kezében egy piknikes kosárral a Dunaparra invitálta Verát, a nő csak egy szalmakalapot nyomott a magasra tupírozott vörös kontyára, és úgy, ahogy volt, festékesen, feltúrt ingujjal, bokáig érő lenszoknyájában követte őt.

Pokróc helyett kelim került a fűre. A keményített fehér damasztabrosz szívesen fogta fel a finom porcelán és az ezüst súlyát. Tibor nem feledkezett meg a virágokról sem. A tulipánok pirosát a törtefehér nárcisz és a sárga jácint ölelte körül. A kelim közepére rendezte a bódító illatú csokrot. A Dunapart felől fújdogáló lágy tavaszi szellő frissességet és jövőt ígért a kapcsolatnak. Megkérte Vera kezét. Idillinek tűnt minden. Vidéken pecsételték meg frigyüket.

Tibor látogatásai nem ritkultak Jolánnál. Így az asszony semmire sem gyanakodott, de a szemfüles szomszédasszony megemlítette a közelgő esküvőt. Nem igazán rejtette véka alá, mit gondol Tibor viselkedéséről. Jolán a kápolna hátsó sorából pityeregve végigszenvedte a szertartást. Döntött.

Tíz, keservesen hosszú várakozással teli évét a tavaszi kalácsba sütötte. Kéznél volt a fehér leanderfőzet, ebben futtatta fel az élesztőt, és az illatos teát is ebből főzte szerelmének. Tibor két csészével fogyasztott a főzetből, mert bizony a török kávé alapjául is eme nedű szolgált. Azon az estén a férfi vidéki szobájában epekőre gyanakodott. Csökönyös ember lévén, megbirkózott a hascsikaró fájdalommal.

Jolánál tett újabb látogatása eredményeképpen, már orvost kellett hívni hozzá. Nem talált az öreg doktor semmi figyelemreméltót, de a kivizsgálását elrendelte. Vera nem ért rá látogatni az urát a kórházban, hiszen újabb kiállításmegnyitó szorította minden percét. Jolán viszont buzgalommal látogatta. Legtöbbször délben, a vizsgálatok után. A termoszában hozta a finom gyógyító teát, amiből mindig sikerült Tiborba diktálnia. A harmadik, kórházban töltött napon nagy volt a felfordulás, ennél fogva fel sem tűnt, hogy Jolán látogatása elmaradt. Tibort kiengedték a kórházból, újra kitűnő egészségnek örvendett.

Terveket szőttek Verával, egy mediterrán hajóút volt a perspektíva. Tibornak imponált ez a házasság. Hallgatott a bölcs öreg orvos tanácsára, eladni készült a városban lévő házát. Összepakolta az emlékeit, de úgy leste az ablakot, az ajtót, mintha valakit nagyon várna. Nem találta a helyét, a kiskertjét legalább ötször megkerülte. Minden bölcs döntés ellenére kísétált a házból, és becsengetett az egy utcányira lakó Jolánhoz.

Margit, a szemfüles szomszédasszony nyitott ajtót:

– Maga az, Tibor úr? Mi járatban erre, ha még a temetésre sem akardóztott magának odatolnia azt a tekintélyes természetét!

KÉZKRÉM

Szeretem a telet. A kopogóan hideg fémes tisztaságot. Amikor megcsillan az ezüst a hófehér havon. A csendet, ahogy a hóval borított tájon száguld a pillantás, amikor csak nézed a fehér ezernyi árnyalatát, mert mint tükörből, úgy csillannak vissza a színek a fehérségről. Várom a havat. Gyerekkoromban minden télen havazott, a Kárpátok ölelésében megbúvó medencét teleszórtá Télapó hóval és hideggel.

Kemény telek jártak akkoriban. Olyan hidegek, hogy amikor beleszolgáltál a levegőbe, az orrod beszippantva maradt. Szeretem a hó csikorgását.

Olyan hang ez, mintha először járnám a csárdást az új csizmámban. Kinyújtom a nyelvem, hogy a hópéhely ráessen. Éreznem kell az ízét. A tél és a hó összetartoznak. Milyen elegáns a jégkirálynő! A haján tükröződik az ég kékje, a ruháján táncot jár a felhők ezüstje. Azt mondják, az erdélyi gyerekek korcsolyával a lábukon születnek. Én azt mondom, ha tudsz csúszkálni, akkor korcsolyázni is tudsz.

Télvíz idején, éjféltajt vödörrel locsolta végig nagyapám az udvart, hogy reggelre tökéletes legyen a korcsolyapályám. Nem volt ez egy városligeti méret, de egy személyre pont tökéletes. Lassan csak az emlékeimben van hó és farkasordító hideg, na meg igazi jég. Nekem ünnep az a nap, amikor kinyit a műjégpálya. A régi bőr cseh-szlovák korcsolyám az autóm csomagtartójában várja, hogy a lábamra simulhasson.

Évtizedes barátság a miénk. Kézkrémmel ápolom, szezonkezdetkor élezem. Először mindig azt hiszem, hogy összeszáradt nyáron a padláson, de ahogy a fém és a jég találkoznak, elfelejtem a kellemetlen szorítást, és csak siklok, száguldok, tekerek, koppanok, hegyezek. A koszorúzást gyakorolom előre és hátra. Piruett, forgás, egy ugrás, a mérleg és az érzés, ami szétárad bennem, hogy akárhány éves is vagyok, a korcsolyázást nem lehet elfelejteni. Az első félóra az ismerkedésem a jéggel, a tapasztalat, hogy hol van hepehupa vagy férc. Aztán már a népes társaságot figyelem, akik szintén a siklás szerelmesei. A kör közepén az örök fiatalok. Átlagéletkoruk hetven feletti. Olyan elegánsan jelennek meg, mintha fogadásra készülnének.

Párban gyakorolnak, sosem mennek körbe-körbe, a pályaközép az ő helyük. A minket körülvevő épületek patinája is megér egy misét. Micsoda pompás építészeti remek! A lámpák visszatükröződő fényei a jégen elváltak. Ilyenkor kell a pihenő. Egy forró teával felmelegedni. Kortyolni a meleg lötytyöt, és nézni a várat. A vajdahunyadit. Valaki megzavarja a csodálatom. Térdig terít műhóval. Mosolyogva áll előttem.

A fiú magas. Acélkék öltönyén megcsillan a hó és a fény. Ébenfekete haja a nyakába lóg. Az inge vakítóan fehér, ahogyan hanyagul a vállára vetett bundája is. És nem hiányzik a tökéletes öltözékéből a nyakkendő sem. Keresem a koronát a fején, de csak a melle közepe tájékán villan valami fémes élesen a szemembe. Áll velem szemben, mosolyogva hajbókol, és felém nyújtja a kezét. Elfogadom. Végignézek magamon, kordbársony a nadrágom, mégis úgy érzem magam, mint egy hercegkisasszony.

A kör közepére csúszunk, bundáját az érett generáció uralta kör közepére dobja. A zene ritmusára hátrafelé kezd koszorúzni, egy pillanatra sem engedve el a kezem, húz magával. Nem gondolkodom, ritmusra csúszok vele,

mérlegállásba emelem fel lábam a jégről. Húz, enged, táncolunk, lépünk, érezzük, hogy ez ma a mi esténk. Nem érzem, hogy van olyan figura, amit ma nem tudnék zenével aláfestve megvalósítani. Csak a szemünk beszélget, mélybarna és smaragdzöld. Ahogy halkul a ritmus, idilli táncunkat a dupla sípszó zavarja meg, és a rekedt hang, hogy „Forgás!”. Szót fogadunk.

Nem engedi el a kezem, szép lassan rójuk a köröket, a pályaszélen koszorúval segítve magunkat, hogy rotundában maradjunk. Nem merek ránézni, nem merem megtörni a varázst, érzem a keze melegét. Újra a pálya közepe felé vezet, lehajol a bundájáért, szembefordul velem, és kesztyűs kezemre csókot lehel. Megbiccenti a fejét, fekete hajából egy tincs a homlokába hull, és olyan gyorsan tűnik el a fényben, mintha csak látomás lett volna ez az egész.

Csak állok itt, ahol elköszönt tőlem, amikor a duplasíp hangja utat tör magának a levegőben. Lépegetek a pálya széle felé, az öltözőben lassan cserélem a korcsolyámat csizmára. Kifelé menet megbotlok a küszöbben, és a forgóajtóval sem boldogulok. A biztonsági ember a segítségemre siet. A hídról még megbámulom a korcsolyázó tömeget. Lassan szállingózni kezd a hó. Mintha ezer kis gyöngyszem potyogna az égből. Beteszem a csomagtartóba a korcsolyámat. Becsúszok a kormány mögé.

Hideg a bőr érintése, és ez most nem esik jól. Indítanom kellene, de csak nézem a hópelyhek táncát, amikor valami belekacsint a szemembe. Az ablaktörlőmön van, ami nem oda való. Bosszúsán kicsapom az ajtóm, előre nyújtom a kezem, hogy leseperjem a földre. A mozdulat hevében észlelem, honnan ismerős nekem ez a fémes tárgy. Az ő szíve mellől nézett ma rám. Tudom, hogy megtalálom. A sárban kell keresnem. A hirtelen mozdulat miatt ez a büntetésem. A kerékkel egy vonalban a pocsolyából integet. Felveszem. Zsebkendővel törölgetem, érezni akarom a kezemben, ahogy fémhidegen dacol velem mindaddig, míg a felső zsebembe nem csúsztatom. A szívem fölé.

A hazautam az ellentétes irányba vezet, mégis a pálya felé kanyarodok. Egy pillanatra még részese akarok lenni a varázslatnak.

Keszthelyi György

RŐZSEHORDÓ

Hátamon cipelem a rőzsét,
esőisten átgázol rajtam,
eliramodik
és magamra hagy.
Feszítsd meg! Feszítsd meg!
Üvöltenek a farkasok,
az ég kérge hámlani kezd.

Te nem cipelsz rőzsét,
nem faragsz jégszobrokat,
mert félsz a tűztől,
félsz a vadaktól,
riaszt a retesz kattanása.
Örökbe fogadott, hideg latrok
lapulnak a bordáid alatt.

VÁNDORMADÁR

Átköltözöl a középkorba,
középtájt, mielőtt végleg kikötsz
a vöröslő horizont mögött.
Átlépsz a határon,
vitézkötésbe botlasz, templomok tornya
szórja feléd a villámokat,
krokodilkönnyeket
hugyoz a pléhcsatorna.

A vándormadár, ha vijjogni kezd,
vállakra telepszik, hajat borzol,
őszülőben sem nyugszik,
tépdetni kezdi az órgróf testét.

Pont – mondaná Apollinaire,
vagy vessző! – tenné hozzá Sándor
nekidühödött petőfiesen.
Akasszátok már fel, az úristenit!

ÓDA A FÖLDHÖZ

Lovak, kardok és vérpadok,
emlékek, napszámos hóhéraim,
igaz, a páncélterem még ma is szentély.
Ideje lenne benyújtani
a válókeresetet, a többi jön magától.
Szeressük egymást, gyerekek,
meg nyüveinket a kis garzonlakásban.
Ja, hogy neked még kérgeid is vannak,
meg légburok alatt szuszogsz... nahát!
Az alma is elfonnyad egyszer,
temetésedet sem én fizetem,
élek és élősködöm rajtad, ez van,
méhedben gránátok, rozsdás aknák,
senki sem nyújtja be a számlát.

Zárd már be azt az ajtót,
varrd be a zsebed, a kabátodról
rendre lehullanak a gombák,
felszededetjük, kosárba gyűjtjük,
elkorgunk rajtuk egy darabig,
vaskondérban kotyvad annyi utolsó vacsora,
amennyi Jézus beléd költözött,
szent-tárcavezető, szent-főtitkár, ítéssz
lovaggá ütve, akár a lövegek.
Szabályszerűen továbbképződünk mind,
az aszfalt időnként megnyes, nemesít,
erősödnek a gyökereink,
bicegő kocsmaszékhez kötve
kedélyesen hülyítjük egymást.

Nem láttalak volna, ha vakon születek,
csak tapogattam volna frigid tested
színtelen göröngyeit, de még így is a madarak,
az állatok hangja, a rétek illata
mint emlékfűzet, mint szakképzett
Isten-terapeuta, naponta ablakot nyitnak ők,
ápolgatnak, csak tudnám, miért.
Elsivatagosodott könnycsatornáimban
nincsenek görcsoldó oázisok,
édes kettésben végrendelkezünk,
de mégsem mindegy, hogyan távozol.
Így adódott, nekem se könnyű,
neked is lesz még szarabb,
megfojtanak az albérlők bűzei.

PÉNTEK TIZENHÁROM

Ha nem hasíthatsz léket belém,
ha lelket sem önthetsz,
fogd magad, ne várd a fogdmeget,
ki vele! Mikor rontottak meg?
Pislogni kezd a lámpa,
zavartan hunyorog,
dadog az áramszünet.

Választhatsz – mosópor vagyok,
eltávolítom a foltjaid.
Választhatsz – foltozó szabó vagyok,
helyreporozlak, ha elhordanak.
Kóstold csak meg a barackmagot,
végy be egy Antihisztamint,
nürnbergi íze van – szerinted
összevissza varrtam az életed.

Ha te is pofán vágod a plafonról
alácsüngő, csöpögő Jézust,
ha vérét veszed pusztán azért,
hogy el ne pusztítsanak
a lakónegyedben bóklászó csendőrök,
földhöz csapnak majd a tömbházak
röpködő törmelékei.

Szente B. Levente

AHOGY ÖSVÉNYEKRE SZOKÁS

ó érc-erek vére
tudod hogy a madarak álma mély
trilla-zöld erdő van odabent
csillagszemű-sűrű félhomály

szakadékfenek az angyali végítélet
mint a fenti lég-egek tetején a vén hóhatár
ott lenni tüzes vágy gránitéj opálos hullámverése
meztelen virág-titkok érintése csókillat fénye

az érzések hiányát magadban ne keresd
napi áldás jön utánam s kísért – szemedben kristály-könny öröm
jőjj drágám – te meg én együtt leszünk az elíziumi mezőkön
fákkal széllal jaj nélkül kéz a kézben örökkön örökké

érezem most lakatlan fejekben bujkálsz
kívül-belül esztelen keselyű-világ köröz
ha enyém lennél hát – nem hazudnék nem ígérnék többet
bár gyermekláncfű szívem fölött szép szemed

tudnod kell – a többiek kik szólni mertek
mind megfizettek szárnyaikért
ahogy ösvényekre szokás manapság
újfent árulók és szeretők úgy emlékeznek rám

KISZSOLNA

Ketten ültek az autóban. Álmos vezetett, mellette egy alig idősebb, rövidre nyírt hajú, magas férfi. Nemsokára Álmos megállította az autót, kiszálltak, majd átvágták magukat az embermagasságú bozóton, míg a beomlott templomhajó nyugati kapujához nem értek. A hajó belsejét a törmelékhalom és a bozót beláthatatlanná tette. Átverekedték magukat a csúcsíves diadalív irányába. A szentély belseje viszonylag védett volt. Annak ellenére, hogy tetőszerkezete rég beomlott, és a tetején fák nőttek, a gótikus boltozat még tartotta magát. Vakolat csak az oldalfalakon maradt. A barnás-vöröses árnyalatú kövekből rakott boltozat kőbordái levelekkel díszített zárókövekben futottak össze. A bordákon, záróköveken színtöredékek. Az oldalfalakon egymást részben takaró színes vakolatrétegek. Egy-egy töredékes vakolatfelületen emberi portrék, alakok, egy bárka körvonalai sejlettek. A szentélyzáródásban az összetört oltárasztal darabjai. Az oldalfalak fehér vakolatfoltjain a közelmúltban készült obszcén falfirkák.

A szentély belsejében a boltozatról aláhulló vízcseppek ismétlődő hangja hallatszott. A faragott kövek festett felületét zöldes árnyalatú algaréteg borította. Minden nyirkos, nedves volt, és Álmosnak úgy tűnt, hogy az épületet ellepő növényzet is bántóan zöld, erőteljes.

– Hát erről lenne szó – törte meg a csendet Álmos, miközben lopva a másik férfira nézett. A látvány kifejtette hatásra volt kíváncsi.

A magas férfi nem válaszolt. Némán szemlélte a falakat, tekintete hol a boltozat bordái mentén futott a zárókőig, hol a falképekhez ereszkedett le. Elővette fényképezőgépét, dokumentálni kezdte a látottakat.

– Ezt meg fogjuk menteni. Még nem tudom, hogyan, de meg fogjuk. Tagoltan, választékosan beszélt.

Álmos befelé örült. Már látta az állványzatot, a visszaépült tetőt, a restaurált freskókat. Volt egy rögeszmés gondolata, ami egy ószövetségi igében, Ezékiel 37-ben gyökerezett. *Az Örökkévaló rám helyezte a kezét, és Szelleme által kivitt egy tágas völgybe, amely telis-tele volt csontokkal. Körülvezetett a völgyben, és láttam, hogy rengeteg csont hever szanaszét, amelyek már teljesen megszáradtak. Akkor az Örökkévaló megkérdezett: „Ember fia, mit gondolsz, megelevenedhetnek még ezek a csontok?” Azt válaszoltam: „Ó, Uram, te vagy az Örökkévaló, ezt csak te tudhatod!” Ekkor azt mondta nekem: „Profétálj ezekről a*

csontokról! Ezt mondd nekik: »Ti száraz csontok, halljátok meg az Örökkévaló szavát! Ezt mondja Uram, az Örökkévaló: Lássátok meg, én szellemet hozok belétek, hogy életre keljete! Inakat és izmokat adok rátok, bőrrel borítalak benneteket, és szellemet adok belétek, hogy életre keljete. Akkor tudjátok meg, hogy én vagyok az Örökkévaló!«»

Álmos azt remélte, hogy az oszladozó Erdély is abban a kiváltságban részesül, akár Izrael, és egyszer minden a helyére kerül. Minden helyreállított történelmi emléken, freskóban egy újabb téglát vélt látni a visszaépülő Erdélyből. Ugyanakkor eszébe jutott az az indián prófécia, miszerint egyszer minden megholt indián feltámad újra, táncolni és ünnepelni fognak, és nagy néppé lesznek.

*

A felfedezés, miszerint a romos zsolnai templom falai között egy Giotto-falképmásolat rejtőzik, megmozgatta a közeli és távoli sajtót. Alapítványi igazgatók, tanácselnökök, riporterek váltották egymást a helyszínen.

Álmos, miután röviden vázolta, milyen lépések szükségesek a freskók restaurálásához, félrevonult. Gyűlölte a nyilvánosságot. Visszaemlékezett gyermekora szentestéire vagy szilveszter éjszakáira, amikor hangos ünneplő társaságban egy csendes sarkot keresett, és arra gondolt, de jó lenne, ha csak ő lenne, meg a csend. Valahol emberek ülnek magányosan csendben, és az ünnepre gondolnak.

Beégett emlékezetébe egy kép, amikor szilveszter előestéjén beugrottak barátja, Ferike anyjához. Ferike anyja a blokklakás konyhájában ült. A kopott viaszosvászonnal letakart asztalon egy üveg pálinka, pohár és egy orosz táskarádió volt, ami a Kossuth rádió kabaréműsorát sugározta. A sovány, korán megöregedett nő egyik kezével a fejét támasztotta. Kezében olcsó, szűrő nélküli cigaretta, amelynek hamuja már két centi hosszan a cigarettafégen rekedt. A nő hallgatta a kabarét, és zokogott. Ferike gyorsan megcsókolta anyját, majd Álmos vállára csapott, és kimenekültek a lakásból.

Álmos félrevonult a templomhajó egyik sarkába, onnan szemlélte a nyüzsgést.

*

– Ágota, gyere vissza! – szólt oda az anyja a nyolcéves kislánynak.

Susa németül beszélt, erős besztercei nyelvjárásban.

A darócruhába öltözött kislány fején barna kendő, alóla kikandikáltak szőke fürtjei. Anyja két ökröt vezetett a dimbes-dombos szántóföldön, apja

az eke szarvánál egyensúlyozott. A faeke fényesre kopott fémpengéje alól fekete, kövér föld fordult ki. A barázdában bogarak, egerek, férgek menekültek. Ágotának a hűgára kellett volna vigyáznia. A szűk pólyába kötözött kicsi egy fateknőbe fektetve a magányos cserefa ágára akasztva himbálózott. Alatta bárányszőrből összefércelt pokróc, rajta tarisznya és egy mázatlan kulacs.

A lányt mintha mágnesként vezotta volna az erdő. Ismerte a történetet, és azt is tudta, hogy a szülei pont e történet miatt nem merik az erdő közélébe engedni. Nagyanyja, az öreg Hildegard mesélte neki: valamikor talán száz évvel ezelőtt egy zsolnai paraszt a Braedt nemzetségből azon a helyen szántott, ahol most az az erdő áll. A terület a Braedt család tulajdona volt. A nagy melegben Merten Braedt inge ujjával egyre gyakrabban törölte a verejtéket, miközben egyre dühösebb lett. Vizenyős, kék szemével a napra hunyorgott, és közben a fogát csikorgatta. Hiába volt Merten módos gazda, hiába szántott hat ökrrel, a csontszáraz földet a nekifeszült ökrök alig tudták felszakítani. Megállt egy percre, hogy kulacsából a felvizezett borát kiigya. A kulacsban már nem volt semmi. Az ökrök tanácstalanul, szinte könyörögve néztek vissza gazdájuk felé. Merten dühbe gurult, elordította magát, és övéből kirántott törét a Nap – mint minden rossz forrása – felé hajította. Ebben a pillanatban megjelent Grendel, a rettenetes szörny, az éjjeljáró, az álmatlan, akinek bőre, mint a páncél, tüskék és szögek állnak ki belőle, és egy halandó kardja sem tud sebet ejteni rajta. Hatalmas karjaival rácsapott a paraszt mellett a földre. A száraz föld abban a pillanatban mély, feneketlen mocsárrá változott, benne pedig Merten és hat ökre elkezdett süllyedni. Mondják, akik a falu nagyidai szélén laknak, hogy éjjelente lehallatszik Merten könyörgése és Grendel üvöltözése.

– De ki volt Grendel? – kérdezte Ágota

– Ő a mocsárban lakó szörny – válaszolta a nagyanyja. – Mindig a mocsárban lakott. Éjjel jár, nem tud aludni, és áldozatokra vadászik. Ő Káin ivadéka. Emlékszel a Heidel fivérekre? Ők is ott lelték vesztüket a Grendel mocsarában. Berántotta a kíváncsi fiúkat.

Ágota emlékezett a fivérekre. Elképzelte, ahogy a két gyerek kézenfogva süllyed a feneketlen mocsárban.

– Egyedül Beowulf tudta legyőzni. De ezekről Oswald plébánosnak egy szót se szólj! Beowulf Hrotgar király kérésére megvívott Grendellel, és legyőzte. Erre Grendel anyja, a gonosz, pikkelyes bőrű boszorkány szörnyű haragra gerjedt, és levonszolta Beowulfot a tó fenekére.

Hogyan él Grendel, ha Beowulf legyőzte? És ott van Grendel gonosz anyja is a mocsár fenekén? Vajon visszanéz az öreg Merten vagy a Heidel fivérek? Ott állt Ágota a mocsár szélén, és ezek a kérdések foglalkoztatták. Révülten meredt a mocsaras tó fekete színű felszínére. A sötét tó alig áttetsző felszíne alól hínárok világosabb foltjai sejlettek át. A víz felszínén sárga bükkfalevelek úszkáltak. Ágota valamelyik világosabb foltban a Heidel fivérek arcát próbálta kifürkészni. Mindeközben egyre közelebb hajolt a víztükör fölé. Összerezcent. Vállát két kéz ragadta meg erősen. Az anyja volt.

– Mondtam, hogy ne gyere ide, elátkozott hely ez – rebegte, miközben háromszor keresztet vetett. Mellettük két fakereszt állt, közepén vésett napszimbólummal. A Heidel fivérek apja állíttatta, aki minden évben kijött Mindszentek napján fiai lelki üdvéért imádkozni. A két fiú sírja a mocsaras tó maradt, senki nem vállalkozott kiemelésükre. Néhány év múlva bánatában az apjuk is távozott a templom feletti domboldal temetőjébe.

*

Oswald Kiszsolna fiatal és ambíciós plébánosa volt. A bécsi egyetem elvégzése után került a módos Kiszsolnára, ahol rövid időn belül a besztencei nagypap halála után dékánná választották. Azóta dékánnak szólíttatta magát. Oswald megörökölte az egypár évtizeddel azelőtt felépített pompás kőtemplomot boltozott szentéllyel, a boltozat indításainál csodálatosan, emberformára kifaragott fejezetekkel, szőlőkkel és egy az egyház jólétét biztosító malommal a Budak patakán. Elhatározta a Szent Péter apostol tiszteletére felépített templom kifestését. Valójában a templom titulusa „Petrus Apostoli Cathedra”, azaz Szent Péter apostol trónusa volt, akárcsak a római Szent Péter-bazilikáé. Kevés ilyen titulusú templom volt, nemhogy a Magyar Királyságban, de másutt sem. Oswald nagyon komolyan vette ezt a titulust. Titkon ettől remélte papi pályafutásában további előmenetelét. Nemrég Rómába zarándokolt. Magával vitte néhány környékbeli nemes és geréb bűnbocsánatért könyörgő kérelmét. Vihette, mindannyian pénzzel támogatták Oswald utazását. Rómában, a Szent Péter-bazilika homlokzatán megcsodálta a firenzei Giotto di Bondone festő mozaikját, a *Navicellát*. Amint mesélték neki, a firenzei mester oly módon festette meg a szentek alakjait, ábrázatait, hogy az szinte tapintható volt. Egy Szebenből származó káplán Oswaldnak elmagyarázta, a *Navicella* azt a jelenetet ábrázolja, amikor Urunk Jézus Krisztus Péter apostolt a vízen járni tanítja. Tetszett

Oswaldnak ez a történet. Azt sugallta számára, hogy Urunk Krisztus segítségével nem létezik lehetetlen. És így állt saját ambícióihoz is. Lelki szemei előtt mint esztergomi érsek vagy legalábbis erdélyi püspökként látta magát. Az már a sors különös fintorának és Krisztus Urunk kifürkészhetetlen útjainak köszönhető, hogy Oswald Kiszsolnán öregedett meg, megtartva ugyan dékáni pozícióját. Lemásoltatta hát egy jobb kezű káplánnal a firenzei mester *Navicella* mozaikját, és nemcsak azt, hanem a bazilika egy másik zugában található emberhalászat jelenetét is. A két, tenyérnyi nagyságú rajzot gondosan óráskönyvébe tette.

Oswald a plébániaépület teraszán, magába mélyedve üldögélt. Kezében drága, hólyagos üvegpohár, melyben világos, enyhén zöldes árnyalatú, illatos muskotály volt. A szőlőtöveket Elzászból hozatta plébános elődje. Néhány kereskedőcsalád még mindig fenntartotta a kapcsolatot a háromszáz éve elhagyott óhazával, a Rajna, a Mosel völgyével. Ugyanazt a nyelvet, dialektust beszéltek, számontartották egymás jégveréseit, pestisjárványait. A hajdani plébános néhány szőlőművelő családot is hozatott a Német-római Birodalom területéről. Ezeket a családokat megkülönböztetésképpen Neuf frank néven illették.

Reutel jött, az öreg templomszolga.

– Dékán úr, megjött a festő Besztercéről.

Oswald biccentett. A festő magas, sovány ember volt, vállig érő fekete hajjal és szakállal.

– Hát eljöttél – fogadta Oswald.

– El, dékán úr.

– Láttam, amit Besztercén a plébániatemplomban festettél. Ezt meg tudnád festeni?

A festő elé tolt a fiókos asztalon a tenyérnyi pergament.

A világos pergamen felületén a borospoháron átsütő zöldes árnyalatú napsugár remegett. A festő a pergamen fölé hajolt, felemelte, majd kinyújtott kézzel távol tartotta. A pap felé fordult: ez mi?

– Ez ama történet, amikor Krisztus urunk Szent Péter apostolt járnai tanítja a vízen.

– Nem ismerem – mondta a festő.

– Nem baj, de meg tudod festeni, nem?

– Hogyan festenek meg egy olyan jelenetet, amit nem ismerek? Honnan tudjam, hogy mit szólnak majd azok a papok, akik meglátják?

– Azt bízd rám – mosolygott magabiztosan a plébános.

És valóban, később, amikor a dobokai esperesnek bemutatta az elkészült falképeket, lelkesen magyarázva az összefüggéseket Szent Péter trónusa és a kiszolnai templom között, az esperes elismerően bólogatott, és ennyit jegyzett meg kétértelműen mosolyogva: merész ember ön, dékán úr. Nem Oswaldon múlt, hogy nem sikerült többre vinnie.

A festő lehajtotta a fejét, majd jobb kezét tarkójára téve, pár lépést tett. Megállt, válla fölött mintegy visszaszólt a plébánosnak.

– Megfestem. De mivel kockázatot vállalok, nem a rendes árat kérem.

– Amit az ár felett kérsz, azt búzában, borban adom – válaszolt Oswald.

*

Szent Kozma és Damján napjának hajnalán Zsolna egy megbolydult méhkashoz hasonlított. Az egyik Braedt-porta csűrje gyulladt meg, majd a tűz hamar átterjedt az egymáshoz tapasztott szomszéd csűrökre, ólakra. Nemsokára nemcsak a Welschgasse, hanem az egész falu lángolt.

Susa felriadt a zajra. Felült a fal melletti derékaljon, kócos haját igazgatta, majd megbökte férjét.

– Hensel, Ágota hol van?

Hensel kábán emelkedett fel, fejét vakarva körülnézett, de Ágota szalmával tömött vánkosa üres volt.

Kábult keresgélésüket dörömbölés szakította félbe.

– Gyertek ki, ég a falu! Hozzatok vasvillát, lapátot! – ordította a szomszéd.

Ágota kint járt az erdőben, a tiltott helyen, a Grendelsmoorban. Kócos szőke haja ezerfelé állt, hátán barna darócköpenye. Megállt a fekete, mocsaras tó szélén. A sápadt holdvilág tükörképét néhány úszkáló falevél mozgatta meg. Máskülönben a tó fekete víztükre mozdulatlan volt.

– Gyere ki, gonosz Grendel, gyertek ki, Hensel fivérek! – kiáltotta Ágnes.

A víztükör megmozdult, és a hold tükörképe mellett Ágnes két arc körvonalát vélte felfedezni. A két arc a víz felszínéig emelkedett, apró körkörös hullámokat gerjesztve érintették a felszín, majd visszasüllyedtek. Két fiúgyerek arca volt. Ekkor Ágnes egy faággal rácsapott a víztükörré. A hold tükörképe ezer darabba törött, a tó partján csendes locsogás hallatszott. Belenyúlt a fekete vízbe, tenyerét a fekete iszapba süllyesztette, majd kiemelte. Ujjai között megfeketedett ágak, falevelek voltak. Felállt és elmosolyodott. Többé már nem félt Grendeltől. A Hensel fivéreket pedig mint régi ismerősöket hagyta ott.

Elindult a falu irányába. A lángoló falu vörösen izzott a hajnali pirkadatban. Soha többet nem ment a Grendelsmoorhoz, és senkinek sem mondta el, hogy a gonosz Grendel már ártalmatlan.

Susa és Merten a falu főutcáján oltották a tüzet. Ekkor látták meg Ágotát közeledni. Egy lángoló csűr háttérében a törékeny kislány alakja sötétben rajzolódott ki. A lány nem szólt semmit, csak mosolygott. Szülei összenéztek, csendben magukhoz ölelték. Nem kérdeztek tőle semmit.

ÁRNYÉKOS HELYEN

Lassan állnak szájra a szavak. Ismeretlenül csengenek,
mint elhunyt szeretteink nevei, amikor először mondják ki
őket a legkisebbek, akik sosem találkozhattak velük.
Ilyenkor meghajlik odakint egy ág, a helyére kerül
valami. A szomszéd lakásban lemegy egy kisfiú
láza. Nem viszi el a fagy a fákat a kertben.
A trópusokról visszatérnek a tapétákra
a dédi szobájában a madarak.
De nem tudom, ki ültette a nefelejcseket.
Aki nem akarta, hogy elfelejtsék,
vagy aki nem akart felejteni.

ROAD TO THE KALAHARI

A sivatagban az ember sohasem lehet egyedül.
A dűnék olyanok, mint a koszorúerek egy szív körül.
Az út vörös havon keresztül vezet, félve kapjuk hátra
a fejünk, ahogy az ellentétes sávban elhúznak mellettünk
gyerekkori beceneveink.
Ütközünk.
Ökölbe szorított kezeinken az ujjak gyertyacsonkok.
Bánni kezdjük, hogy olyan könnyen téptük a kilincseket,
mint a virágokat.
Mindent összehordunk, amiből lehetne ajtó
vagy ablak. Estére mégis megöregszünk,
csavart törzsű bokrokká lesznek végtagjaink.
Reggelre elfelejtjük nevünk.

TÖRTÉNET

Kezdetben Ég, Föld.
A Föld puszta, üres,
mélysötét.
Lelked a vizek fölött.
Szóltál: fényt!
Lett fény.
És napvilág és éjsötét.
És reggel lett, és este lett.
Újra szóltál: egek!
Lett ég.
És napvilág és éjsötét.
És reggel lett, és este lett.
Kiáltottad: szárazföld!
Víz mosta a partokat.
Utat vájtak lábak
fűbe nesztelen,
takart testeket éj leple,
napok jöttek-mentek,
zegzugos lett
tér s idő.

Fülkagylóban a tenger,
de visszhang válaszol.
Állj, ki vagy?
Sehol senki.
Mégis közelebb van,
mint a levegő.
Hozzá beszélsz magadban.
És lett szó.
És napvilág és éjsötét.
És reggel lett, és este lett.
Nem jó neked egyedül.

És este lett,
és aludt a tér,
és aludt az idő;
a tenger mélyen szuszogott.
Szemtanúk nélkül
lettél te, és lettél én,
és így lettünk mi
te meg én.

Tamás Dénes

„A LEPLEZETLEN ŐSZINTESÉG HÍVE VAGYOK”

– LEVÉLBESZÉLGETÉS RADICS VIKTÓRIÁVAL –

Tamás Dénes: *Ha rád gondolk, a munkásságodra, két kifejezés tolaakszik elő: „esszéember”, „közvetítő”. Ha a módszert, a viszonyulást próbálom körülírni, amivel irodalmi művekhez, művészeti alkotásokhoz, természeti vagy társadalmi jelenségekhez, eseményekhez közelítesz, akkor ez: „a mindenséggel mérem”. Magadra ismersz ezekben a hívószavakban?*

Radics Viktória: Nem ismerek magamra. Nekem nincs „munkásságom”, és nem is kedvelem ezt a szót. Amit írtam, azt mind spontán indíttatásra tettem, hiányzik belőlem a szisztematikusság és az erre való törekvés is, a véletlenszerűsége esküszöm. Ebből a szempontból, úgy látszik, játékos vagyok. Az „esszéembert” fellengzős kifejezésnek érzem, és érvénytelen is, mivel az *essay* fogalma az angol nyelvhasználatnak köszönhetően: agyon-tágult. Az a helyzet, hogy reflexíven viszonyulok mindenhez – spontán reflexivitással –, és ennek bizonyára „nagy” okai vannak. Egyike ezeknek a dezorientáltságban való keresgélés. Ebben az elveszettségben csak a „baloldaliság” biztos, de ez is érvénytelen fogalom, ezen a mindennemű szegényekkel való szolidaritást és a radikális demokratizmust értem, radikális, mert az emberekre, az állatokra, a kövekre, vizekre és a növényekre is vonatkozik. Az „értelmiségi” öntudatom (ez is elavult kifejezés) nem státusz jellegű, hanem a magamnak (olykor másoknak is) szegezett gondolati követelményekre vonatkozik. A „közvetítéssel” egyetértek, ezt úgy értem, hogy a diszciplínákra való széttagozódást nem fogadom el, holisztikusan érzek és gondolkodom, és, igen, a felmérhetetlen „mindenségben” gondolkodom és létezem, hacsak nem vagyok beszűkült tudatállapotban. Ilyen zártság, bezárulás is sajnos előfordul velem. A tágasságban vagy szűkösségben adódó érzésgondolatokat kisgyerekkorom óta nyelvileg is kifejezem. A „közvetítés” azonban nem szociális jellegű, mert nem szociális, hanem magányosan szemlélődő ember vagyok. – Lám, hányszor elhangzott a „gondolkodás”

kifejezés valamilyen formában, pedig ez is csak vágy, törekvés, attitűd, és ezt is ki-be forgatom, mert meggyőződés, hogy az érzések, érzelmek is a gondolatok valamilyen formái. Egyszóval intuitív vagyok.

Nagyon sok apró gyutacsot elszórtál válaszódban. Később reagálok is rájuk. De úgy érzem, nem cáfoltad, amit eléd helyeztem, csak pontosítottad, illetve megnyitottad egy szabad diszkusszió irányába. Amit el is várok egy „esszéembertől”, amibe én a kísérletező kedvet, jelleget (a francia essai: próba, próbálkozás) hallom bele, amiben valóban nincs semmi végletesre való törekvés, hanem sokkal inkább egy nyitott pozíció kialakításának vágya dominál, az érintettség, a saját pozíció felfejtése, kockáztatása. Jól érzem, hogy ez egy kivívott, megszenvedett pozíció, amiben kudarcok, leszámolások is vannak?

Nekem nincs semmiféle pozíció, sem szellemi, sem gyakorlati értelemben, legfőleg feladatokat teljesítek (kritikát írok, tanítok). De mindig abszolút magánember vagyok. Ami annyiban mehet túl a partikularitáson, hogy – ezt Nádas jól megfogalmazta több helyütt – érzékileg, szenzuálisan mi, emberek valamifajta közösségben osztozunk, és ebből a feltételezett közös szenzuális alapból indulok ki, és arra építek, nemcsak akkor, amikor írok. A francia esszé-etimológiát, azt kedvelem, igen, kísérletező és kockáztató ember vagyok, ha valamit írok, sosem hiányzik belőle a kockáztatás – lehet abból kudarc, melléfogás is. Egy hajszálon múlik. Sokszor melléfogok; szellemileg törekeny és bukdácsoló vagyok. Ezért sincs semmi pozíció, sehohol és semmiben, nem beszélve a „protokollról”, amit az utóbbi időben az irodalomtudományban is előszeretettel használnak, én meg utálok ezt a kifejezést. A „stratégiával” együtt. Mindig újakezdek. A „pozíció” csak is a hajótörötté, a menekvőé, a kalandozóé stb. lehet. Ez a lebegés fontos nekem. Olyannyira, hogy fogalmakhoz sem kötöm magam, szívesen változtatok őket, és változtatok rajtuk, amit a nyelv lehetővé tesz, a köznyelv, irodalmi nyelv; a szaknyelveket nem szeretem.

Sok az elhatárolódás a válaszódban. Én ugyanakkor, számos esszédet, kritikádat olvasva, érzek ebben affirmációt is. Mert pont ez az elhatárolódás teremti meg másik oldalon a közel lépés, a művekkel való együtt gondolkodás, együtt haladás lehetőségét is. Miközben ott van tolladban egy olyan hagyomány (filozófiai, irodalmi, képzőművészeti, tájéztétikai stb.), amivel kevesek rendelkeznek. Ez a hagyomány valamikor az írástudók közösségét teremtette meg, vagy ahogy Peter Sloterdijk mondja: az írás közegén keresztül ható barátságalapító telekommunikációt. És érzem nálad ezt a barátságot Marno Jánossal, Nádas Péterrel, de még sokak szövegeivel is, ami azért több, mint érzéki, szenzuális közösség. Nem gondold, hogy az ebből fakadó tudásra, de lehet, csak habitusra sokaknak szükségük lenne?

Az együtt gondolkodás, együttérzés, vitatkozás miatt és végett olvastam kritikailag a kortárs irodalmat, de most már múlt időben beszélek, mert a gyalázatos honoráriumok miatt nem írok többé kritikát. Olvasni olvasok persze, fokozott izgalommal, kortársakat, legutóbb Visky András *Kitelepítés* regénye szerzett örömteli meglepetést, ez nagy-nagy élmény számomra, szellemi barátság, az egyedüllét oldódása. Nádas Péternél találok meg még, igen, azt a sávot (többek között), hogy hogyan élhetjük meg és reflektálhatjuk a jelenvilágot. Nádas nem társam, mert fölülmúl engem, őrá fölnézek, de én nem tudok olyan önellenőrzött lenni, rakoncátlan vagyok. Marno János volt évtizedekig a szellemi társam, vele az összeveszésekig tudtunk – levélben, régmódi telefonon – vitatkozni, és nála élesebb elméjű kortárs magyar gondolkodóval nem találkoztam. Szuggesztív ember, nagyon hatott rám, a negativizmusa néha megbolondított. A költészete is megszólít, az esszéi is, de vágyva vágyom a reményre, a csillagra, amiről szarkasztikusan ír, például a *Tányérvirág* című versében: „ami távolról nézve kéknek fest, / közelebb lépve (s a legjobb esetben) / az is a remény zöldjévé silányul”. Talán pont az ő gondolkodásának és költészetének a sötét fényében és az ő fekete humorában (humuszában?) hajtott ki énbennem ez a vágyakozás. Tandorit a megboldogult férjemen, Fogarassy Miklóson keresztül kaptam meg, aki Tandori híve és elemzője volt. Tandori, mondhatni, a családi életünk része volt. Pályi András volt még a barátom, és szeretnék a műveihez visszakanyarodni, elementárisakat alkotott ő. Imádok újra elővenni dolgokat, talán ez alkotja életem folyamatosságát, s erre tudnak kapcsolódni a felfedezések. Aztán a klasszikusok: állandó újraolvasó vagyok, most épp a *József és testvéreit* élvezem, mint valami ingyencsészt. Egyszóval ez a társiaság, amit megpedzettél, nagyon fontos: *volna*, és talán épp ez a túl sok telekommunikáció, a digitális dömping, valóságos digi-letámadottság okozza, hogy a valóban lényeges szellemi barátságokra nem jut elegendő figyelem, mintha valamennyien figyelemzavarosak volnánk, hogy is nevezik ezt a pszichés és agyi neurózist? Igen, hiányzik az a tudást fölforgató, elevenen esszéző eszmecsere, amiben fiatalkoromban nekem még részem volt, a férjemmel is egymást motiváló irodalmi életet éltünk otthon.

Talán az ADHD-re gondolhatsz, amit, a depresszió, a burnout-szindróma mellett, Byung-Chul Han dél-koreai filozófus korunk – a kiégés társadalma – vezető betegségének tart. Az irodalom azonban tudja lassítani a világot. Mesélnél az elmúlt évek egy jelentős irodalmi találkozásáról, amiben jelen volt számodra, ami másként hiányzik? Különbözik a hozzáállásod is érdekel, amin keresztül megnyílnak a művek számodra, ahonnan beszéltetni próbálsz a műveket.

Évek, évek, nem tudom már számontartani az éveket, összefolynak a kifelé rohanó úton, melynek elején az EXIT felirat áll. A költészetben Marno János versei, főleg a Nárciszosak nyitottak meg új tereket – nyelvi rasztereket, amelyeken nála minden átjön. Ez a líra valóban lelassulás, a nyelv önállósulása, a szavak virágok gyanánt való kibomlása (felbomlása?) és egy olyan „táj” feltünetedezése, ahol épp ez az említett összemosódása az éveeknek válik televénnyé, amelyben képek, jelentéscsokrok, bonyolult értelmi (bár nem racionális) alakzatok teremnek. Őt tartom a magyar nyelv legnagyobb értőjének és kertészének. És hogy ezekben a terekben a szokásos jó–rossz, szép–csúnya, pozitív–negatív ellentétek összevibrálnak, rövidzárlat jön létre köztük, villanások, blitzek, és én mint olvasó megmenekülök az ítékezés kényszerétől és a napi logikától. A *teljesen más* kerül színre, ami mégis a mi leghétköznapibb életünk mása. Pilinszky, az *Apokrif* és az ő más idői, terei vonzanak, meg ilyenek. A Biblia is nyelvi esemény számomra, nem szűnik nyiladozni. (Több nyelven olvasgatom és több magyar fordításban.) Ez az, amit akarok az irodalmi művektől, a menekülést, a MÁS, sőt teljesen más kibomlását, és ha a praktikus világ összeomlik eközben, az jól van. A festményektől is ezt várom, és Nagy Istvántól kaptam meg az utóbbi években. Azok a tájak, amelyeket ő fest, az én létem tájai. Az utóbbi években pláne nem vagyok urbánus, és a nagyvárosi kultúra nem is érdekel. Világos, hogy menekülés számomra az irodalom, menekülés haza. Az ún. való világban mintha kulisszák közt élnék. Az igaziba, a létbe mint (transzcendens) otthonba/otthonalanságba akarok megérkezni a művekben. És egy mű akkor nyílik meg, ha megnyílik egy ilyen út, mely a fentebb említett *exit* jelzésűt keresztezi. Így vagyok én keresztény, vertikum-megszállott.

A műveket nem kell beszéltetni, beszélnek azok, sőt, olykor szószátyárak, az a kérdése minden olvasónak, hogy érdekli-e egyáltalán, amit beszélnek, és ha igen, akkor elidőzik-e vele, belebújik-e, vagy mellé. Ritkán jön létre ilyen nyelvi-erotikus együttlét, mert kapkodok én is, ez a borzalmas létfenntartási harc az embermilliárdok között nem kedvez az elidőzésnek. Nádasnál időztem el nagyon sokat, de nem sikerült szakmailag kellő alapos-sággal megfogalmaznom, amit ez idő alatt kaptam. Közénk került valami gátlás. Bennem gátlást okoz a túlflektáltsága, én is olyan akarok lenni, de nem bírok, nem vagyok olyan fegyelmezett, és sokkal szenvedélyesebben gondolkodom (ha ez összefér, szenvedély és gondolat). A művekkel való kontaktus olyan, mint az emberekkel való kapcsolat. Gyakori a „viszonosság”, de ritka a „kölcsonosság”, hogy egy fontos nádas fogalom párt mondjak.

Mint ebből is látszik, nem szakmai, nem érdekvezérelt és nem praktikus, hanem kifejezetten misztikus kapcsolat van azokkal a művekkel, amelyek megigéznek, és amelyek az együttlét idejére szinte boldoggá tesznek. Veled levelezek, de megírom, hogy a te munkáiddal is voltak ilyen boldog ideim. Ezek a „boldogságok” néha illanók, máskor kitartanak. A szeretett művek között vannak régiek, és vannak újak, de nem szoktam könyvelni ezt, hagyom magam sodortatni. A legjobb élvezeti olvasónak lenni, és írni is csak úgy tudok könyvekről, ha a munkámban megmarad ez az élvezeti faktor. „Nevezd csak szeretetnek”, tanácsolja Visky András a verseskötete címével, de ő is neveket keres rá.

Számomra ezek gyönyörű mondatok. Az irodalom nyelvi és egzisztenciális eseményé válásának irányjelzői. Ugyanakkor te elsősorban mindig a befogadás oldalán álltál, miközben érzékenységed egyértelműen előremutat, oda, ahol irodalmi művek tudnak megszületni. Nem érezted, érzed a kísértést, hogy előbújj irodalmi, esztétikai szenzációid mögül, és magad is szépíróvá válj?

Örök kérdésem, hogy mire való, mire jó az irodalom, egyáltalán a művészet. Számomra akkor van értelme, ha beleszól, belepofázik (mint most épp Bernhard) az életembe, belemászik az ágyamba (a színeivel, hangjaival). Szóval ha életeseményé válik, amit sokkal jobban tudok kezelni, mint a valóságokat (= gyakorlatiakat). Így aztán magányomban sem vagyok magányos, hanem tele van körülöttem a szobám lényekkel (mintha Tandori verebei röpködnének), és ezt a létérzést az irodalomnak köszönhetem. De pont ezért nem tudok szépíróvá válni: mert nekem segítség kell ehhez az állapothoz, kapaszkodom művekbe, nem tudom egyedül, magamtól csinálni. Köll a dirigens. Ezért az esszé és a kritika az én műfajom, ezeken a terepeken lehetnek vezetőim. (Lehet, hogy ez a női mivoltomból is következik, Dénes, nőként viselkedem, amikor belekarolok művekbe, vagy átadom magam nekik.) Másrészt nincs figuratív fantáziám, hanem csak absztrakt. Ha me-rengek, fantáziálok, akkor én absztrakt képeket látok, vagy ismerős arcokat. Nem tudnék soha elképzelni egy-egy figurát meg egy kalandot. Egyszerűen nincs szépírói tehetségem – csak amennyiben az esszé is szépirodalom. A reflexem a kutatás, módszerem a kontempláció, tehát nem elég nekem, hogy magamból merítsek, reflektálnom muszáj valami/valaki más alkotóra. Én csak úgy tudok alkotó lenni, ha befogadok. *Coming out*olni viszont az esszéimmal sem mernék könyv formájában, mert nem érzem őket (magamat) elég jónak. Rossz a viszonyom a saját írásaimmal. Félek magamtól, mintha megszegényítene „valaki”. Ez, meglehetősen, pszichológiai téma, és ha nem halt volna meg a pszichoanalitikusom a terápia közepén (ennek már

harminc éve), akkor talán tudtunk volna ezen segíteni. Az olyan esszét szeretem, mint amelyet Földényi F. László ír. (Meg Marno, Tandori. Meg te is.) Balassa Péter nyitotta meg számomra ezt a műfajt.

A beszélgetésünk elején használtad a „radikális demokratizmus” kifejezést, amely nemcsak az emberekre, hanem az összes létezőre (állatokra, növényekre, kövekre) vonatkozik. Ez a pompázatos közösség azonban mennyire elérhető számunkra? Egyáltalán honnan nyílik, mutatkozik meg?

Gyerekkoromat vidéken, egy vajdasági kisvárosban meg egy faluban, Zomborban és Bezdánban töltöttem. Aztán az ifjú- és felnőttkoromat Budapesten. 35 évig éltem Budapesten. Három éve visszaköltöztem a Vajdaságba, Zentán élek a Tisza közelében. A hazaköltözésem oka az volt, hogy a természetben kívánom befejezni az életemet, fák, virágok és állatok közvetlen közelében. Nincs szükségem többé a nagyvárosi kulturális élet motivációira, éppen a növények, állatok és a vidéki emberek motiválnak. Meguntam a sznobériát, az urbánusságot, és elegendem lett a rossz levegőből. Budapest mind a 35 év alatt idegen város maradt számomra. Többek között a szociális hierarchia és a taposás miatt, ami sok frusztrációval járt. Azt sem éreztem, hogy befogadtak volna. A spiritualitásom itt, vidéken otthonra talál – növény-, víz- és állatközelségben tudok percekre boldog lenni. Az is izgat, hogy a vidék-főváros viszonya nagyon rosszul van láttatva, megítélve. A vidékiség, a dilettantizmus, a kezdetlegesség, a parasztság stb. kegyetlenül rossz fogalmak a vidék megközelítésére. A radikális demokratizmus azt is jelenti nekem, hogy egy vidéki költő, egy kutya, egy poros út, a félholt kisvárosi milió, a csend nem minősítették rosszabbnak, gyatrábbnak, üresebbnek, mint a nagyvárosi forgalom és az eseménydús kulturális élénkség. Valamit újragondolok... Én fordítottam szerbről magyarra Radomir Konstantinović vaslogikával írt filozófiai művét, *A vidék filozófiáját (Filosofija palanke – a „palanka”* Isten háta mögötti, elmaradott falut, kisvárost, perifériális nagyobb várost jelent), mely, noha igazán jó, baloldali szellemiségű könyv, igazságtalanul bánt el az ún. provincializmussal, mintha deresre húzta volna, úgy vetette kritika alá, és semmi pozitívumot nem fedezett fel benne. Én meg pont ezt teszem mostanság. Az ihletés a sárból, egy piaci kofa mosolyából és panaszából, a darvak röptéből, egy falusi művelődési ház szegényességéből fakad. Nincs szükségem sürgés-forgásra. Szellemi érintést kapok a gomba lemezei közül kibújó kukactól, az őszi erdőillattól, a halcsobbanástól. Kritikai szemléletem átalakulóban van. A hetvenes-nyolcvanas években az újvidéki egyetemen is arra voltam kondicionálva, hogy a nagyvárosokra, Budapestre vessem a szemem. Most épp a fordítottját gyakorlom. A természetesebb,

természetibb, szegényebb és halkabb, inséges életben találok értékekre. Mi több, nem a „nagy művészt” tartom szemmel, hanem a „kis művészt” és a „kis filozófia” vonz, ami nem pretenciózus. Az általad említett Byung-Chul Han írt egy kis, egyébként nem túl jó könyvet, a címe *A föld dicsérete*. A nagybetűs és a kisbetűs föld találkozik ebben a szemléletben. Csodálója vagyok a bolygónak, a teremtsnek, melyben csakugyan minden együtt van, és a kutyaugatás nem kevésbé érdekes, mint a világvevő antenna. A tönkretett világról írja Nádas az *Évkönyvben*, hogy „mire elpusztítjuk magunkat, végül is megismerkedünk a természetével. Ez a tudás”. A világ természetével kezdek megismerkedni én is, és ez igazán fölemelő, hogy ha nem is újra, de *kezdeni* most is lehet. Én nagyon szeretem a biológiai életet. A százlábúakat, a pókokat. Pilinszkynek egy meséből való sorait szoktam dúdolgatni: „Madarak fészkeit / ölelő semmi szél, / lennék a holt avar / szarvasok fekhelyén. / Darabka néma rög / lennék a föld sara, / maga a puszta föld, / lennék a föld maga!” S ha elfog a kisebbségi érzés, nemsokára megnyugszom: még kisebb akarok lenni.

Ehhez az is hozzátartozik, hogy az úgynevezett politikától teljesen elfordultam (amennyire lehetséges ez egy gondolkodó embernek), és a demokráciát radikális módon, az élővilágbéli együttesben és komplexitásban fedeztem fel.

Nagyon szépen kirajzolódik válaszaiddból két alapvető szenvedélyed és érzékenységed, az irodalom és a természet iránti. Úgy gondolom, ez a két érzékenység ugyanabból a töből fakad fel. Én néha úgy érzem, a nagy irodalmi teljesítmények természeti jelenségekhez is hasonlíthatók. És mégis, mintha a természethez való hozzáférésünkhez jobban meg kellene dolgozni, aminek egyik aranyútja talán pont az irodalom. Te hogyan látod, milyen utak vezetnek az irodalom felől a természet irányába? Aminek, úgy gondolom, hatalmas tétjei is vannak, valahogy másként kéne tekintsünk a természetre, más érzékenységgel kéne megérkeznünk oda, mielőtt végleg elveszítenénk. S vele talán, visszautalva Nádas Péter gondolatára, magunkat is.

Kedves Dénes, én a *leplezett őszinteség* híve vagyok – *leplezetlen* még a szerelemben is aligha lehetséges, s ha beüt, rövidzárlatot okoz –, és a beszélgetésünket nem tekintem formálisnak. Tartozom azzal a vallomással, hogy én csődöt mondtam a társadalmi beilleszkedés minden formájában. Még a családban sem sikerült ez, sem gyermekkoromban, sem később. Különösen nagy csapást mért rám, és nemcsak rám, az *Új Symposion* újvidéki szerkesztőségének erőszakos fölözlatása 1983-ban, amikor a szerb–magyar kommunista hatalom közös erővel szétverte a szerkesztőséget, a mi avantgárd

kulturális családkat, melynek keretében mi lehetőségeket kerestünk az együttes, lendületes, kalandos irodalmi, kulturális, szellemi munkára. Ekkor még hamvasan fiatal voltam. Ezt a törekvést a hatalom kegyetlenül leverte. Később, Budapesten, az idegenben a családi életem idővel diszharmonikussá vált, és szétesett. Budapesten nem volt olyan intézményes vagy valamilyen társadalmi közeg, amely befogadott volna, melynek része/részese lehettem volna, s ahol tovább lehetett volna vinni azt a mentalitást, amelyet Sziveriékől tanultam. Rendes polgári munkahelyem sohasem volt. Nem váltam polgárrá, honpolgárrá – és kispolgárrá sem. Tehát nem lehettem a társadalomnak, sem a magyarországinak, sem a minoritásbélinek a Vajdaságban részese. Nem kellettem – nem tudtam beilleszkedni. Ezeknek a társadalmi, szociális kudarcoknak a rendületlen sorozata vezetett oda, hogy eszképpista lettem.

Amikor intellektuálisan beszélgetünk, rendszerint kihagyjuk a szerelmi területet, de azt is el kell mondanom, hogy ezen a téren is szépen tudtam halmozni a csődöket. Mi, író emberek szinte mindig szerelmes emberek is vagyunk, ezt ne hallgassuk el. Messzire vezető gondolatok következhetnek abból, ha ezt bevallanánk és végiggondolnánk, hisz a szerelem a szociális elemi formája.

A természetben, a természetes életben leltem menedékre, s ehhez nyilván a magam természeti-természetes élete is hozzátartozik. De persze nyelvben és gondolatban élő állat vagyok (és nem *zoon politikon*), így a természetes-természeti élet sem lehet zavartalan, hiszen a megfogalmazás mindig előhozza a rejtett konfliktusokat, hiányokat. A természet és művészet között az érzékiség, a szenzualitás a kapcsolat, ez viszont átúszik magától a természetfeletti szférába, mintha a természetben magában lenne valami természetfeletti, amit épp a művészet hoz színre. Egyszóval ez a természetes-természeti a művészet, az irodalom nyelvén megfogalmazva és leképezve a létnek az a nem politikusan-szociális formája, amelyben – mindig tetszett ez a buddhista megfogalmazás – „menedéket veszek”. Vallás és művészet nélkül ez nem megy. Akkor csak a kutyaól van. (A „vallást” nagyon tágan értelmezem, mint spiritualitást.) Spiritualitás és művészet és emberi nyelv nélkül a természet az, amit a paraszt, az iparos, a közgazdász felhasznál a maga céljaira, kizsákmányol. (A napokban séta közben találkoztam egy pásztorral, mondom neki, milyen gyönyörű a bakkecskéje. Aszongya, na, nincs abba' semmi szépség, abba' a görbeszarvúba'.)

Rövidebbre fogva: ha a szociális-kulturális élet nem megy (és minden politikai jel ma arra mutat, hogy nem is fog), akkor fellelhető egy olyan

létszféra, mely mégis talán otthonos lehet számodra, s ahol elnyered azt a befogadást és otthonosságot (az *Unheimliche*ttel együtt), amely máshol nem jött létre. Itt viszont „létre jön”, hiszen ez a szféra maga a létrejövetel, mely a társadalomtól viszonylag független. Nekem örömömre szolgál, hogy vannak a társadalomtól független erők, energiák. Elnézem a füveket, gyomokat, összevissza vesszőket... És van ebben valami hamisítatlanság, ezt te is, Dénes, pontosan tudod. Azt hiszem, végül is a hamisítatlanság az, ami a természetben vonz, és én is szennyezett természet vagyok. És annak a tönkretételnek a tudata (amit Nádas fogalmazott meg), az tény, és amennyiben a természet tönkremegy, annyiban mi is, hiszen mi is az vagyunk végső soron vagy elsősorban.

Engedd meg azonban, hogy most visszakérdezzek: te hogyan és miért lelted meg a természetbe vezető saját utadat? Hiszen neked is ez az obzessziód, te is ebben a viszonylag vad, társadalmon kívüli létben fedezel fel egyre-másra olyasmit, ami neked is az életet, a létet jelenti, vagy az abba való visszakíváncozást, avagy a valóságot.

Redukálok most: az intellektuális (ne mondjam, akadémikus) élet mindig arra megy ki, hogy az „én” a maga nagy okosságával (javadalmazó) jelentőségre tegyen szert a societásban, a természeti élet pedig ezt mind el ejti, és a híres „én” kicsivé válik a hegyek közt vagy az alföldön – Pilinszky szerette a „féreg” metaforát. Van a művészetnek egy nagyon fontos része, amelyik visszavezet nem a szépirodalomba, hanem a természetbe. Ezt az akadozó és zaklatott gondolatmenetet, most, kérek, te fejleszd tovább, ha van hozzá affinitásod.

Köszönöm a felkérést. Eddig is volt egy olyan érzésem, hogy kérdéseimmel túlságosan szűk csapásra kényszerítelek (mivel túlon túl „rendes” interjút akarok készíteni veled), miközben válaszaid rendre átlépi, felrobbantják az egyoldalúan megképződő kérdés–válasz horizontot. Ugyanakkor azt érzem, csak a magnál vagyunk, a „forró fókusznál”, hogy én is Pilinszkyt idézzem. Kérned, hogyan lelem meg a természetbe vezető saját utam? Hát nem kell megleljenem, mert ezen az úton mindannyian rajta vagyunk, hiszen azt gondolom, nincsen más út, hiszen minden létező, s ennyiben maga az ember is ezen az úton jár, ezen az úton próbál eligazodni. Sokáig úgy nézett ki, hogy van egy kulturális horizont, egy Nagy Elbeszélés, ami kijelöli az ember kitüntetett szerepét a többi létező között. Hát ez napjainkra teljesen szétesett, többnyire romjai között kószálunk, de úgy érzem, egy új Nagy Elbeszélés kezd újjászövődni, aminek a főszereplője már nem az Ember, hanem az Élet. Innen nézve egy állat vagy egy növény éppen annyira, vagy éppen annyira nem természeti képződmény, mint az ember. Élni

akar és továbbadódni. Szóval nem az út fellelése az érdekes, hanem az, hogy mi történik az úton. És hát éppen az, hogy az út egyik résztvevője, az ember sajátos képességeivel felvértezve egy olyan túlsúlyt kezd megképezni, amivel veszélyezteti ennek az Életnek a folytatódását. Számomra csak az a kérdés, hogy mielőtt lerombolná azt az infrastruktúrát, amelynek részese, az ember megtalálja-e a közösségi átélésnek, együtt létezésnek azokat a lehetőségeit, ami átpozícionálná őt. Tanulni kell a fákat, mondja Nemes Nagy Ágnes. Kérdés, hogy képesek vagyunk-e tanulni tőlük, de a kövektől, folyóktól, állatoktól, a csillagos égtől is. Valószínűleg nem leszünk képesek, túl önjáró, más létezőkkel kapcsolódásra képtelen faj vagyunk. Azt a száguldó kamiont, ami az emberi társadalom, sem lelassítani, sem eltéríteni nem tudjuk. Vagy ha igen, már túl késő lesz. De abból csak az derül ki, hogy a természetnek ez a vadhajtsága, ez a hatalmas aggyal és tudatossággal rendelkező lény tévút volt, és más irányba fog elindulni az a keresés, amely áthatja az életet. Az biztos, hogy átmeneti faj vagyunk, és hogy ez az átmenet egy olyan nyitott horizontban zajlik, amit nem tudunk, és nem is fogunk uralni. Még akkor sem, ha eszességünkkel a totálisan megváltozott körülmények között is tudjuk biztosítani a túlélésünket. Engem lenyűgöz a beleszövődésnek, a kiszolgáltatottságnak ez a kiazmatikus mértéktelensége. Ami pedig ezt beszélte, az a művészet, a zene, a festészet, az irodalom. A többi néma csend. Esetleg patakcsobogás, madárvijjogás, kövek hasadásának percegése.

Kösz, hogy beszálltál! Már nem érzem magam annyira egyedül ezen az úton. Persze, itt van megannyi új elmélet (posztapokaliptikus, antropocén, öko-ez az, tudod), belekóstolok, kedvelem is őket, de nem akarok semmilyen elméletre rákapcsolódni, ezért szeretem, ahogy te a tapasztalatodat írod.

Nagy fordulat történt a szellemben az én életidőm alatt. A modernitásból indultam, amelyben minden az ember (a szabadnak akart ember) körül forgott, és valóban a posztapokaliptikába érkeztem, amikor is ez az okos, szabad ember levizsgázott, és remélhetőleg észre fogja venni törpeségét. Én az enyémet észrevettem. Mit szólna ehhez Nietzsche? Az urbanitás dicséretétől eljutottam az erdők-mezők dicséretéig. Érdekes, hogy ebben a nagylányom társam, sokat tanulok tőle. Egyetértek veled az élet Nagy Elbeszélésének tekintetében. Hódolója vagyok a bioéletnek valóban. Ezért merem teremtésnek nevezni, Nádas után szabadon.

És most értettem meg, mért szerettem bele Svájcban annyira Giacometti pálcikaembereibe. Azért, mert ezt a kiszolgáltatottságot mutatják meg, amelyet említesz. És gondolj a kuttyájára, macskájára. Ennek a fajta természetnek, amelyről beszélünk, a legnagyobb megérzőkítője egyébként szerintem Segantini volt, akinek a képein harapni lehet a levegőt. És Nietzsche is a

világ egyik legszebb helyén, Sils Marián lelte meg a maga Zarathusztráját, jártam abban a faluban és abban a faházban. És a sokat emlegetett parolája a templomok, az egyház istenére vonatkozik, egyébként, ugye, önellentmondás volna.

Az én isten-gondolatom olyan szenvedélyű, mint Nietzschének az Übermenschre való bolond irányulása, és olyan pogány is. Hallgatok vele nagyokat persze. Nem nagyon bízom az intellektualitás intellektuel formájában, a baráti, kocsmái, piaci, vidéki beszédben több színt látok. Az irodalom, a művészet, a zene az égboltozat számomra, és nagyon is passzol a kupolával, amely itt a rónaságon Bácska fölé borul. Az ég elrontását szmoggal, füstköddel meg a fehéren izzó hőséggel gyalázatnak találok. A gyomok szívóssága biztat.

Jó, jó, de mindezt azért mégis meg kell írni. Hogy mi a betűvetésben oly fantasztikus, erre a kérdésre most nem tudok válaszolni.

Keserűségeden gondolkodom. Hogy vajon engem mi véd meg ettől? Mert megvéd. A kapcsolódás ahhoz, ami jó – erre jutottam. Emberekhez, tájhoz, műalkotásokhoz. Mászt úgy nézek, mint az emberi bobózat szükségszerű és kiküszöbölhetetlen változatát. Mi tényleg csak összetákolt lények vagyunk, akikben mégis ott a szépre, a nagyobbra való törekvés, ami azonban bármikor torzulni tud. A kín csak finomodni tud, megoldódni nem. Jól van ez így. Ezért nem keresek én semmilyen vallási megváltást.

Félreértések voltak a beszélgetésünkben, ha keserű embernek hiszel. Nem, ellenkezőleg, én viszonylag derűs természet vagyok. Ha sötét dolgokat mondok, azzal együtt is. Amennyiben van bennem keserűség, mert az is van, attól engem is a kapcsolódások védenek meg, pont így, ahogy írtad, emberekhez, tájakhoz, műalkotásokhoz – és az állatokhoz, merem mondani, a szellemhez, *ich bin ein Geistesmensch*, Thomas Bernhard-i értelemben. És én sem megváltást keresek, mert abban nem hiszek, hanem a vallásban az oly hagyományos és a szavakkal közhelyszerűen kifejezhető dolgokat, mint a hit–remény–szeretet, ám a görög szellemvilág is vonz, a daimóntan, a szerelemtan, a halhatatlanokkal való együttélés, ebben Kerényi Károly a kalauzom. Úgy vagyok én „vallásos”, mint a görögök, az őskeresztények meg a buddhisták. A kínok, fájdalmak csak meditációkor, ekstázisban, módosult tudatállapotban szellőznek ki, a szerelem pedig mindig különös játékot játszik velük.

CALLISTO

(AZ ÁTVÁLTOZÁSOK MÁSODIK KÖNYVÉBŐL)

Ekkor a főisten végigsétált a hatalmas
mennyei bástyafalon, nem tette-e tönkre a tűzvész,¹
ép-e vagy omladozik. De mivel rendben van a védfal,
s sziklaszilárd, letekint, hogy a földön lássa az ember
munkáit. Lesi Arcadiát. Kedvence e tájék.²
Visszacsinálja a lány forrászubogást, a folyókat,
újra bozsonghat a hab, gabonát ad a földnek, a fákra
lombozatot bűvöl, s a kopár erdők kivirulnak.
Föl-le amíg járkál, nonacrisi³ szűzre figyel föl,
s érzi a vágy tüzeit, felperzseli csontig a húsát.
Ő sose font gyapjúfonalat, nem szötte a szálát,
nem fodrozta haját, a ruháján ócska kapocspánt,
elhanyagolt fürtjét a világos hajszalag óvta,
olykor lándzsát fog, máskor meg az íja feszül meg.
Ő Phoebe⁴ katonája, a Maenalonon⁵ nem akad más,
Trivia kit jobban kedvel. De örök hatalom nincs.
Útja felét a nap is megjárta magas fogatával,
szűz liget árnyai közt fölbukkant ekkor a széplány,
válláról tegzét teszi fűbe, az íja elernyed,
földre hever, mit a zöld pázsit puhasága beburkol,
tarka tegeztokjára lehajtja fejét pihenőre.
Védtelenül meglátta a lányt Jupiter leheverni:

¹ Callisto történetét nem sokkal Phaethon tragikus története előzi meg, melynek eredményeképpen felborul a világ harmóniája, s a főisten ezt igyekszik helyrehozni.

² Egyes vélekedések szerint ugyanis Jupiter Arcadiában született.

³ Nonacris: város Arcadiában.

⁴ A hold és a vadászat istennője, Diana. Dianára utal a Trivia szó is.

⁵ Hegy Arcadiában.

„Isteni alkalom ez! Feleségem meg sose tudja!
Vagy ha netán mégis, nem bánom, szidjon akárhogy!” –
szólt s felvette Diana ruháit s teste alakját,
majd színlelt: „Ó, szűz követőm, mondd, merre vadásztál?
Melyik hegyháton?” Felpattant pázsit öléből
erre a szűz: „Áldott légy, istennő, Jupiternél
is fénylőbb! Azt sem bánom, ha megorrol ezért rám!”
Hallja, kacag, s örül is Jupiter: túlnőtte magát is!
Megcsókolja a lányt: nem szűzet sejtet a csókja!
Szólna vadászatról, hogy hol járt, ámde szorítják,
sőt: ölelik, s a lopott nász fölfedi végül a tettet.
Küszködik ő, ahogyan küzdhet nő férfierővel,
(bár látnád, Saturnia,⁶ ezt, lágyulna a szíved!)
harcol, gyötrődik, de legyőzheti egy fiatal lány
tán a magas Jupitert? Diadalmasan indul az égbe
végül a főisten, s a leány ligetét megutálja:
bűne tanúi a fák! Siet és tegzét odahagyja
kis híján, nyilait s íját, mely lóg a faágon.
Jön ragyogó csapatával a szűz Dictynna⁷ a bérces
Maenalonon, büszkén, hisz sok pompás vadat ejtett,
s mert meglátta a lányt, odahívta. De az menekült, mert
attól félt, Jupiter maszkírozhatta magát el.
Ám meglátta a nimfacsapat csacsogó közeledtét:
nem lehet ármány ez! S beleolvadt szűz seregükbe.
Jaj, de nehéz leplezni: az arc ki ne vallja a vétket!
Földre szegett fővel baktat, nem, mint ahogy eddig!
Régen az élen járt, s társként kísérte az úrnőt,
most hallgat, s pirul is, s ez felfedi: vérzik erénye!
Hogy már nem szűz, azt vagy ezer jelből kitalálná
könnyen az istennő, s már sejti a nimfasereglet.
S íme, kilencedszer kerekült ki a holdnak a szarva,
testvér napfénytől pilledten az isteni úrnő
némi vadászat után hús berket lelt, csobogó, lágy
kis patakot, homokos partját nyalogatta vizével.

⁶ Iuno, Iupiter felesége.

⁷ Diana újabb neve.

Dícsérgette a berket a lábát dugva a habba,
dícsérgette az árt és szólt: „Itt senki se láthat,
mártózzunk meg meztelenül habözönbe merülve!”
Parrhasis⁸ áll vörösen. Vetkőzik közben a többi.
Ő totojászott csak, de a leplét végre letépték,
és a pucér testén látszott dudorodni a bűne.
Áll rémülten, ölet a kezével leplezi bőszen,
Cynthia⁹ ráförmed: „Szűz forrásom be ne mocsold!
Szent ez a víz!” És elkergette a nimfacsapatból.
Jól sejtette a Mennyrázó tisztos neje mindezt!
Várta az alkalmat, hogy iszony bosszúja lesújtson.
Nem volt késlekedésre idő, fattyút szül az ágyas,
(Juno bár fájlalja, de) megszületik fia, Arcas.
Forr az epéje, ahogy ránéz, vizslatja az asszonyt:
„Ronda ribanc! Ez kellett még! Ez túl sok a jóból!
Még gyerek is! Nyíltan bizonyítja szülésed a férjem
kéjgéseit, és rám hozza megint csak a szégyent!
Megkapod azt, ami jár! Szépségedet elveszem immár,
mely, te galád, neked és Jupiternek is édes öröm volt!”
Így szólt és a haját megtépve lelökte a porba,
karját égre emelte a lány, könyörögve esengett:
ám ez a kar mancs lett, feketéllő szőr lepi sűrűn,
görbül a kéz, horgas karmok meredeznek az ujján:
már lábként szolgál! Gyönyörű száját Jupiter még
dícsérgette, de most eltorzult medvepofává.
Hogy ne esenghessen, s kérlelni ne tudja szavakkal,
lányhangját veszi el: dörmög, durvult dühe dörren,
félelmet keltő a rekedt és durva torokhang.
Emberi elméjét őrizte azonban a medve,
nem múló kínját jól jelzi, ahogy nyög, ahogy sír,
bár keze mancsá vált, fölemelte a csillagos égre,
bár szava nincs, mégis Jupitert vádolja, a hűtlent.
Hányszor kódorgott, nem lelt nyugodalmat a fűben,
egykori háza előtt, a saját földjén fut a lába!

⁸ A Parrhasiából származó Callisto más néven.

⁹ Diana újabb neve.

Hányszor kergették a kutyák föl a bércre csaholva,
 bárha vadász volt, most a vadászok elől menekülhet!
 Hogy már medve, feledte, iszonnal félt a vadaktól,
 s nőstényként a hegyekben a hím medvét kikerülte.
 Farkasfalka ijeszti, pedig köztük van az apja!¹⁰
 Jött a Lycaon-sarj Arcas, nem sejtve, hogy anyját
 látja! Kamasz lett már, háromszor öt éve virágban,
 s persze, vadászni akar, s a vadászhaló-feszítéshez
 alkalmas helyeket fürkészt erylmanthusi¹¹ fák közt.
 Anyjához közelít, aki Arcast nézi kitarván:
 mintha felismerné! Hátrál a fiú, menekülne,
 megrémíti a szem, mely rászégeződve kivillan,
 s vészjóslón bámul! Miután közelebb jön az anyja,
 ó, a bolond, gyilkos nyilvesszőt szán anyaszívbe.
 Végül a főisten nem tűri a bűnt el, a szárnyas
 szél szárnyán fölkapja a nőt s a fiát a magasba:
 csillagkettőssé változnak az éjjeli égen.
 Felmérgedt Iuno, meglátta a nőt, ahogy izzik
 csillagözön közepén, s lemerült Tethyshez, az őszhöz
 s Oceanushoz, a vénhez:¹² az istenek is becsülik rég
 mindkettőt. Jöttének okát bőszen magyarázza:
 „Égi királynőként, hogy mért szállottam a vízbe?
 Hogy mi okom volt rá? Újabb nő trónol az égen!
 Hogyha az éjszaka majd bakacsinba takarja egünnket,
 meglátjátok a két új csillagképet, a bűnét,
 szörnyen fáj nekem ez, nem tóditok, magasán van,
 ott, hol a tengelyt legszorosabban fogja az égöv.
 Él-e ki még retteg megsérteni égi hatalmam,
 hogyha a megtorlás hasznára van úgyis a végén?
 Mekkora nagy tettek! S a hatalmam súlya milyen nagy!
 Ember nem lehetett – istennő lett! Ez a művem!
 Bűnéért jutalom! Lám, ennyit is ér a hatalmam!
 Medvepofáját emberivé mért nem teszi újra?

¹⁰ Lycaon (Arcadia királya és Callisto apja) farkassá változott. Történetét Ovidius az előző könyvben mesélte el.

¹¹ Hegység Arcadiában.

¹² A tengerhez és az óceánhoz.

Argosi szép Íót már egyszer visszacsinálta!¹³
Mért nem kerget el engem, a nászágyába ha ő kell?
És az apósának mért is nem tartja Lycaont?
Hogyha netán hat rátok a sorsom, vén nevelőim,
majd ez a hét Trion¹⁴ itt sose lássa a kék habok árját,
tűnjön a csillagzat, mely bűnéért van az égen,
szent és tiszta habokban a cafka ugyan ne fürödjék!”

CSEHY ZOLTÁN fordítása

¹³ Io történetét Ovidius már korábban elmesélte: a lány előbb tehénné változott, majd később visszanyerte emberi alakját.

¹⁴ A Nagymedve-csillagkép csillagai.

MIT REJT A KŐ

„nekem inkább Maillol”

mint egy csepp, sima
majdnem semleges
a felszín nyugodtnak tűnik, mert zárt
hézagmentesíti az önmagába roppanó erő
a test fala nem ereszti át az érzelmeket
takarékos közlései mögé nem látni be
idealizmusba rejtett fatalizmus
félelem a szabadságtól
kívülről uralt anyag
mégis, mintha önfegyelme volna
mint egy franciakert nyírott bokrai
formák harmóniája
egzisztenciális szorongás a lágy hajlatokban
a nagy formátum biztonsága
ballaszt

mélysége és felszíne közt nincs távolság
nem hűl ki, mire ideér
nem csendesedik le, mire ideér
nem simul el, mire ideér
nem ér ide: jön
majdnem esetleges, ahogyan
több időt tölt a tévedésben
mint az igazságban
tapogatózik, bolyong az anyagban
hibátlanul képezi le a hibát
addig is rejtőzködik, amíg faggat
a viszontagságos felületekből visszaépül
konfliktus nélkül nem áll össze
darabokból van
nem fedi el illesztéseit

„nekem inkább Rodin”

BONTÁS

a rozsdamentes acélpenge villog
amint ártatlanságától foszt meg
egy hatvanéves könyvet
az alacsony téli nap besüt, átvilágít
a tölgyfalevél-formájú vízjelen
mintha levélkéssel nyitnék fel megannyi
borítékot: „saját érzelmeim is dolgok,
mik velem megesnek” – olvasom
ezt a példányt még senki nem lapozta
a versek fordítója rég halott
az özvegye még él, neve a csengőn
a szomszéd utcában, őt nem láttam sosem
a villanyt látom égni egy szobában
hol jó és rossz történetek elegyedtek
csak a kés egyértelmű, a penge
a szeletelés mégsem ettől válik
azzá a jóvá, ami velem és Pessoaival
ebben a pillanatban éppen megesik.

TRINTIGNANT-OK A VILLAMOSON

egy középkorú férfi a kocsi elejében
az oszlopot támasztotta,
és kinézett az ablakon.
a profilja, a göndör, ősz haja
az idősödő színészre emlékeztetett,
abból a korszakából, amikor már
nem a tenyérbemászó igyekezett rá le
minden gesztusáról, nem a szépfiú,
aki meg akar felelni, hanem a szép ember,
aki megfelel. mert beletörődött,
hogyan lehet. megállapítottam még,
hogyan sokan olvasnak az utasok közül,
ez egy ilyen vonal, itt nem hányják le

az ember cipőjét, nem ordítják az arcába,
hogyan tetves vagy leszbikus, nem ül szarba
a bársonyhuzatú széken. jobb környék.
elitista, mint a francia filmek.
nálam nem volt könny.
hát nézelődtem. néhány megállóval később
felszállt egy öregasszony, budai úrinő,
finom vonásokkal, leült a kocsik elejében,
és rám nézett sapkája alól a Szerelem
című filmből ismert öregember.
az aggódó, elveszett, mégis tartóoszlopként
megbízható tekintet: trentinyan barna
rajzszögei. az egyik profilból, kifelé,
a másik szemből, befelé.
egymás tudomásulvétele és saját
hasonlóságuk tudta nélkül,
voltak, amíg le nem szálltam.
egy halott francia színész
egy élő magyar férfiben
és egy élő magyar nőben,
egy helyütt és egy időben.

AZ ELSŐ EMBER, AKIT FÉNYKÉP ŐRIZ

Egyedül van az üres utcán.
A boulevard érthetetlenül kihalt.
1838-ban rögzítette Daguerre kamerája,
amely hét percig exponált.
Minden, ami túl sokat mozog, láthatatlanná válik.
Egy ember, akinek a lábai a legélesebbek,
feje elmosódott (hisz nézelődött,
mint minden unatkozó),
a legjobbkor volt a legjobb helyen.
Ahhoz, hogy bevonuljon a történelembe,
nem kellett mást tennie, mint várni,
hogy kifényesítsék a cipőjét.

Karsay Magdolna

„FÉLTÉM TŐLED
S BÁMULTALAK,
MIDŐN BESZÉLTÉL.”

OLVASUNK MÉG PETŐFIT?

A Petőfi-émlékév alkalom új projektekre, a Petőfi Irodalmi Múzeum múzeumbusza a terv szerint több mint 200 települést készül meglátogatni.¹ Margócsy István tanulmánya² Illyés Gyula Petőfi-képét és a -kultuszt elemzi-értelmezi, és a Válasz Online podcastjában³ – az ember lánya ilyenekkel teszi elviselhetővé a „láthatatlan munkát” – a műsorkészítők és Margócsy professzor úr kétséget kizáróan állapítják meg, hogy ha van „magyar költő”, akkor az Petőfi Sándor. Bizonyára. A Petőfi-kultuszból lett volna alkalom bőven kivenni a részem: Nagybányán obligát pillanat március 15-én koszorúzni az Arany Sas falán az emléktáblát, és a városomtól mindössze hét kilométerre levő Koltó zárandokhely: a magyarországi turistabuszok ki nem hagynák a mézeshetek helyét, somfát, kőasztalt stb. Ugyanitt minden szeptember elején Petőfi-émlékünnep: koszorúzások, ünnepi istentisztelet, versmondás, Dancs Annamari- és Szalóki Ági-koncert, híresebb és kevésbé híres, netán máshova már nem hívott művészek előadása, politikusok pofavizitje, kürtőskalács és miccs. Minden, mi szem-szájnak, léleknek ingere. Megérne egy irodalomszociológiai tanulmányt, hogy az eseményekre elzárándoklók mikor olvastak Petőfit, van-e kedvenc verssoruk, és miért gondolják, hogy Petőfihez illik az ilyenféle megemlékezés, hogy mit is kívánnak meg- és átélni ezeken a koltói napokon, kinek miért van igénye efféle megemlékezésekre.

„Egy régi kérdés arról képzeleg, mit csinálna a lánglelkű költő, ha élne. A gyors válaszok könnyen kínálják magukat, alig menti őket, hogy zárójelbe tesszük (magunkat).

(Ha élne, már rég meghalt volna. Javítás: belehalt volna. – – – Disszidálna. Füstbe menne. Gallyra. – – – Kiállna a Lépcsőre szavalni: Talpra magyar! Javítás: Sándorkámmégegyszeronéthyotalpramagyaramikrofon végett. – – – Indulna a szavazáson. Kibukna, mint rendesen, szabadszállna. Ezt még lehetne pontosítani, ha lehetne. – – – Az *Új Tükört* szerkeszteni, hol egyetértene szerkesztőtársával, hol nem. – – – József Attila-díjas volna. – – – „Petőfi?... Hogy mit csinálna?... Hát amit mindenki!” (De mit csinál *mindenki?* Erre nehéz válaszolni.) – – – Ránk borítaná az asztalt. – – – „Kérdezzék meg Bem apót!” – – – Ún. publikációs gondokkal küzdene, nyilván. Túl ilyen volna és túl olyan; Petőfi *túl* volna. – – – Rossz a kérdés. *Elgondolhatatlan.*)⁴

Esterházy Péter szerint kétségkívül légtornász volna Petőfi. De hát a lánglelkű nincs köztünk, nem tudhatjuk, mivé lett volna. Mindössze 26 volt, amikor meghalt, és láttunk már nemcsak karón varjút, hanem sziporkázó tehetségű költő(ke)t, aki(k) pozícióért, jó pénzért, megvalósíthatatlan álmokért került(ek) messze az ígéretes pályakezdéstől. Lehet, örülne a kultusznak, boldogan vadászná az ösztöndíjakat, elfogadná a kiténtetéseket, esetleg beülne valami jó kis kuratóriumba, elnök lenne, vagy egyenesen kultúrminiszter. Minimum nemzeti tanácsadó. Ami a költői önmenedzselését illeti, abban – írják, mondják – igencsak talpraesett volt, politikai próbálkozásaiban viszont kudarc érte. Nem lehet politikus(jelölt)ként azt mondani, amit gondolunk, és nem lehet a választókat kritikával illetve nyerni. Milyen kortesbeszéd már ez: „Becsületemre mondom, hogy ti nem vagytok remek emberek, vagy eddig legalább nem voltatok. Március 15-éig az egész Magyarország nagyon szolgalelkű, kutyaalázatosságú ország volt és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utósókhoz. Gondoljatok csak vissza arra a Szluha kapitányra, hogy süvegeltétek, hogy csúsztatok-másztatok előtte. Ah, ha eszembe jut, még most is szégyenlem magamat a ti nevetekben. A zsidók hajdan Mózes idejében az isten helyett egy arany borjut imádtak, de ti még lejjebb sülyedtetek, – ti egy ólomszamarat imádtatok. Azonban ez az idő lejárt, és remélem, hogy lejárt mindörökre. Föl-emeltétek fejeteket, s fölteszem rólatok, hogy soha többé meg nem hajoltok semmiféle ember előtt a kerek világon. Az isten az állatnak teremtett négy lábat, az embernek csak kettőt, azért, hogy egyenesen járjon, és embertársainak egyenest a szeme közé nézzen, – mert az ég alatt minden ember egyenlő, egynek sem szabad másokra lenézni, egynek sem szabad másokra fölnézni. Nem ismerek magamnál se kisebbet, se nagyobbat.”⁵ Hogy lehetett volna, hogy lehetne így választást nyerni?! Így aztán nem hiszem, hogy

a kultúrminiszterséget komolyan gondolhatjuk, lásd mint fent: elgondolhatatlan. Képzeljük el inkább örök ellenzékinek, jobban illenek hozzá.

A lánglelkű nincs köztünk, itt vannak viszont a tiszteletes és egyéb fontos úrék, akik a nyájhoz szólnak Petőfi ürügyén. Vajon mit szeretnek ők az életműből? Miért fontos nekik a költő? Belenéztek egyszer is abba a tükörbe, amit Petőfi tartott eléjük? Vagy az a fontos, hogy a magukét mondhassák a kultusz kínálta alkalmakkor? Itt vannak, ők megszólíthatók (lennének). Vajon mit gondolnak *Az apostol* indulatáról, kritikájáról, keserű iróniájáról. Mit a maguk szerepéről abban a több mint 170 évben – majdnem két évszázad! –, mióta a lánglelkű azt írta róluk, amit, és kirázza-e őket a hideg attól, hogy vajon mit ír(hat)na róluk ma, a mai állásfoglalásukról, szerepvállalásaikról?

„De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parókia.
[...]
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen művekben? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert aki isten legszebb adományát
Meg nem becsüli,
Magát az istent sem becsüli az!”

Nem mintha mi megúsznánk, Szilveszter igencsak elveri a port rajtunk, és látjuk, hogy azóta se nőttünk fel, hiába, hogy Szilágyi Domokos is arról írt, hogy egyszer majd kinövi a koszos emberiség a rövidnadrágját.

„Ez hát a nép!” [...]
Nincs mit csodálni, ősidőktől óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.”⁶

Megszólíthatókként itt vagyunk mi is, magyartanárok (igen-igen, tudom, hogy mi is belenézhethünk a „Diligenter frequentáltam / Iskoláim egykoron, / Secundába ponált mégis / Sok számár professorom.”⁷ tükrébe), akiknek az a munkánk, hogy Petőfiről (is) beszéljünk, kialakítsunk valamit, amit jobb híján nevezek most közös szövegkultúrának. *Az ember tragédiája*, a *Sátántangó*, Huxley *Szép új világa*, Vonnegut *Az ötös számú vágóhídja* vagy Janne Teller *Semmije*, a XX. század háborúi, a holokauszt, a szocializmus kudarcra után, a mostani orosz–ukrán háború nyugtalanító közelségében mi – Petőfi barátjával szólva –, az istenadta nép és a magyartanárai mit gondoljunk magunkról és arról, amivel szembesít a költő? Van-e érvényes üzenete a lánglelkűnek? Lehet-e komolyan venni romantikus lobogását? Lehet-e még bármiféle Kánaánban reménykedni? Lángoszlopban? Érvényesek-e még azok a vágyak, amelyeknek a beteljesedése a Kánaánt jelenti? A bőség kosarából jut-e mindenkinek, egyáltalán kell-e, hogy jusson? Mi a helyzet a törvény előtti egyenlőséggel, a szellem napvilágáról nem is beszélve? Vagy Hararinak van igaza, aki szerint a mai demokráciába és emberi jogokba vetett hitünk ugyanolyan örökség lesz majd a jövő generációinak a szemében, mint ahogy mi ma a kereszties hadjáratokra gondolunk? Mit szólna ehhez a lánglelkű? Amikor tízezerszám mennek el magyar fiatalok, és lelnek új otthonra Japántól Ausztráliáig, van-e üzenete annak, hogy „itt boruljon rám a szemfödél”? Vagy annak, hogy „ott essem el én”? Úgy érzem – a rossz perceimben –, hogy alig érvényes bármi is az akarásból, elkötelezettségből: Szilveszter önfeláldozása teljesen értelmetlen, egy mániás megszállott kudarcos életét olvassuk, miközben kényelmetlenül is érezzük magunkat, hogy márpedig lelkesedni így kellene. Az viszont, ami körülöttem lett, leginkább „Egy örült, rémülésteli, / Zavart ész meséjének” olvasható. Ez igen, ez érvényes. A többi? Megmagyarázzuk, elmondjuk: így gondolta, komolyan gondolta, hiteles. Az akkor egy ilyen rendkívüli pillanat volt, és Ottlikkal is példálózunk, hogy lám, 1956 is ilyen élmény: a ronggyá vált

élete senkinek se drágább, mint a haza absztrakt becsülete, a visszanyert emberi méltóság.⁸ De ehhez ott kell lenni: '48-ban, '56-ban, '89-ben.

A 2020-as év romániai adatai szerint 3,6 házasságra jutott egy válás. Az adatok a létezésünk valósága számokban. Tapasztaljuk, hogy egyre több az olyan diákunk, akiknek a szülei elváltak. Lehet-e hitele számukra a síri világból feljövő alaknak, aki majd leviszi az özvegyi fátyolt, mert akkor is, ott is? Özvegyi fátyol? Kis kultúra- és divattörténeti előadás kéretik. Egyáltalán, gondolkozunk-e azon, amikor az iskolai tananyagot összeállítjuk, hogy 15–18 éves tiniknek mennyire gondja az öregedés, a halál? Azzal vigasztalom magam és őket, hogy ez olyan, mint az oltás: most találkozol vele, és amikor „elkapod a bajt”, emlékezni fogsz rá, könnyebben megbirkózol vele, és közben azt remélem, hogy hátha nem oltásellenes szülők gyerekeivel van dolgom...

Lehet-e ma az *Egy gondolat bánt engemet...* vagy a *Bizony mondom, hogy győz most a magyar...* vízióit vigyorgás és/vagy kétségbeesés nélkül olvasni/olvasatni Karinthy után, vagy komolyan gondolja-e valaki a *Háború és béke* vagy *A 22-es csapdája* után, hogy bármilyen csatában érdemes lenne elesni? Hogyan alakítja a Petőfi-portrékat Háy János, aki szerint: „Ő az, akiről mindent el lehet mondani, és az ellenkezőjét is. Összeférhetetlen volt, egy egoista barom, önző és nagyképű, s persze emellett szerény és visszahúzó-dó, hallgatag, a társasági működésben teljesen járatlan vagy ügyetlen. Öntörvényű, aki köp mások véleményére, és persze pitiző szervilis [...]”⁹ Ezt akkor érdemes komolyan venni, foglalkozni vele, vagy üssük el azzal, hogy a polgárpukkasztó kortárs polgárpukkasztónak akarja láttatni nagy elődjét? Vagy a tudósnak van igaza, aki ironikus hangnemben semmisíti meg Háy nekibuzdulását?¹⁰ Kik vagyunk mi, és hányan vagyunk a „szakmán” – jelentsen ez bárkit, aki „hivatásos olvasó” – kívül, akik valamit is gondolunk Petőfiről? Beszéljünk-e arról, milyen volt az ember Petőfi Sándor? Nem kell, elvileg. Bár sokan nem értenek egyet, én szeretem azt a gondolatot, hogy nem érdekes, ki volt az ember, akié a szöveg, amelyikről beszélni érdemesnek tartjuk, lásd „felejtse el arcom romló földi mását”.

Még néhány hét, és újból megkínálom a diákjaimat Petőfivel, *Az alföld* szépségeivel. Csakhogy hol vannak már a ménesek, a gémeskutak, a vályúk? Ki az a 2022-ben iskolába járó gyerek, aki látott ilyet, igazit? Vályú? Mi az? Komolyan gondolja valaki, hogy az a gyerek, akinek a *zordon, vadregényes, róna, délibábos, kolompol, gulya, gémű, vályú, ménes, kurjantás, tanya, királydinnyés, vércse, árvalányhaj, szamárkönyér, orma* szavakkal gondja van, fog valamikor is Petőfit olvasni a maga öröme, miután ekkorát kell az is-

kolában küszködni egyetlen vers szavaival? Ha azt írom ide, hogy ma már a legtöbb diákom azt se tudja, amit mi még mindannyian fújtunk, hogy miben is táncol Petőfi Sándor, lehet, el se hiszik. Petőfi Sándor már a mondókából is kikopott. Sőt, mondóka sincs, kiszámoló se, valami más van. Ne tévesszen meg bennünket a buborék, amelyben élünk, a magyar szakosok csoportja, szerkesztőségi kollégák, netán magyartanár kollégáink gyerekei! Akit a sznobság leggyengébb fuvalma se simogatott meg, kilencedik osztályban hetyke-őszintén méltatlankodik: megint Petőfi?! Hát mit akarunk vele? Rég meghalt! Bizony így, pedig koltói gyerek, igazán nevelhette volna őt a sok-sok Petőfi-ünnep.

Nos, a holt költők társasága kevés sikert arat, nemigen nevel olvasókat, és mostanában már azzal se találkozni, hogy üvegesen csillogó szemű bácsik mulatozások hajnali elérzékenyülésekor anyukájukra emlékezvén rázendítenének, hogyaszongya Kislakááállaaaa... Így látom, ezt látom. Nem tudok miben reménykedni, szomorúságomban arra jutok, hollywoodi megoldás volna jó: talán ha Mr. Keatinggé lenne minden magyartanár...

JEGYZETEK

¹ <https://pim.hu/hu/petofi200-muzeumbusz>

² <https://www.holmi.org/2009/08/radics-ket>

³ <https://www.valaszonline.hu/2022/06/09/margocsy-istvan-petofi-sandor-podcast/>

⁴ <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00056/esterhazy00080/esterhazy00080.html>

⁵ <https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/valaszta.htm>

⁶ <https://mek.oszk.hu/07500/07588/07588.pdf>

⁷ *Petőfi költeményei*. Budapest, Helikon Könyvkiadó, 1989, 148.

⁸ <https://mek.oszk.hu/01300/01339/01339.htm>

⁹ Háy János: *Kik vagytok ti?* Budapest, Európa Könyvkiadó, 2019. 95. o.

¹⁰ <https://www.es.hu/cikk/2019-05-31/margocsy-istvan/kisebbsgeben.html>

Novák Éva

KIVÁLNI, ELVEGYÜLNI

A *Harold és Maude* című film egy húsz év körüli, halállal játszó fiú és egy nyolcvanéves, koncentrációs tábort túlélő nő másokkal nem törődő, különleges, a többi embert megbotránkoztató kapcsolatáról szól. Akaratlanul válnak ki környezetükből, de tudatosan nem törődnek mások visszajelzéseivel.

Élhetjük-e senkit meg nem bántó, senkire nem ártalmas életünket egy adott társadalomban úgy, hogy nem törődünk mások véleményével, közömbös számunkra, hogy elfogadják-e, befogadják-e vagy elutasítanak, annak enyhe vagy szélsőségesen durva eszközeivel? Ha vetünk egy pillantást az alacsonyabb rendűnek tartott állatokra, látjuk, hogy számtalan meghökkenető történet zajlott le és zajlik Walt Disney-sen ebben a cseppet sem Walt Disney-s világban, kiskacsa és kutya, ló és macska kötnek örök barátságot, hosszasan sorolható, hogyan lépik át fajuk határait a tudatlan állatok, a többiek nemtetszésével parányit sem törődve. Kisvárosban felnőni évszázadokkal ezelőtt, és megtapasztalni, milyen megítélés és elítélés alá került minden olyan ember vagy emberi kapcsolat, aki, amely minimálisan akár, de eltért a szokványostól, indokolhatja-e a szimpátiát meghökkenető történetek, kapcsolatok, viszonyulások iránt? A pletykák kisvárosi hálózatán fennakadt minden hír, egyaránt susmorogtak azokról a szülőkről, akiknek fogyatékos gyermekük született, a parókás fiúról, akit lánnyal (sem fiúval) nem láttak soha, a különleges betegséggel küzdőkről, a titkok övezte, regényesen hézagos élettörténetekről, a túl rövid szoknyát viselő lányokról, a túl hosszú hajat viselő fiúkról, egyszóval más szemmel néztek rájuk, működött egyfajta, kisvárosi punnyadtsággal átítatott elutasítás, amelyről még csak nem is sejteni, az érintettek hogyan élték meg.

Az óvodákban, iskolákban felnőttektől tanult gúnyversikékkal frusztrálták azokat, akik nem hasonlítottak az átlaghoz, a többséghez, kiríttak valamivel, az alkatukkal, a hajuk színével, a beszédükkel, bármilyen jellegzetességgel. Azoknak, akik sem a frusztrálók, sem a frusztráltak közé nem tartoztak, meg sem fordult gyermekként a fejükben, hogy most valami ocs-

mányság szemlélői (ahogyan az amerikai filmekből ellesett stílust majmoló, éppen most fiatalok lúzert kiabáló és mutogató stílusát sem ítéli el megfelelő számú és hatású hozzászólás).

A mások, a tömegtől valamilyen eltérést mutatók, a másként viselkedők, a másként gondolkodók évezredek óta tartó, közismert tortúrái mitől tartanak vissza? A felsős iskolai évfolyamokat visszatartja-e az ugratásoktól, hogy alsósként milyen durvaságok áldozatai voltak, az „öreg” katonákat, hogy újoncként milyen megalázó tettekre kényszerültek? A kicsúfoltat visszatartja-e, hogy egy közösség kiszemelte, másik célszemély kicsúfolásában ne vegyen részt? Miért tűnik fájdalmasan primitívnek ez a szűkös felosztás, bántalmazókra, bántalmazottakra és a vétkesek közt hallgató cinkosokra?

Afrikában a vörös hajjal születetteket, az ikreket, az albinókat a mai napig megfoszthatják a testrészeiktől mindenféle varázslások szellemében, vagy kiűzhetik őket a közösségből. A mai napon, és mindegy, melyik év melyik hónapjának melyik napján írom ezt, fajuk miatt (belegondolni is abszurd, az emberi faj faji háborúkat képes indítani saját fajához tartozók ellen) és vallásuk miatt (mintha bárkinek az istene felhatalmazna bárkit mások istenének legyőzésére) számtalan népcsoport indít háborút más népcsoportok ellen, a kulcsszó mi más lehetne, mint a másság.

Hódítók és meghódítottak küzdenek egymással évezredek óta, utóbbiak kiválni és elvegyülni készítését keményen próbára téve. Kálmán Márta, aki a létezés többféle módját megtapasztalta, írja *Örökség* című könyvében: „Az asszimilációnak nem kell feltétlenül felejtéssel, ősök és múlt megtagadásával járnia. Nem szükségszerű olyan formában feloldódni, hogy ez az értékek megsemmisülésével legyen egyenlő. Nem szükséges az általános jóhoz–rosszhoz való alkalmazkodás erőltetése, inkább a pozitív vonások átmentése a nagy közösség számára.” Asszimiláció és szegregáció küzdelmeiről milliók tudnának közösségi és egyéni történeteket hosszasan mesélni.

Erich Fromm *A szeretet művészete* című könyvében olvasom: „Ha olyan vagyok, mint más, ha nincsenek olyan érzéseim vagy gondolataim, amelyek megkülönböztetnének, ha szokásaim, öltözködésem, eszméim a csoportmintához alkalmazkodnak, meg vagyok mentve; megmentve az egyedüllét ijesztő élményétől.” Az egyedüllét ijesztő félelme sarkallhat ámokfutókat gyilkosságokra, gyerekeket, fiatalokat olyan csoportokba való belépésre, amelyek céljaival vagy céltalanságával tisztában sincsenek, a lényeg az, hogy tartozzanak valahova, valakikhez.

Sokan azzal a félelemmel nem tudnak megbirkózni, amit a karámon kívül rekedt birkák érezhetnek, amikor látják a többiek viszonylagos biztonságát

odabent, mintha a gyenge kerítés megvédené őket bármitől. A szabadság végtelenségétől félnek-e a kintről befelé sóvárgók, vagy távoli farkasvonítástól, ki tudja? Panaszosan bégetnek hát, amíg be nem jutnak a többiek közé (bár akadnak köztük, akik a távolban vonító farkasok közé kíváncsnának inkább).

A valahova tartozni vágyás olyan domináns vezérelvé válhat emberek életében, hogy tűzön-vízen át ragaszkodnak választott csoportjukhoz, még ha kudarcossá válik is az odatartozás az idők során. C. P. Ellist, aki serdülőként lett tagja, később vezetője a Klu-Klux-Klán hírhedt szervezetének, egy vitában összehozták a színes bőrű Ann Atwater polgárjogi aktivistával. *A legjobb ellenségek* című filmben dolgozták fel történetüket, kapcsolatukat, amely odavezetett, hogy Ellis megrögzöttnek tűnő, rasszista nézetei módosultak. Keservesen kevés az ilyen „siker-történet”.

A legnagyobb félelem, állítják a lélek mélységeit kutatók közül néhányan, az elutasítástól való félelem, és hiába vagyunk már szkeptikusak a legnagyobbnak titulált félelmekkel szemben, elgondolkodtató az állítás. A bibliai történetben Káin áldozatának elutasítása miatt vált testvérgyilkossá. A történelem, a pszichológia, az irodalom, a kriminológia tele van elutasított, számkivetett alakokkal.

Érdekes látni azt is, mennyire másként tekint a társadalom azokra, akik remeteségbe vonulnak a társadalom hangyabolyából (Ben Fogle kiváló sorozata a mai „vademberekről” színes képet és változatos indítékokat mutat be). Mintha az önkéntes kivonulás megérdemelne, az ártalmatlan bolondoknak kijáró pillantásokon kívül, némi elismerést, méltánylandó, „még éppen belefér” lázadásuk miatt. A másokhoz tartozni vágyást náluk az emberektől elvonulni akarás váltja fel. „Nehezen tudta elképzelni, hogy újra nekivágjon a világnak. Néha azt kívánta, bárcsak maradhatna a gipszében örökké. Mi több, azt kívánta, bárcsak tetőtől talpig volna benne. Az emberek halkán kopogtatnának a mellén, bekukucskálnának a szemrésein. – Bent vagy? – Talán igen, talán nem. Soha senki nem tudná” – így monologizál magában Anne Tyler egyik főhőse. Egyértelműen más a helyzet azokkal, akik egyházakból, közösségekből, szövetségekből lépnek ki, térnek ki, renegáttá, eretnekké válva, kiátkozások, inkvizíciók, autodafék, népirtások tanúskodnak a következményekről.

Az emberektől elkülönülés, elmenekülés, kivonulás, elbujdosás, a remeteség az elvegyülés és kiválni akarás hiányát jelenti? Valóban szükségesek ezek az érzelmi, szellemi, fizikai motivációs és mozgásformák az emberi

létezéshez? József Attila leltára szerint: „Ha félttem is, a helyemet megálltam – / születtem, elvegyültem és kiváltam.”

Nem tudható, hány kapcsolat végét, hány az egyén és a társadalom között megkötött, hallgatólagos szerződés végét vagy már kezdetének megíusulását intézték el tömény előítéletek rendszerei, amelyeket megállíthatatlan elszántsággal építenek az emberek évezredek óta, talán megfejthető, de meg nem érthető okból, valami félreértelmezett önvédelmi reflexiótól indítatva. Ugyanazok az emberek ők, akik Andersen rendíthetetlen ólomkatonájának szerelmét a papírtáncosnő iránt gyermekként még talán elérzékenyülve hallgatták, olvasták végig, vagy *A rút kiskacsa* meséjében netán magukra ismertek.

„Az emberek közötti kapcsolatok hálózata olyan, mint egy sűrű erdő. Vagy talán maguk az emberek, ők is olyanok, mint az erdő, ösvények nyílnak bennük, egyik a másik után, ösvények, amelyek ismeretlenek maradnak mások számára, csak azoknak nyílnak meg, akik véletlenül odakeverednek” – vélte Riikka Pulkkinen.

A véletlenek talán nem véletlenek, választások inkább, döntések, odafordulások. Én vagyok az, aki választ, aki dönt. Én vagyok az, akiben eldől, hogy kiválni akar-e, s ha igen, kik közül és milyen módon, vagy elvegyülni valakik közé feltétlenül vagy változó feltételekkel. Versekben találkozhatunk markáns lényegre töréssel a kiválni és másokhoz tartozni akarás, egymást változó vagy egyidejű hullámzásaival, ahogyan Adynál is, egyszer a következő sorokkal: „Én magamért vagyok s magamnak. / Akkor is, hogyha nótát mondok”, másszor a „Büszke kárhozók, eldobhattok százszor, / A lelkem százszor utánatok oszon”. Hogyan szabadulunk az egyedüllét ijesztő élményétől?

A születésünkkor készen kapott családon és hazán kívül, életünk legfontosabb, legközelebb szereplői, emberek, nézetek, elvek (elvtelenségek), eszmék közül mi választunk. Választásaink következményeivel gyakran nem számolunk, mert közel sem vagyunk olyan logikusan gondolkodó, tudatos lények, ahogyan egyesek híresztelik. Szembesülésünk feltárja, hogy normáink egyeznek-e családunk vagy az adott társadalom elvárásaival, esetleg módosításra ösztönöznek, vagy lázadásra. Megélhetjük, hogy „befogad és kítaszít a világ”. A világ, amelyben a ne ítéld, hogy ne ítéltess felszólítás kevesekben hagyott nyomot. Ítélezünk, kizárunk, kiközösítünk, megtámadunk másokat másságuk miatt, néha akkora dühvel, gyilkos indulattal, amely nem csillapult azóta sem, hogy az őseimbek husángokkal dobálták meg a fáról lemászó, kiegyenesedett úttörőket. „Az évek során az a meggyőződés gyö-

kerezett meg bennem, hogy mások reakciói sokkal kevésbé függnnek attól, hogy mi mit tettünk, mint attól, hogy ők milyen emberek” – így Karen Joy Fowler *Majd kibújunk a bőrünkéből* című könyvének főalakja. A kiválás–el-vegyülés párosát körbejárva legtöbbünk aszerint lehet elfogult, hogy éppen élete melyik stádiumában, kiválásában vagy elvegyülésében állomásozik.

Szeretnénk leegyszerűsíteni a világot, ennek egyik leggyorsabb módja, ha uniformizáljuk. Szeretnénk az embereket, az emberi kapcsolatokat áttekinthetőnek, bonyodalmaktól mentesnek látni, mert úgy nem kellene folytonosan mesteri rejtvényfejtők, szupernyomozók bőrébe bújni, ha a mélyükbe akarnánk látni. Túl gyakran cselekszünk úgy, mintha azért tartanánk kéznél az előítéleteket, mert időt és fáradságot takarítunk meg velük.

„Minden ember egyedi. A természet nem szereti az egyformaságot. A mező minden virága, minden fűszála különböző. (...) Az ember azonban furcsa teremtmény. Ahelyett, hogy elfogadná a sokféleségben rejlő kihívást, örömet, csodát, általában megretten tőle. Megfutamodik, vagy igyekszik egységesíteni, ami változatos, mert csak így érzi magát biztonságban” – írja Leo F. Buscaglia.

Azok elvárásai, akik helyesnek vélnék, hogy hasonlítson mindenki a másokra, beszéljen, viselkedjen ugyanúgy, valljon azonos nézeteket, csak egy apró kérdést vetnek fel: ki az, akire hasonlítani kellene?

Kiválhatnak emberek a tömegeből tudásukkal, tehetségükkel, pénzszerzési taktikájuk bravúrjaival, politikai, vallási hatalmukkal (szándékosan gonosz tetteikkel is, de erről most ne essék szó), ám bármilyen pozitív módon tűnnek is ki a többiek közül, meglepő módon az általában rögtön megjelenő irigységük mellett az emberek többségét nem inspirálják, teljesítményeik kevesek számára válnak etalonná (még milliomosok, milliárdosok közül is elenyésző számúan tekintenek példaképként maguk közül azokra, akik megkeresett vagyonukkal másokat segítenek). Charles Handy filozófus intelve: „Ne várjunk nagy emberek jövőképeire, mert kevés van belőlük. Saját magunknak kell meggyűjtanunk kis tüzeinket a sötétben.”

A huszadik század utolsó évtizedei (azé a huszadik századé, amelynek „legjellemzőbb gesztusa a kitagadás volt”) és a huszonegyedikből eddig eltelt évek azt a meggyőződést ültették el emberek többségének fejében, hogy kiválni lehet bármivel, tanulás, teljesítmény, munka nem szükséges hozzá. Andy Warhol, aki azt állította, hogy mindenkinek kijár tizenöt perc hírnév, magáról azt vallotta: „Szeretek megfelelő dolog lenni egy nem megfelelő térben, és nem megfelelő dolog lenni egy megfelelő térben” – ez a kiválás tökéletes meghatározása.

Charles Bukowski, a maga huszadik századiságával kérdezi *Vicces, nem?* című versében, miután leírja, hogy a tévében olyan arcokat lát, akik azt mondják, amit beléjük tömtek:

„ki / tette őket / oda? // nincs / semmi / más? // egy / világ, ami a miénk lehet? / egy / világ, amit megmenthetünk? // ezek nem az / én embereim? // hová lettek / az én embereim?”

Íme, az elvegyülni készítés egyik fontos akadály, a nincs hova elvegyülni, nincs olyan közeg, nincsenek olyan emberek, nem olyan a világ. Az egyedüllét ijesztő élménye. Peter Porter így éli meg: „Barátaimat kérdelem, hogyan emésztik meg a világot. / Mondják, belejössz majd, csak gyakorolni kell. / Ezért szeretnék aludni inkább.”

A kiválás akadályai is számosak, talán csak a XIX. század irodalmából találhatunk olyan regényeket (ezt megelőzően ez a téma társadalmi okokból nem igazán szerepelhetett témaként), amelyekben a szerzők főhőseik tudatos kiemelkedési törekvését írják le, happy endes vagy balul végződő történetekben. Azt, hogy a kiválási kísérletek hogyan végződtek, a társadalmi meghatározottságok mellett az döntötte el (feltehetően bármilyen cselekedet, konfliktus kimenetelét meghatározó tényezőként), hogy a kitörni vágyók mennyire ismerték magukat, másokat és a szituációt, vagy mennyire ismerték félre.

Diktatúrák alapfogásai közé tartozik (diktátorok adják egymásnak tovább, mint stafétabotot) az ellenségkép gyártása, a fogjunk össze és győzzük le együtt a kitervelten kijelölt ellenséget buzdítás, néha nincs is más az eszköztárunkban, ennyi is elég. Nincs hát szükség hosszadalmas magyarázatokra válságok kitörésekor, a többség egy okot akar, egy ellenséget, aki miatt történnek a rossz dolgok. Mi és az ellenség. Hát ki ne dédelgetné ezt a többes szám első személyt? Ki ne szeretne ebben a tömegben elvegyülni, ki akarna ebből a tömegből kiválni?

Karinthy Frigyes *Barabbás* című elbeszélésében Jézus feltámad, hogy második lehetőséget adjon az embereknek a választásra, közte és a bűnöző, gonosztevő Barabbás között. A tömeg a kit mentsünk meg kérdésre Barabbás nevét kiáltja, aztán döbbenetesen merednek egymásra, mert egyenként mindannyian Jézus nevét kiáltották.

Erich Fromm említett könyvében található az a meghökkentő megállapítás, miszerint az emberek sokkal nagyobb mértékben akarnak alkalmazkodni, mint amennyire kénytelenek alkalmazkodni. Egy fiatalon kiválni akaró, városba került ember például, amikor visszaköltözött öregén a szülőfalujába, úgy gondolta, a legjobban úgy illeszkedhet vissza, ha ismét

felveszi azt a tájszólást, amelyről évtizedekkel azelőtt leszokott. Mégsem érte el a kívánt hatást, a falubeliek nem ezt várták el tőle, nyilván úgy gondolkodtak, hogy kár volt a városba mennie, ha itt tart még mindig. Vagy a fiatalember, aki többféle csalódás után hagyta el az országot, szülőhazáját, ahol nem tudott kiválni, kiemelkedni a többiek közül. A választott ország, amelynek nyelve azonos volt az előzővel, rövid idő alatt megajándékozta némi tájnyelvi akcentussal, speciális szófordulatokkal, hangsúlyokkal, bizonyos külsőségekkel, attitűdökkel, sőt, a felfedezett vallással is. Olyanná vált, mint az ottaniak, és amit eredeti hazájában elképzelni sem tudott, beolvadt homogén provincializmusukba.

Alan Sillitoe *Születésnap* című, önéletrajzi szálakkal átszőtt könyvének főhőse egy munkáscsaládból származó, első generációs értelmiségi, író, aki rendszeresen visszajár, nem idegenként, nem kiszakadtként szülővárosába, családjához és barátaihoz. Sikerült neki, ami talán csak keveseknek, a kiválás és elvegyülés harmonikus szinkronba hozása.

Annie Ernaux *Árulás* című regényében elemzi örökös büntudatát, amit a szülői környezetből kiszakadása miatt érzett. Árulás az, amikor kilépünk a sorból, írja egy író, és nem tudjuk, igazat adjunk-e neki?

Számtalan esetben történik meg, hogy a kiválni akarás tudatossága nélkül, kortársak, utódok vagy a körülmények emelnek ki alakokat más alakok közül. József Attila Thomas Mannt emelte ki, mint „fehérek közt egy európaít”, Jeanne D’Arc, Che Guevara és mások sem tudatosan váltak ki, saját cselekedeteiken kívül számtalan együttható kellett hozzá, hogy kultuszuk kikerekedjen.

Kiszámíthatatlan, milyen körülmények kényszerítenek embereket kiválásra vagy a kiválás és elvegyülés szinte egyidejű cselekvésére, hiszen kiválásunkkal el is vegyülünk rögtön egy másik közegben. 1938-ban, egy bizonyos napon több száz embert lincseltek meg Németországban, ezernél több zsinagógát dúltak fel, gyújtottak fel, csak egyetlenegyvet védtek meg ellenük, egyetlen berlini rendőrfőnök vonult ki a rendőreivel. Janusz Korczak orvos az árvaházi, zsidó gyerekekkel tartott önként a halálba, Jane Haining skót nővér Budapesten hasonlóképpen cselekedett. A kiválás vágya inspirálta-e Maximillian Kolbe papot, hogy a koncentrációs táborban egy családos férfi helyett ő lépjen oda a lassú kínhalálra ítélték sorába? Amír Gutfreund ír le egy hasonló történetet *A mi holokausztunk* című könyvében: A koncentrációs táborban az egyik rab folyton imádkozott a családjáért. Egy másik rab, egy vagány figura, aki mindenhol feltalálta magát, még az is lehet, hogy rabsága előtt bűnöző volt, amikor látta ezt, kinevezte rabbinak, hiába til-

takozott ellene. Megkérte, hogy imádkozzon érte is, cserébe ételmezt szerzett neki, és segítette, ahogyan tudta. Egy táborbeli lopás miatt tizedelést rendeltek el, és a „rabbi” volt az egyik sorban a tizedik. A vagány figura félrelökte, és kilépett helyette a sorból, a halálraítéltek közé.

Hány ember élt az emberiség kezdete óta, akiket a körülmények hirtelen változása, váratlansága készítetett arra, hogy személyiségük ösztönösségével válaszoljanak, váljanak ki környezetükből, hány ember élt, akiknek a nevét sem ismerjük? Nem feltétlenül hősookról beszélünk, ha az adott korból, környezetből kiválókról szólunk (és nem feltétlenül pozitív kiválásokról, de azokat felejteni akarnánk úgylis), mégis elszántságról, kitartásról, olyan tiszta felismeréséről a körülményeknek, amelyek talán nem mindnyájunknak adtak, adatnak meg. Nem is feltétlenül kiválasztottságtudatról, ami például Churchillnél jelen volt, többek közt ezzel a vallomással illusztrálva: „Mindannyian hernyók vagyunk, de hiszem, hogy én selyemhernyó vagyok.”

Aki jó helyen van, nem keres kiutakat, aki rossz helyen van, mindegyik útra felfigyel. Utat választ, elvárások botlató kövein keresztül indul el. A társadalom elvárásait és saját elvárásainkat egymáshoz arányítani, nem lebecsülve egyiket sem, látszólag racionális mérlegelés, de néha elég egy mozdulat. Akár annak a fiatal parasztleánynek a levegőben röplapot elkapó mozdulata a szántóföldön, aki elolvasva a felhívást, hogy állj be színésznek közéink, csapat-papot otthagya utazott fel a még romokban heverő Budapestre, hogy híres, nagy színésszé váljon.

„Egyetlen határon sem lehet derűsen átkelni. Mindegyik megsebzti az embert” – írja Laurent Gaudé *Eldorádó* című könyvében. Elvegyülésnek és kiválásnak is ára van. De megfizetünk azért is, ha gondolatlanul toporgunk egy helyben, mert a pillanatok döntési helyzetekkel rohamoznak, nem kerülhetjük el. Elég egy állítás, máris voksolni kell, egyetértünk vagy nem értünk egyet vele, és máris besorolódunk, besodródunk valakik közé, vagy csupán a véleményünk miatt kisodródunk valakik közül.

Jeanette Winterson író szerint „Néha olyan rosszul megy minden, hogy alig élünk, aztán rádöbbenünk, hogy alig élni is jobb a magunk elképzelése szerint, mint nagystílusú élni úgy, hogy más szabja a feltételeket”. Emelje fel a kezét, aki egyetért vele!

Balázs Imre József

ÖNOLVASATOK,
MÚLTOLVASATOKHUSZÁR SÁNDOR: *MAGAMTÓL FÉLTEM ELEITŐL FOGVA*.
POLIS KÖNYVKIADÓ, KOLOZSVÁR, 2022.

A Huszár Sándorral kapcsolatos életrajzi alapadatokkal kezdem: annál is inkább indokolt ez, mivel a *Magamtól féltem eleitől fogva* önéletrajzi könyv. Huszár 1929-ben született, és 2005-ben halt meg. Prózaíróként, drámaíróként, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatójaként egyaránt ismert, de az utóbbi évtizedekben talán többet emlegették szerkesztőként: az ő esetében ez elsősorban az *Utunk* és *A Hét* című folyóiratok szerkesztését jelenti. Irodalomtörténeti értékű interjúkat is készített, amelyek már életében megjelentek kötetformában. Naplófolyama ugyancsak irodalomtörténeti értékű, noha a *Magamtól féltem eleitől fogva* ennek csupán az első, nyilvánosságra került töredéke, néhány folyóiratközlést követően: kilenc-kötetnyi napló közül ez időrendben a harmadik. A kötetet Csapody Miklós irodalomtörténész rendezte sajtó alá.

Csapody arról beszél a kötet bevezetőjében, amit magam is gondoltam Huszár Sándorról e naplóbejegyzések elolvasása előtt: hogy az ő főműve alighanem *A Hét* folyóirat. Az 1970-es bukaresti alapítástól kezdve volt a lapnak a főszerkesztője, és 1983-ban, 13 év elteltével távolították el politikai döntés nyomán, Horváth Andor főszerkesztő-helyettessel együtt, a lap éléről.

Huszár Sándor naplója hosszabb időtartamot fog át, a most kötetben kiadott rész időrendben a közepéről való. Miért ez a napló rész jelenik meg először? A kiadói döntés maga is abba az irányba tereli olvasatunkat, hogy *A Hét* megalapítását kiemelten kezeljük. 1967 és 1970 közötti feljegyzéseket tartalmaz a kötet, és nyilván sejthetjük, hogy *A Hét* megalakulását hosszas politikai egyeztetés előzte meg. Egy ilyen lapot a szocialista Romániában nem lehetett egyik pillanatról a másikra létrehozni, és mindent egybevéve,

egy-két évig tartó folyamat volt ez. A kötetben látjuk magukat az előkészületeket, később pedig az első számok megjelenését, és ami még fontos, hogy látjuk Huszárnak a pozícióját, hogy milyen helyzetből választják őt, vagy javasolják őt *A Hét*-főszerkesztőnek. Ha ez egy regény volna, akkor a cselekménye nagyjából arról szólna, hogy van egy eléggé rossz lelkiállapotban levő prózairónk a könyv elején, akit nemrég ellehetetlenítettek színigazgatóként, és folyton azon vívódik, hogy ő most éppen folyóiratszerkesztő az *Utunk*-nál, de ott is ismételtelen akadályokba ütközik. Felmerül, hogy vissza kellene kerülnie színigazgatónak, hogy talán mégis az volt igazából fontos neki.

Az *Utunk*-nál azt érzi, hogy Létay Lajos főszerkesztő nem támogatja őt, Marosi Péter döntésein nehéz eligazodnia, kiszámíthatatlanságot érez a viszonyokban. Kialakít egy űzött önképet, az az érzése, hogy ő a legcenzúrázottabb romániai magyar író – ezt többször leírja a naplójában. Objektíve bizonyára igaz, hogy több prózai szövegét, cikkét kivették vagy átírták az adott időszakban, de egyrészt Huszár rengeteget írt, másrészt ez a jelző valószínűleg többet elárul az ő egyéniségéről, temperamentumáról, mint adatszerűen a cenzúrázottságáról: éspedig azt, hogy impulzív, fejjel a falnak menő ember volt, aki nem mindig mérte fel tetteinek, szövegeinek, mondatainak a következményeit. A határokat és a korlátokat bizonyára másképp érezte, mint a kortársai, ami tűnhet naivitásnak, tűnhet impulzivitásnak is akár, de azt gondolom, hogy később éppen ezért lehetett annyira jó főszerkesztője többek közt *A Hét*-nek: mert egy olyan közegben tudta ezt a naivitást, ezt az őt előre vivő ambíciót képviselni, amelyben ez a stratégia működni kezdett. Nem volt tekintettel a korlátokra, amelyeket eléje állítottak, és most már, hogy a lap digitális archívuma pár kattintással elérhető, bárki meggyőződhet róla, hogy tizenhárom éven keresztül *A Hét* valóban színvonalas és hiánypótló lapja volt a romániai magyar kultúrának.

Az alábbiakban három dologról beszélnék. Először a könyv kontextusairól, arról, hogy milyen más könyvek között képzelhetjük el a most kiadott kötetet. Másodszor a műfajáról, a legfontosabb témáiról, és végül a benne körvonalazódó figuráról, személyről. Részben érintettem már mindegyik vonatkozást, vegyük őket sorra a továbbiakban.

A könyv számos fogódzót kínál mindazoknak, akik szeretnék megérteni azt a korszakot, amelyről szól – jelen esetben konkrétan az 1967–1970-es időszakot. Ennek az egyik ismert sajátossága az, hogy a nyilvánossága radikálisan eltér attól, ahogyan az emberek megélték. Mivel ez egy cenzúrázott, korlátozott nyilvánosság volt, szükségszerű, hogy a magánbeszélgetések vagy a privát dokumentumok, levelezések, naplók által rögzített megnyilatkozá-

sok, illetve a Szekuritáté megfigyelési dossziéiban rögzített, de valamelyest deformált források kiemelten fontosak ennek a korszaknak a megértéséhez. Ebből a szempontból Huszár naplója kordokumentum. Tudni kell róla viszont azt is, hogy ez egy szerkesztett változat, tehát egy olyan szöveg, amelyhez utólagos betoldások készültek, és valószínűleg szelekciót is működtetett Huszár, amikor előkészítette kiadásra a napló köteteit. Csapody Miklós az előszavában arról ír, hogy a '90-es évek végén ötezer oldalnyi volt ez a kiadásra előkészített naplójegyzetsor (11.). A betoldások gyakran szintén korabeliek: ebben a könyvben is vannak vendégszövegek, akár levelek, amelyeket Huszár kap, akár cikkek, amelyek valamiért jellemzik az adott helyzetet. Leginkább egyébként az újvidéki, jugoszláviai sajtóból emel át szövegeket a szerző, ami azért fontos, mert a magyarországi, felvidéki és erdélyi lapokhoz képest a jugoszláviai sajtó szabadabban tudott működni.

Az utólagos betoldásokat figyelembe kell tehát vennünk, de alapvető jellegüket tekintve mégiscsak egyidejű naplófeljegyzésekről van szó, ezért oda kell helyeznünk azok mellé a szövegek mellé, amelyeket már ismerünk erről a korról. Elsősorban a Gáll Ernő naplóját és levelezéskötetét emelném ki – Gáll abban az értelemben hasonló pozícióban van, hogy főszerkesztőként a romániai magyar kultúrának egy másik fontos lapját, a *Korunkot* szerkeszti ekkoriban. Folytathatjuk a sort Balogh Edgár visszaemlékezéseivel, illetve Domokos Géza naplóit és memoárjait is említeném, amelyek legalább részben erről az időszakról szólnak. Utóbbi is intézményvezetőként, a Kriterion Kiadó egyik létrehozójaként vesz részt a korszak intézményépítésében. A frissebb kiadványok közül *A Hét* miatt is elkerülhetetlenül összekapcsolódik Huszár kötetének történetével Horváth Andor *Életeink* címmel megjelent posztumusz írásgyűjteménye, az ő visszaemlékezéseiből egyébként Csapody Miklós átemelt egy részletet a Huszár-könyv függelékébe.

További releváns előzménye a könyvnek Bányai Éva *Sikertörténet kudarcokkal* című interjúkötete. Bányai Éva könyve arról szól interjúk formájában, hogy pont ebben az időszakban, amelyről a Huszár-napló most kiadott szelete beszél, létrejönnek új bukaresti magyar intézmények, köztük *A Hét*, a Kriterion, az Akadémiának egy kutatóintézete, a Román Televíziónak a magyar adása és még továbbiak. Huszár naplójából kiderül egyébként, hogy felkínálják számára a tévé magyar adásának a vezetését is egy adott ponton, de ő végül *A Hét* mellett dönt. A Bányai-könyv annak is nyomába ered, hogy mit jelentett akkor Bukarestbe menni ezeknek a nagyon különböző habitusú, különböző életkorú, de az új intézmények alapításában részt vállaló magyar értelmiségieknek. Huszár könyvéből kiderül, hogy a megszólított

tíz-tizenöt szakember közül, akikkel ő lapot szeretne csinálni, lényegében egyik sem akar menni. Elkezdődik a győzködés, és rendkívül nehezen jut el odáig, hogy például Földes Lászlót meg tudja nyerni, menjen vele főszerkesztő-helyettesnek. Visszatekintve bizonyára kulcsfontosságú az alapítás idején az, hogy ő elfogadja ezt a meghívást. Gálfalvi Zsoltnak a jelenléte is fontos természetesen, de Huszár naplójából az is érződik, hogy valamiféle nyomásgyakorlások, izgalmas egyezkedési folyamatok eredményeként került végül Gálfalvi Zsolt is a lap kötelékébe.

A műfaj kérdésére térve, az lehet a kiindulópontunk, hogy a napló és az önéletírás általában valamiféle öngazoló szándékot hordoznak magukban. Ha ez a műfajba már eleve bele van kódolva, akkor azt gondolom, hogy Huszár néha a sokszorosára növeszti, tehát nagyon-nagyon erősen érzékelhető nála az öngazoló szándék.

Többek között vannak olyan momentumai ennek az időszaknak, mint az emlékezetes „kettős kötődés” vita, amelyiket a Magyar Írószövetség egy rendezvénye, „ankétja” indított el, ahol arról beszéltek az Írószövetség kritikai szakosztályának szervezésében a résztvevők, hogy az utódállamok magyar szerzőinek munkássága hogyan integrálható az összmagyar kultúrába. A Huszár-napló eléggé részletesen körüljárja azt, ahogyan a magyarországi állásfoglalásra mintegy válaszként hozzászólt a kérdéshez a romániai magyar írók egy reprezentatív része – Huszár Sándor, Gálfalvi Zsolt, Hajdu Győző, Domokos Géza stb. –, és hogy milyen nyomásnak voltak kitéve akkor ezzel kapcsolatban. Huszárt utóbb rosszul érintette, ahogy ezeket a nyilatkozatokat fogadták, és öngazoló igyekezetének jelentős része, sértődései gyakran erre a mozzanatra vezethetők vissza. A naplóban részletesen elmeséli egyébként, hogy azt a szöveget, amelyik végül nyilvánosságra került, hányszor írták át vele, és hány helyen tettek hozzá az átírt változathoz képest is más megfogalmazásokat. Az ilyen szövegek reális történetéhez nyilván ez a folyamat is hozzátartozik, de Huszár újra és újra visszatér később ahhoz, hogy számára milyen fájdalmas volt, hogy a kollégák és a nagyközönség „nem értette meg”, hogy mindezt miért tette, noha többször leírta és elmagyarázta. A könyv tehát ilyen értelemben is öngazoló.

A napló műfaja másrészt kapcsolódhat egyfajta terapeutikus funkcióhoz is. A könyvben megtapasztalható a kitarulkozó jelleg: Huszár beszél például a depressziójáról, a szorongásairól, beidézi, ahogyan az ideg orvosával, Rákosfalvy Zoltánnal levelezik arról, hogy hogyan lehetne kezelni ezt a kérdést:

„Olyan orvost, amilyen neked kell, nem tudok Vásárhelyt (magamat kivéve). Neked egy-két jó barát kell, akinek felolvasod a dolgaiddat, megbeszéled stb. Vannak emberek, akiknek a hipnózis árt. Véleményem szerint most pont ilyen szókimondó uraságokra van szükség, mint te. (...) Egyébként ilyen önbizalomhiány-tüneten mindenki átesik számtalanszor, aki valamit ér.

Figyelj ide:

1. Minden reggel, ahogy felkelsz, ülj bele egy 32 fokos vízbe, és egy nagy ruhakefével – vásárolj egyet! – addig dörzsöld magad lenttől felfelé, amíg enyhén ki nem melegszel. Utána feküdj vissza az ágyba 15 percre. A dörzsölést erőteljesen kell végezni 3–4 percig.

2. Minden este – akármilyen későn – menj sétálni!

(A gyógyszerajánlatról szóló részt kihagyom.)*¹

5. Minden szombat este menj el táncolni egy lokálba, és igyál meg egyedül egy liter kocsisbort (ne mást!).

6. Minden vasárnap menj kirándulni, akármilyen az idő. Csinálj tüzet az erdő szélén, süss húst, és igyál meg 1-2 deci erőset. Este 7-re légy otthon, és fürödj meg, olyan forró vízben, amilyent elbírsz, majd olvasd a Winnetout vagy valami effélét...

Az írást egy percig se hagyd abba!” (24–25.)

Mindezeket bölcs orvosi tanácsnak tarthatjuk a humorrall együtt is, érezhető a levélben, ahogy Rákosfalvy megpróbálja felrázni Huszárt – valamelyest baráti visszajelzés amellet, hogy orvosi tanácsokat is tartalmaz. A könyvet olvasva mindenesetre valóban úgy tűnik, tényleges a szorongás, amit Huszár érez – és a naplóírás ennek oldására is szolgál.

A napló műfajából következik még egy dolog, amiben más például az emlékirathoz képest. Noha mindkettő egyes szám első személyű, és ugyanúgy a hitelességet kínálja fel az olvasónak, a naplóban változnak menet közben az emberi viszonyok. Egyik nap lehet, hogy Huszár egy olyan találkozást rögzít Szabó Gyulával, ahol nagyon jól elbeszélgetnek, szolidaritást éreznek egymás iránt. Eltelik egy hónap, és lehet, hogy összevesznek, onnan pedig átalakul a könyv Szabó Gyula-képe. A napló tehát ezeknek a szövetségeknak, az emberi viszonyoknak az alakulását is precízen mutatja, ilyen értelemben a hullámvázában akár izgalmasabb is, mintha emlékiratot olvasnánk. Csapody Miklós úgy nevezi meg egyébként a könyvet, mint napló-kollázs-dokumentum-feljegyzésgyűjtemény (11.), és amennyiben a kor-

* Huszár Sándor megjegyzése.

szakot idéző újságcikkekre, az utólagos betoldásokra is figyelünk, ez pontos leírás.

Melyek a nagy témái a könyvnek? Két nagy történet van benne: az egyik 1968, a másik *A Hét*, amelyek összefüggnek ugyan valamelyest, de külön-külön is relevánsak.

A 68-történethez az egyidejűség szempontja lényeges fogódzót nyújt, erre az utókor nem feltétlenül gondol a szemtanú-beszámoló nélkül. Utólag erről a történeti pillanatról az a narratíva a legelőbb, hogy ez az enyhülés ideje: Ceaușescu mond egy bátor beszédet, amelyet két nap múlva visszavon persze, de hosszabb távon mindez mégis egy politikai oldódást indít el. Emlékszünk rá, hogy voltak engedmények: létrejöttek a már emlegetett bukaresti magyar intézmények például. De az a szorongás, amelyet Huszár naplója híven közvetít – hogy Románia magára maradhat ebben a nagy bátorságban, amit a Varsói Szerződés tagállamainak prágai bevonulása kapcsán tanúsít –, az a 2022-es háborús történeteink viszonylatában megint aktualizálódott valamelyest, és érthetőbbé tesz folyamatokat.

Az augusztus 21-i, szerdai bejegyzést idézem 1968-ból: „Ma arra ébredtünk, hogy intervenció van Csehszlovákiában. Az éjszaka történt, mint utóbb kiderült, az este 11-kor. Reggel Földes Laci költött fel a hírrel, de ő is csak annyit tudott, hogy intervenció volt. Őt is felhívták. Azonnal felöltöztem és szaladtam a szerkesztőségbe. Irmának a lelkére kötöttem, hogy munkahelyén, a kolozsvári rádióstúdióban hegyezze a fülét. Annyi hamarosan kiderült, hogy a Varsói Szerződés öt tagállamának csapatai – a szovjet, lengyel, keletnémet, magyar és bolgár hadsereg – a hatodikat szállta meg.” (233.) Ezek után egy összefoglalás következik, hogy mi vezetett ehhez, Huszár bizonyára dokumentálódott akár utólag, akár még aznap, és a következőképpen folytatja: „Na, ezek után ébredtünk a mai napra. Mondhatom, Kolozsvár társadalmát a legnagyobb zavarodottság jellemzi. Az első, amivel szembetalálkozom, az ősi emberi ösztön: a pánikszerű vásárlási láz. Az emberek megrohanják az üzleteket, és ami van, azt mind összevásárolják. Rám azonban a legmegrázóbb hatással Ceaușescunak a bukaresti Palota-téren előrjongott beszéde volt. A reggeli lapok biztos közlik, majd idézek belőle.” (234.)

Az azonnali reakció nem az tehát, hogy Románia vezetője milyen jól megmondta, amit megmondott, hanem a szorongás, hogy itt egy hatalmas erő hat, amellyel egy őrjongó valaki megpróbál megfontolatlanul szembe szállni. A vásárlási láz is ismerős, 21. századi reflexként is. Fontos forrás ez a napló tehát annak megéreztetésére, hogy egy világpolitikai esemény ho-

gyan csapódik le az emberek tudatában, milyen kihatása lesz a kolozsváriak életére. Utólag tudjuk, hogy végül inkább a történesek pozitív oldalával szembesültek rövid- és középtávon a helybeliek.

Természetesen Huszár reakcióit befolyásolja mindaz, amiről a '67-es bejegyzések szólnak, meg a '68-as év eleje: Huszárnak nem volt pozitív képe a rendszerről, erős nacionalizmust érzékel már '67-ben. A megszűnt osztályok történeteire figyel például, amelyek már itt elkezdődnek, és valószínűleg ez is hozzájárul ahhoz, hogy ő 1968-ban nem tud lelkesedni az új politikai stratégiáért. Főleg azt nem tartja átláthatónak, hogy mit miért csinál Románia.

A könyv másik nagy története *A Hét* szerkesztőségének összeverbuválása. Ehhez az is hozzátartozik, hogy hány intézmény vezetésével hozták kapcsolatba csak a naplókötet által dokumentált három év alatt Huszár Sándort. Nem mindig világos, hogy ezekre a vezetőcserékre mennyiben lett volna esély, de tény: felmerül ebben az időszakban, hogy visszahívnák Huszárt a színházhoz, felajánlják neki, hogy vegye át a kolozsvári rádiónak a vezetését vagy a tévé magyar adását. Az *Utunknál* Létay alatt egy adott ponton elkezdett inogni a szék, és körülnézve a szerkesztőségben, Huszár neve is felmerült főszerkesztőként. Végül, mint tudjuk, *A Hét* konkretizálódott valódi lehetőségként. Huszár hezitálás-sorozatából mindenesetre láthatjuk, hogy semmiképpen sem számított ebben a közegben *outsider*nek. Megfelelő volt a származása, társadalmi pozíciója, így hírbe hozták különböző intézményekkel. A napló ezeknek a híreknek a terjedését is emlékezetesen dokumentálja – számos sorsdöntő beszélgetés informális közegben, telefonon vagy véletlenszerű találkozások eredményeként zajlik.

A „nagy történetek” mellett a naplóban van kevés magánéleti szál is, de minimális mértékben: Huszár édesapja például ebben az időszakban hal meg, a betegségéről, a haláláról is olvashatunk a könyvben. Kötettervekről is szó esik, ekkor születik Huszárnak *A Hét* mellett talán legfontosabb másik vállalkozása: *Az író asztalánál* című interjúkötet, amely az akkori romániai magyar irodalom jellegzetes körképét nyújtja.

A napló az értelmiségiek egymás közti viszonyrendszerére is kitér: ki kit utál, ki kit fúr – a kötet jelentős része foglalkozik ilyen dolgokkal. Ennek része valamelyest a nemzedéki kérdés is: a Huszáré bizonyos leírások szerint a „tisztáké”. Milyen ez a nemzedék? Van egy küldetése természetesen: a romániai magyar nyilvánosságban az 1948 utáni időszak kiemelt, fiatal káderei, akikre az újonnan berendezkedő hatalom számíthat. Ide tartozik Sütő András, Székely János, Huszár Sándor, Kányádi Sándor, Fodor Sándor,

és ki-ki a saját habitusa szerint megkapja a maga esélyeit. Nagyon sok a fiatal főszerkesztő, fiatal intézményvezető ebben az időszakban. Huszár is belekerül ebbe a közegbe, és nagyon hamar kiábrándul. Voltaképpen ez az ő másik nagy története, hogy az illúziókat kergető nemzedékének, az egyenlőség eszméiben igazán hívő fiataloknak hogyan foszlanak szét az illúziói. 1956 ehhez egyértelmű támpontot kínál.

Szerepel a kötetben vendégszöveggént egy ehhez kapcsolódó, Hervay Gizellával folytatott beszélgetés, amely benne volt már Huszár 1982-es *Sorsom emlékezete* című könyvében is. A beszélgetés kiindulópontja, hogy Hervayék, vagyis a Huszáréknál fiatalabbak voltak az individualisták, Huszárék pedig a közösségiek. Csakhogy a beszélgetés elkészülése idején, mondja Huszár, Hervayék vannak divatban. Hervay letiltotta az interjú publikálását, végül csak posztumusz jelent meg. Bizonyára azt érezte, hogy az adott kontextusban rossz rezonanciája lenne. Huszár nagyon rámenősen kérdezett, irányította volna a beszélgetést, és szeretne volna a nagy összeborulást a nemzedékek között: igen, ti voltatok az individualisták, mi voltunk a közösségiek, de most már mind szeretjük egymást. Hervay ebbe a narratívába nem akart belemenni.

Vannak még Huszárnak hasonló interjúvállalkozásai, amelyeket a kötet dokumentál. Tudor Arghezinnek küld kérdéseket, hogy az öreg, nyolcvanegynéhány éves költő válaszoljon ezekre. Arghezi udvariasan visszajelez: én már beteg vagyok, én már öreg vagyok. De igazából az lehetett a probléma, hogy politikai éle volt a kérdéseknek az adott korszakban, ami kiszámíthatatlan rezonanciáig vezethetett volna.

Témája még a könyvnek a riport műfaja: Huszár 1967–68-ban azzal akarja megreformálni az *Utunkot*, hogy közöljenek riportokat a gyárakról, a falvakról. Ez a vállalkozás viszont érdekes eredményekhez vezet. Az *Utunknál* Létaytól kiküzd Huszár egy ilyen riportrovatot, amelynek persze gyorsan megbízzák a vezetésével. Ekkor készül egy nagyon szép szöveg a Kolozsvár környéki falvakról, Györgyfalva, Bács, Kajántó szerepelnek benne. Az írás témája: hogyan élnek akkor a Kolozsvár környéki falvak lakosai, hány százaléka dolgozik az embereknek városban, milyen típusú munkákat vállalnak, az asszonyok és a férfiak között milyen különbségek vannak munkamegosztás szempontjából, mivel foglalkoznak. Akkorra már persze nagyjából arról szól a Kolozsvár környéki falvak élete, hogy mindenki bent dolgozik a városban, és az írás körüljár minden olyan következményt, ami ebből adódik. (201–220.)

A könyvismertetőm utolsó témája a személyiség. Milyen embernek mutatkozik Huszár Sándor a naplója alapján?

Huszár beletartozik az „urak” társaságába: Bajor úr, Fodor úr, (Székely) János úr, Huszár úr. Bizonyára a korszakban valamiféle korszerűtlen tartást próbáltak jelezni ezek a megszólítások. Persze Huszárra valószínűleg ez máshogyan illett, mint Bajorra vagy Fodorra. Huszár munkásközegből érkezett, a könyv is hangsúlyossá teszi ezt: a román nyelvhez, a románokhoz való viszonyát szintén a munkáscsaládi háttér, a származás felől eredezteti. Például abból, hogy a román gyerekekkel együtt szaladgáltak, játszottak az utcán, és hogy gyerekkorukban is teljesen természetes volt, hogy egymás nyelvén beszélnek az interakcióik során.

A naplóból pontosan kirajzolódik, hogy a többiek izgága személyiségű embernek tartották. Semmiképpen sem egy összeszedett, nyugodalmas habitusú ember volt az interakcióiban, és ez bizonyára félreértésekhez, sértődésekhez is vezetett. A napló tartalmaz olyan részeket, amelyek valamelyest azt mondják ki, amit azóta imposztor-szindrómának nevezünk (197–198.): amikor nem érzi az ember biztonságban magát a betöltött funkciójában, szerepében:

„Tudom, hogy ez pont így van. Azt is, hogy le kell számolnom a romantikával. A megfélemlített közösség a realitás. Az egyén megváltói késztetései nemkülönben. És ezzel az igazsággal is úgy vagyok, mint annak idején a színházból jövet a sétatéri éjszakában: belátom, hogy alkalmazkodnom kell a helyzethez, hogy irányt kellene változtatnom – és mégis megyek egyenesen tovább. (...) Nyoma van ennek a munkáimban? Hát éppenséggel van. Egy ekkor fogant, később megjelent novellaciklusban. Például. Ahol életem elsuhant húsz évének értelmét keresem. Merthogy 1948-ban léptem – úgy mond – a munka, tehát lényegében a cselekvő élet mezejére. Novellaciklusban panaszolom húsz évvel utóbb, hogy tele vagyok komplexussal. Hogy minden volt tanársegédségem, szerkesztő-kollégaságom, igazgató elvtársaságom ellenére én egy ellen-Fülig Jimmy vagyok. Emlékeznek – hogyan emlékeznének! – Rejtő Jenő hőisére, aki – a szerző állítása szerint – Hamburgban lopott egy kockás kabátot, és azóta azt hiszi, hogy úrnak született. Pedig – írom –, »én vettem az úri kabátot, és úgy viselkedem, mintha loptam volna«! És kifejtem, sok éven át mindent elkövettem, hogy belenőjék a történelem által kirótt szerepbe. De be kell látnom, hogy ez nekem nem megy. Én nemcsak ilyen-olyan cselekedeteimben, de létjogosultságomban is kételkedem. Valami különös kényszere él bennem a sietségnek.” (166.)

Nagyon jellemzőnek érzem ezt a momentumát a könyvnek, az önvalomásnak, az önképnek, és ez a szorongások bizonyos vonatkozását is nagyon pontosan megragadja. Ami mind e mellett a szorongások mellett még jellemző erre a személyiségre: egy nagyon erős egocentrikusság. Mindent saját magán szűr át Huszár, rá vonatkozó részleteket emel ki gyakorlatilag mindig minden naplóbejegyzésben, bizonyára a már említett terápiás írás-funkció miatt is.

Csapody Miklósnak az előszóbeli jellemzését idézném, hogy kívülről is lássunk rá arra, amit ő egyes szám első személyben is látott valamelyest. Csapody ezt mondja: „...tisztelték, mégis kevesen szerették legjobb barátain kívül. Mások tartottak tőle, mégis folyton kedveskedtek neki, miközben a háta mögött fennhéjázónak, gőgösnek mondták. Voltak, akik a nagydarab, tépelődő, ravasz, mégis szelíd, melegszívű, hiperérzékeny, ám nagyvonalú embert gőgösnek, hisztérikusnak, mások gorombának látták.” (14.) Ez így együtt sajátos képlet, azt gondolom, de ha valaki elolvassa a könyvet, akkor konkrétan érzékelhetővé válik egyenként is minden, amit Csapody felsorol.

Mindezek nyomán a kérdés újrafogalmazható: miért is olvassuk el ezt a könyvet? Kordokumentumként, forrásanyagként egészen biztosan hasznunkra válik. Az, hogy a korabeli döntéshozatali mechanizmusok hogyan működtek a pártban, a szerkesztőségeken belül, a cenzúra folyamatában, hihetetlenül részletesen, pontosan, legapróbb konkrét elemeiben jelenik meg. Hogyan zajlanak az egyezkedések, amikor például ráüvölt az emberre egy párttitkár? Mik a lehetőségek, hogy lehet ezt lereagálni? Huszár ilyenkor nyilván megkeresi a párttitkár felettesét, útvonalakat talál. A következő beszélgetés során már kezes bárányként beszélget vele ugyanaz a párttitkár, aki egy nappal azelőtt üvöltözött vele. Rengeteg ilyen konkrét történet jelenik meg a könyvben, főleg *A Hét* szerkesztésének időszakából. Nyilván nem kell azonosulnunk ezzel a főhőssel, aki Huszár Sándor ebben a könyvben, anélkül is izgalmas olvasmány lesz.

Egocentrikus történet, de mégis, rengeteg apró részletet tekintve, tudtam kapcsolódni hozzá. További olvasási javaslatként pedig a korszak többi tanúságtévő írásának kontextusában helyezhetjük el: Gáll Ernő, Horváth Andor szövegeinek társaságában. Ezek összességéből pedig kibontakozik egy komplex, árnyalt kép a korról.

Ádám Szilamér

AZ ELNYOMÁS
ABSZURDUMAVISKY ANDRÁS: *KITELEPÍTÉS*. JELENKOR KIADÓ, BUDAPEST, 2022.

*Aki hisz bennem, akkor is él, ha meghalt. – János 11, 25.
„Ott vagyunk mind egy szálig a Szentírásban, mondja
Anyánk.”*

Végtelenbe nyíló, tapadós aszfalton sétálok, egy kevés árnyékot csak az út két oldalán feszülő fák adnak. Néhol egy-egy pléhkrisztus, és por, mindenhol csak a finom, tapadós por. Nincs hová leülni, a talaj is ellenséges, kemény és szúrós növények tartanak két lábon egész nap. Visky András kötetét olvasva ez a gyermekkoromból származó bärägani kép jelent meg újra és újra előttem. Ugyanakkor a *Kitelepítés* mégis otthonossá varázsolja a szörnyűségekkel teli tájat. Visky kötete felszabadít, hiszen a gyermek szűrőjén keresztüli narráció valahogy békéssé teszi a munkatábor borzalmait, az ott-hontalanság súlyát, a nyár forróságát és a Crivăț pusztítását is.

Visky András autofikciója az 50-es évek romániai lágereit egy lelkész család legkisebb gyermeke nézőpontjából mutatja be biblikus–realista (vö. mágikus realizmus) eszközökkel. A nézőpont néhol kitágul, és mintha az összes testvér felől szólna, olykor kilépve a gyermeki szűrőből, a felnőtt én tudásával egészül ki, miközben a mű a Bibliára jellemző szövegtagolást használva rövid, számozott, a kötetben Dunaként végigfolyó nyitott fejezetekben mutatja be az államellenes bűnökkel megvádolt lelkész apa bebörtönzését, majd a teljes család kitelepítését a bärägani kényszerlakhelyre, a velük együtt önkéntesen bevonuló Nényuval. A *Kitelepítés* koordinátái a Partium és a Duna-Delta vidéke, Nagyszalonta és Lătești, a lelkész család és a román politikai foglyok pedig egy Visky emlékeiből megalkotott apokrif evangélium szereplőivé válnak.

Az elnyomó rendszerek abszurdok. A nagyszalontai lelkészt 1958-ban ítélik huszonnégy évi börtönbüntetésre, és mivel a család még szabadon hagyott tagjai „folytatták az ellenséges jellegű agitációt”, a „népi demokráciára veszélyes propagandát”, ezért „Anyánk mellett Ferenc, 11 éves, István, 10 éves, Pál, 9 éves, Lídia 9 éves, Máriamagdolna, 6 éves, Péter, 3 éves és András, 2 éves” számára a Belügyminisztérium elrendeli a kényszerlakhely (D. O.) kijelölését. Apánk ettől kezdve már csak a hiányával van jelen a sokszor túlélésért küzdő családban. Ebben a hiányában pedig messiási szerepkörben várják a család kitelepített tagjai. A *Messias* című fejezetben az adventi várakozás tárgya az apa megjelenése: „legyen ő az, aki eljön” – Visky evangéliumának megváltója így válik *Apánkká*.

És aki végül feltámad: *Anyánk*. A láger és a tél legyengítette, az orosz szél kifújta belőle az életet, „elviszik meghalni”, de a regényen végigvonuló, szent karaktereket érintő könnyedség, lebegés csodája Anyánknál is megjelenik: „Anyánkkal könnyebb lett az ajtó, mint Anyánk nélkül, csak úgy röpi föl felé, alig kellett megérinteni (...) izgatottan legurították a pihegő testet a szalmára, majd emelgetni kezdték az üres ajtót, nehezebb így, igen, semmi kétség, Anyánk nélkül sokkal nehezebb.” A látszathalálból aztán visszatér a szent asszonyként ábrázolt Anyánk, „egyszer csak kinyitotta a szemét, belekapaszkodott az ágy deszkájába, és felült”. Visky egyfajta biblikus realizmusba burkolja történetét, a gyerek elbeszélő naiv játékossága és a bibliai lepel együtt sikeresen éri el, hogy összességében, ahogyan azt a szerző többször is kiemelte könyvbemutatóin, interjúiban, boldog könyvet olvashatunk. Visky András alanyi elbeszélője érzékeli a sok szörnyűséget, beszívja azt, eltelik vele, és a könyv egyik csodája lesz, hogy a gyermeki látásmód és a hívő család keresztény szűrője, mellyel az olvasott történetre folyamatosan ráolvásódik egy üdvtörténet is, megszépíti mindazt. A legkisebb testvér érzékeli a hazátlanságot, érzékeli a nyelvi korlátokat, a büntetést, de mindebben a szépet, a gyermeki boldogságot ragadja meg: „*elemente dușmănoase*, ellenséges elemek, ezek vagyunk mi, legfőképpen Anyánk, szép ez a fölfelé ívelő kettőshangzó”. Mint ahogy zavarba ejt Köves Gyuri is, amiként „csak amúgy, vendégként” érkezett meg a rabságba, úgy jön létre Visky kötetében is egyfajta zavarba ejtő feszültség a lágerek tanult szörnyűsége és annak könnyedebb ábrázolása között. De nem arról van-e szó, hogy ez csak az olvasó fejében önellentmondás, míg aki átéli, annak hamar az válik a mindennapossá?

zetbe került, ahol a rabok között is rabok voltak, az anyanyelv rabjai: „nincs ki megvédje a nyelv súlyos bűnébe esett Máriamagdolnát”. Az állam nyelve itt az elnyomás eszközévé válik, az anyanyelv pedig fogva tart, miközben a román rabok számára a nyelv jelenti az egyetlen fogódzót, amibe kapaszkodva még úgy érezhetik, nincsenek teljesen kitesztítva, ellenben az oszt-rák-magyar családdal, akik „barbár migránsszármazékok”, és akiket leginkább „megsemmisítő légerekbe” kellene küldeni, de ameddig Valentina tanító kívánsága nem teljesül, marad a nyilvános megaláztatás, „felszólítja az osztálytársakat, hogy hangosan nevéssék ki, és papírgalacsinokkal dobálják meg, amikor megszólal”, így büntetve az elhibázott *ă* meg *â* hangokért.

A megpróbáltatások kétségbe vonják a mindenkori gondoskodó szerepét. A *Kitelepítés* Andrása viaskodik a hittel, ugyanakkor egyedüli kapaszkodóvá is csak a Biblia mindennapos felolvasása, a szöveg elhangzása tud válni, ami által a család tagjai kiemelkednek a valóságból, és pillanatnyilag a Biblia felszabadításában képesek létezni. Az elbeszélő pedig egyre inkább azonosul a szent szöveggel, és bibliai nyelvezetet kezd használni, mintha ebbe menekülne a magyar-román elnyomó profanitásából: „ne valázz!, ne lőnpedigezz!, ne mikoronozz!, mondják a testvéreim, ha olyan történetet mesélek, amit csak én tudok”. Ebben a passzusban pedig mintha egyféle ars poeticát fogalmazna meg az elbeszélő, vagy mintha a szerző szólna direkte az olvasóhoz írói szándékairól: „Megértem Istent, hogy nem tud ellenállni a történetek megszépítésének, de itt nem erről van szó mégsem, hanem a rendelkezésemre álló szavak ürességéről, valaki megfosztotta őket a jelentésüktől, ezért aztán sokszor el kell mondanom ugyanazt a történetet, hogy valami legyen belőle mégis, nem tudok pontot tenni a mondatok végére, mert nincs is végük.”

Szabadság a láger után sincs. Mintha a kitelepítés életfogytig szólna. „Lehet, hogy a szavaknak és a mondatoknak egyedül a láger ad értelmet”, a szabadságot pedig a kiengedés után sem érzékelik. „józséfházi minthaszabdság”, állapítja meg András, miközben az apja cellájába vágyakozik. A szabadság itt tehát nem egzisztenciális kérdés, sokkal inkább a jézusi tanítás parafrázálásaként jelenik meg, melyben Jézus önmagát jelöli ki az útnak: „Ahol én vagyok, ott legyetek ti is.” (János 14:3)

A regény végén elmarad a feloldozás. A mű nem ér véget a kitelepítés történetével, tovább folytatódik a cselekmény. *Apánk* hazatalál, András felnőtt, a látássérült testvér is visszakapja látását, látszólag visszaáll a világ rendje a könyv utolsó ötven oldalára. És bár talán hangulatban és témában elűt a kötet zárata a regény fő eseményeitől, véleményem szerint mindez szerve-

sen kapcsolódik hozzá, és összességében nem lóg ki. A cím is jelzi, a regény *kitelepítése* nem ér véget a légerekből való kiengedéssel. Az állam szemében a volt foglyok továbbra is másodrangú állampolgároknak számítanak, a német lakosokat eladják, „nem leszünk szabadok sosem, gondoltam”, állapítja meg András, miközben belenő a katonaságba, ahol egy újratermelt, társadalmilag elfogadott kitelepítésbe kerül vissza, a *minthaszabadságból* újra a konkrét elnyomásba, ahol aztán a rendszer látszólag végleg bedarálja: „Egy hibátlanul működő gépezet alkatrésze lettem, megtaláltam a helyemet, önmagamamat végképp elveszítve.”

Mit lehet még mondani Visky András nagyszabású regényéről? Talán illik megemlíteni, hogy a *Kitelepítés* a közelmúlt legfontosabb kötetévé vált, hogy a különféle toplisták elején szerepel, hogy elismerően beszélnek róla olvasók és kritikusok. Vagy hogy a költőként is ismert Visky mondatai szépek, elegánsak és kimértek. Vagy végezetül tényleg csak annyit, hogy a *Kitelepítést* egyszerűen jó olvasni.

Amik Annamária – György Andrea

MASZK ÉS METROPOLISZ

GARACZI LÁSZLÓ: *WESZTEG. MAGVETŐ*, BUDAPEST, 2022.

AA: Mennyire elevenítette fel a *Weszteg* a saját járványhelyzeti tapasztalataidat?

GyA: A disztópiába hajló *Weszteg* hangulata a fel-feltörő humor ellenére olyan nyomasztó, hogy engem sokkal jobban megviselt a regénybeli, mint annak idején a valós karantén. A szereplő-narrátorok szélsőségesen pesszimista nézőpontot képviselnek. Ők nemcsak a kényszerű elszigeteltség miatt, hanem alapból magányos, nagyvárosi elidegenedett ember, akiknek a járvány alatt még jobban beszűkül a tudata. A vírus miatti félelmüket, szorongásukat alkohollal oldják (miközben keresetlen őszinteséggel „funkcionális alkeszeknek” nevezik magukat), álmatlanságban szenvednek, számítógépfüggők, csakis online kommunikálnak („Mail. Viber. Messenger. Real life kilőve.”).

AA: Bár Brúnó az informatikus, mégis inkább Hajni szólamában érezhető a digitális világ térnyerése. Az online tér ábrázolásának egy-egy passzusa a nemrég kiadott *Erről nem beszélünk* című regényével folytat párbeszédet.

GyA: Garaczi, Lockwooddal ellentétben, mintha örömeit lelné a gamerszleng és a járványkommunikáció sajátos kifejezéseiből nyert szokatlan szóösszetételek, szókapcsolatok megalkotásában és azok véget nem érő felsorolásában: „Az offline élőbeszéd erőszakos világa, hatalmi játszmák, önismétlő neheztelés-monológok, jajveszékelés-áriák.”

AA: Az érthetlenségig rétegződött metropolisz nyelve. Ahogy mondd, a szereplők eleve a nagyváros kapcsolatilag (is) oxigénszegény levegőjét szívják. A pandémiás háttérinformációk nélkül is hihető sztori lenne a gaming és valóság között észrevétlenül átjáró Brúnó és a mizofóbiás, alkoholistává váló Hajni szakítástörténete.

GyA: Hajni már a fertőtlenítőt is fertőzés-gyanús-nak találja („fertőz a fertőtlenítőt”), miközben Brúnóhoz hasonlóan fájdalmasan vágyik a fizikai közelségre. A programozó esetében ezt a sóvárgást fejezi ki a hajléktalanokkal való verekedés a budapesti Városligetben. A naturalisztikusan megrajzolt, agresszív jelenetről nem tudni, hogy valóságos-e, vagy az álom és ébrenlét határán lebegő Brúnó látomása, aki szabadtéri sétáira így reflektál: „Elhagyom a biztos búvóhelyet, indulok a csatába.” De úgy is értelmezhetjük, hogy Brúnó egy videojátékban vesz részt, amelyben avatárja hajléktalanokkal harcol. Hajni pedig képzeletben lejátszsa, amint megbilincselik és összeverik a járőröző rendőrök, mert nem visel maszkot.

AA: Brúnó belső világában a pandémia nem okoz olyan szilánkos törést, mint a Hajniéban. A férfi szövegét gazdagon átszövik a visszaemlékezések, ráérősen beszél a szüleiről, mesél a szomszéd néniről, a közvetlen környezetén túl működő társadalom aktuális képét is ő festi le részletesebben („az emberek ráérnek főzni, jókat zabálnak”). Hajnitól eltérően Brúnó a körülötte lévő emberekben nem pusztán vírushordozókat lát, hanem képes reflektálni például a kiürült közösségi terekre, a busz utasaira. Így nem meglepő, hogy ő az, aki lelket próbál önteni Hajniba, hiszen otthonról dolgozóként ő veterán szociális távolságtartó („betartja a másfél métert, de azt mindig betartotta, nem szereti, ha belógnak a privát terébe”). Hajni viszont már filmben sem bírja nézni a nem higiénikus testi érintkezést. Emlékei szinte kizárólag a Brúnóval való kapcsolatra korlátozódnak.

GyA: Hajni és Brúnó szólama mellett még egy költői-filozofikus szólama is felhangzik, Sybille, a német ökofeminista politológus irodalmi művének a mondatai, amelyeknek ironikus távolságtartó befogadását készíti elő Brúnó megállapítása: „A gyanús könyveknek először az első és utolsó mondatát olvasom el. Flash reading. Az elején elmarad a szüret. A többi el tudom képzelni, középkori pestis, kortárs társadalomkritika, disztópikus giccs.”

AA: Sybille narratív szálában találjuk az izolációnak, a kibillent idő, a fenyegetettség érzésének filozofikus – bár szintén erősen költői – leírását, az új valóságot megragadó terminológiát („karanténidentitás”, „árjaútlel”). „Élni halálhíba”, hangzik nála a *Herscht 07769* mottójának parafrázisa. De Krasznahorkaitól eltérően, itt rá sem kérdeznak a válsághelyzetbe került emberi sorsokat mozgató erőkre. A nagyváros fölött nincs ég.

GyA: Amerre a szereplők tekintetüket fordítani tudnák, hogy a dermedt veszteglésből kimozduljanak.

AA: Bár az apróbb idioszinkráziákat leszámítva, a három dermedt veszteglő stílusában nem igazán különbözik egymástól, elbeszélésük tartalmában mégis karakteresebbek. Hajni számára a világ érzékelése a leszűkülte érint-

kezési felületek fenomenológiájára redukálódik. De Brúnó lazábban veszi a külső megszorításokat, amelyek számára nem hoznak olyan horderejű változást, mint a tanár Hajni életében.

GyA: Későn esett le nekem, hogy a Sybille könyvének képtelen műfaji meghatározása – „esszéprózaversdráma” – nem más, mint Garaczi öniro-
nikus utalása saját könyve sokműfajúságára. A *Wesztteg*nek ugyanis egyik legizgalmasabb jellemzője az, hogy lehetővé teszi az átjárást az irodalmi mű-
nemek és műfajok között. Regényként vettem kézbe, de a részletek kibon-
tásának sajátos lüktetése, szikár költőisége arra késztetett, hogy némelykor
szabadversként olvassam, miközben tudtam, hogy egyik korai változata
színpadi szöveggént is működőképesnek bizonyult. A *Wesztteg* című egyfel-
vonásost a budapesti Katona József Színházban mutatták be. Bár az elő-
adást nem láttam, olvasás közben nem esett nehezemre elképzelni, amint a
dramatikus szöveg a színház közegében (amelynek hatása az egyik narrátor
szerint éppen „a kiszolgáltatottságra, a nézők mazochista öngyűlöletére”
alapul) rendkívül élvezetes, érzéki befogadói tapasztalattá válik. Sajnos, a
dráma műfaja a kortárs magyar irodalom peremén helyezkedik el, így nem
meglepő, hogy a *Wesztteg* regényként nyerte el végső formáját. Amúgy a
drámából vált számomra világossá, hogy a regény dupla v-vel íródó címe a
budapesti Westend bevásárlóközpontra rímel, ahonnan Brúnónak a Város-
liget felé tartó sétái indultak.

AA: Garaczi ütős-poétikus nyelvezete Halász Rita *Mély levegőjére* em-
lékeztetett, amely szintén egy fuldoklás-élmény minimalista ábrázolása, ám
a *Wesztteg*ben a levegőtlenesség nemcsak képletes. Az igék elmaradása a főleg
főnevekből építkező mondatokban talán a cselekvésképtelenséget hivatott
érzékelteni, egyúttal felnagyítani a már-már patológiusan veszélyforrás-
ként érzékelt tárgyak jelentőségét is: „a szappantartó és a csap korlátos és ba-
nános”. A töredezett szövegben mintha a gondolatok is tartanak a szociális
távolságot.

GyA: Te melyiket érezted meghatározónak a három közül: a lírai, a drá-
mai vagy az epikus jelleget?

AA: Határozottan a lírai ízek domináltak a *Wesztteg*-élményemben. El-
mosódik a határvonal az emlékek és a fikciós jelen, képzelet és valóság kö-
zött. Ennek legmeghatóbb példája a zárójelenet, amelyben Brúnó Hajnit
idézi fel, és egy pillanatig nem tudni, hogy csupán gondolataiban vagy a va-
lóságban is átöleli őt a mazsolaillatú lány, aki „nem találja helyét az emlékek
rekeszei között, aktív, érzéki, eleven, kiszámíthatatlan, nyugtalanító”, vagyis
teljes ellentéte a bennem kialakult Hajni-képnek. Ő az éjjeli eső csendjében
ébredező hajnal, amelyre/akire Brúnó vár.

TALÁLT VERS

Jékely Zoltán

(1913 – 1982)

MINT KÓKOPORSÓN

Mint kókoporsón ifjú kőkirály
leesettállú, hosszúlábú szobra,
fekszem az ágyon mozdulatlanul,
hideg kezem kegyesen összefogva.

Valami rejtett forrásból a fény
főlém, a „Holtak szigetére” hull.
Látom a lelket: lelkemet, szegény
most köt ki gyámoltalanul.

Még visszafordul, rám néz s így beszél:
kis, gyenge test, te ott maradsz alul,
én most az örök partra, lásd, kiszállok.
*Te földbe jutsz, hol madarak, királyok
s kutyák porladnak, mint a falevél...*

1933

NÉVJEGY

Astolfo és Orlando
ezzel a lapzámmal
nyugdíjba vonul...

Ligoró

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap,
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982